

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Laura Radešić

TABU MENSTRUACIJE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Laura Radešić

TABU MENSTRUACIJE

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Urek

LJUBLJANA 2016

ZAHVALA

Hvala vsem desetim ženskam, da so mi zaupale in z mano delile svoje zgodbe.

Hvala mami in očetu, da sta mi omogočila študij in zaupala mojim odločitvam. Hvala tudi vsem ostalim družinskim članicam in članom.

Hvala Patriciji, Leonu in Eriku. Hvala Matevžu.

Hvala sodelavkam Društva Mozaik, Nataliji, Katarini in Katji za skrb in spodbudo.

Hvala red. prof. dr. Darji Zaviršek, da je v času študija od mene veliko pričakovala.

Hvala doc. dr. Ani Mariji Sobočan, da nas je s svojim odnosom učila, kako se dela socialno delo.

Hvala sošolkam za podporo, pomoč in vse pogovore.

Hvala mentorici, izr. prof. dr. Mojci Urek, za potrpežljivost in usmerjanje pri pisanju diplomskega dela.

Diani in Nini

Ključne besede: menstruacija, ženske, feministično socialno delo, spolno občutljivo socialno delo

Povzetek: O menstruaciji se vedno več pogovarjamo, predvsem je prisotna v oglaševalskem diskurzu, vendar ženske še vedno prejemamo sporočilo, naj menstruacija ostane skrita pred očmi drugih ljudi. Menstruirajoča ženska je v vsakdanjem življenju še vedno dojemana kot bolna, njena menstrualna kri pa kot nečista. To vpliva na položaj žensk v družbi in njihovo vsakdanje življenje. Z analizo odgovorov, ki smo jih pridobili v intervjujih z desetimi ženskami, smo ugotovili, da je za netravmatično doživetje menarhe nujna predhodna informiranost o menstruaciji. Pomembno vlogo v komunikaciji o menstruaciji so imele predvsem ženske (mame, prijateljice, sošolke, sodelavke) in partnerji. Spolnost med menstruacijo še vedno predstavlja tabu za večino intervjuvanih žensk. Izkušnje javne izpostavljenosti menstrualne krvi za ženske predstavlja izjemno neprijetno, celo travmatično izkušnjo in sramoten dogodek. Nekatere intervjuvane ženske so imele izkušnjo nasilja ali nestrokovnega odnosa s strani ginekologa. Menstrualni pripomočki predstavljajo velik strošek, hkrati pa bistveno vlogo pri ohranjanju zdravja in dobrega počutja. Zato predlagamo zagotovitev večje dostopnosti primernih menstrualnih pripomočkov, obvezno informiranje osnovnošolk in osnovnošolcev o menstruaciji, izobraževanje ginekologov in ginekologinj za delo z ženskami, ki so žrtve nasilja, in strokoven odnos ter program, ki bi zagotavljal večjo mero varstva pacientkinih pravic v ginekologiji. Pri omenjenih predlogih je bistvena vloga socialnega dela.

Title: Menstrual taboo

Descriptors: menstruation, women, feminist social work, gender sensitive social work

Abstract: Today we talk more and more about menstruation - the discourse is especially present in advertising. However, the message to women is still to hide it from the view of others. In everyday life, a woman during period is still perceived as sick and the menstrual blood as unclean - these facts are affecting women's everyday life and their position in society. With the analysis of ten interviews with different women, we found out that previous education is essential for a non-traumatic experience of menarche. Other women (mothers, friends, classmates, colleagues) and partners had a significant role in the communication about menstruation. However, sex intercourse during women's period was still a taboo for the majority of the interviewees. Further, the women claimed that it is considered an extremely uncomfortable, even traumatic and shameful experience if the menstrual blood is seen in public. Some of the interviewees even experienced violence or unprofessional behaviour from their gynecologist. Menstrual accessories present a significant expense, while they play a major role in maintaining good health and well-being. Therefore we propose easier access to menstrual accessories, mandatory education about menstruation in elementary school, gynecologist education aiming to improve work with victims of violence and to a professional relation with their patients. Simultaneously we suggest a project which would strive to a greater protection of patients' rights in gynecology. Social work has a substantial role in all the aforementioned proposals.

KAZALO

1. UVOD	3
1.1. Izvor besede »menstruacija«, druga poimenovanja in pomembni izrazi	6
1.2. Menstrualni pripomočki	7
1.3. Menstruacija kot kulturni pojav	9
1.4. Menstruacija v medijih.....	15
1.6. Menstrualni aktivizem.....	19
1.7. Vloga socialnega dela.....	22
2. PROBLEM.....	26
2.1. Raziskovalna vprašanja.....	27
3. METODOLOGIJA.....	28
3.1. Vrsta raziskave	28
3.2. Merski instrumenti	28
3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec.....	28
3.4. Načrt zbiranja podatkov oz. empiričnega gradiva.....	29
3.5. Načrt obdelave gradiva.....	29
4. REZULTATI.....	34
5. RAZPRAVA	53
6. SKLEPI	57
7. PREDLOGI	59
8. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV IN LITERATURE	60
9. PRILOGE.....	63
9.1. Vprašanja za intervju.....	63
9.2. Legenda kategorij v kodiranju.....	64
9.3. Intervju št. 1	65
9.4. Intervju št. 2	70
9.5. Intervju št. 3	75
9.6. Intervju št. 4	79
9.7. Intervju št. 5	83
9.8. Intervju št. 6	90
9.9. Intervju št. 7	94
9.10. Intervju št. 8.....	99
9.11. Intervju št. 9.....	104
9.12. Intervju št. 10.....	109

PREDGOVOR

Med prebiranjem literature sem odprla vodnik¹ za dekleta, ki je poleg nasvetov in informacij o času pubertete vseboval tudi nekaj testov. Na samem začetku knjige so bile zapisane trditve, pred katerimi so bili krogci, ki jih je bilo potrebno označiti v primerih, ko se dekleta s trditvijo strinja. Deklica, ki mi je posodila priročnik, je leta pred tem označila šest trditvev. Med temi sta bili dve trditvi povezani z menstruacijo. Glede na oznake jo je skrbelo, kako bo z menstruacijo, in strah jo je bilo o tem govoriti z mamo. Poleg tega se ji je zdelo čudno, da ji po spolovilu in pod pazduho rastejo dlake, bilo ji je tudi nerodno med preoblačenjem v dekliški garderobi.

Desa Muck v knjigi *Blazno resno o seksu* (1998) pripoveduje zgodbo iz mladostniških let, ko je v času počitniške kolonije ena izmed deklet dobila prvo menstruacijo. Starešina jo je pred vsemi poklical k sebi, s prstom pokazal nanjo in se zgrozil: *»Ja, kakšna pa si?!«* *»Vseh dvesto se nas je ozrlo v njene kratke hlače in, in videlo – no, da je pač dobila prvo mesečno perilo. Tja je pogledala tudi Danica in preplašeno planila v jok. »Na pomoč! Ranjena sem!«* K njej je prihitela medicinska sestra in rekla starešini (beri – izmečku): *»Pusti jo, saj vidiš, da je nepoučena!«* in jo odpeljala v ambulanto. *Ko smo šli kasneje na plažo mimo umivalnice, je tam stala Danica. Vsa zgrbljena in temno rdeča je v koritu, v mrzli vodi, prala svoje hlačke. Smejali smo se ji. Nikoli ne bom pozabila bolečega sramu, ki je skrčil njeno brezoblično postavico, in besede »nepoučena« tudi ne.«* (Muck, 1998: 39)

Milena Miklavčič v svojem delu *Ogenj, rit in kače niso za igrače* (2013) zapiše zgodbo ženske, ki jo je oče nekoč pretepel, *»da je bila vsa črna«*, ker je pod vzglavno blazino na peči našel vložek. Še ko se je poročila, ji je govoril, da je *»packa in nečista«*. Njenega moža pa je vprašal, kako lahko spi s tako žensko, ki javno razkazuje *»tiste pinte«*².

¹ Clochard, S. (2006), *Hura za punce: Vodnik skozi prednajstniški čas*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

² Pinta (iz nem. Blinde, povoj, preveza) – higienski vložki, ki so bili do konca 2. svetovne vojne v splošni rabi; iz bombažnega pletiva, ki se mu je ob strani vstavilo vato ali krpo. Z gumboma se ga je pripelo na pripadajoči pas. (Baš 2004)

Ko sem svoji babici razlagala, o čem bom pisala diplomu, in jo spraševala, kako je bilo v njenih mladostniških letih, je rekla samo: »Tokrat smo se sramovale same sebe.«

Diplomsko delo sem pisala z upanjem, da bodo dekleta, ki danes odraščajo, pripovedovala drugačno zgodbo.

1. UVOD

Še vedno se dobro spomnim dneva, ko sem prvič zagledala kapljico krvi na svojih spodnjicah. Naslednji dan sem dobila prvo menstruacijo, na katero sem bila zelo ponosna. Bila sem zadnja med dekleti iz razreda, ki sem jo dobila. Mogoče sem se je zato razveselila in menstruacijo doživljala kot nekaj povsem običajnega še veliko naslednjih let. Že v osnovni šoli sem razmišljala, ali obstaja kakšna povezava med dojetanjem menstruacije in starostjo ob prvi menarhi. Tiste sošolke, ki so menstruacijo dobile med prvimi v razredu, so se je večinoma sramovale, čutile občutke gnusa in jo doživljale kot nadlogo. Ostale smo menstruacijo doživljale veliko manj travmatično, ker smo o njej pred menarho veliko več slišale in govorile.

Menstrualni cikel pri meni še danes ni reden in predvidljiv. Običajno sem menstruacijo dobila ob dnevih, ko sem se lahko sprostila (denimo ob petkih ali na dan začetka počitnic), zato sem prve tri dni pogosto lahko preživela doma, v sproščenem okolju in ohlapnih oblačilih, brez skrbi, da bi mi jih kri premočila. Brala sem knjige, pogledala kakšen film in imela dolge pogovore s prijatelji. Protibolečinske tablete sem vzela le, ko si nisem mogla privoščiti niti enega samega dneva počitka (na primer pred maturo, ko sem se morala učiti vsak dan).

Z začetkom študija so se bolečine nekoliko povečale. Imela sem vedno manj prostega časa in če se menstruacija ni začela skladno z začetkom vikenda, sem se morala pretvarjati, da se z mojim telesom nič ne dogaja in opraviti vse svoje dolžnosti.

Dve izmed štirih najbolj bolečih menstruacij v svojem življenju sem doživela ravno v mesecih pisanja diplomske naloge, ki so bili zame zaradi več razlogov izjemno stresni. Zaradi teh dveh menstruacij sem morala dvakrat predčasno zapustiti predavanja Vita Flakerja, s katerim sem se v obeh primerih pogovarjala ravno o povezanosti menstruacije s socialnim delom. V drugem primeru sem kljub neznosni slabosti vztrajala pri polurnem pogovoru. Ko se je pozornost preusmerila na druge teme, sem začela pospravljati svoje stvari, profesor pa me je vprašal, ali odhajam. Bila sem v zadregi. Ker sem se želela izogniti opisovanju menstruacije kot bolezni (najenostavneje se mi je zdelo reči, da se slabo počutim in zato odhajam), sem premagala svoje neprijetne občutke in povedala, da

mi je slabo zaradi menstrualnih bolečin³ in da moram domov, kjer se lahko uležem. Vsi smo se zasmejali ironiji, profesor pa je rekel, da lahko v nalogi pišem ravno o tej stigmi. Čeprav sem se v zadnjih mesecih o menstruaciji pogovarjala z ogromnim številom ljudi in me je marsikatera ženska pohvalila, ker razbijam tabu menstruacije, sem v tistem trenutku razumela, da se še nisem povsem otresla družbenih pričakovanj in da se še vedno dobro zavedam sporočila, ki ga ženske o menstruaciji neprestano dobivamo, da naj le-ta ostane skrita in nevidna. Še vedno sem želela ustreči družbenemu pričakovanju in zamolčati resnični razlog za slabo počutje. Govor o menstruaciji torej zame v določenih kontekstih še vedno ne predstavlja le običajnega, sproščenega pogovora.

Ker sem v intervjujih z ženskami govorila tudi o menstrualnih pripomočkih, sem se odločila, da bom prvič poskusila uporabiti tampone (do takrat sem uporabljala le vložke). Dolgo sem bila prepričana, da jih nikoli ne bom uporabljala, saj mi je postalo slabo že ob misli na to, da bi namerno povzročala zastoj krvi v svoji notranjosti. Poleg tega me je od tega odvrčalo zavedanje, da bom v svojo notranjost morala potisniti zvitek bombaža.

Ampak tokrat sem bila odločena, da bom poskusila. Kupila sem paket tamponov in nestrpno pričakovala naslednjo menstruacijo, ki sem se je zaradi svojega načrtovanega poskusa zares veselila. Menstruacija je prišla popolnoma nepričakovano in brez kakršnih koli bolečin ali drugih znakov. Prvič v zadnjih nekaj letih je trajala le slabih pet dni (dva dni manj kot običajno). Morda je bilo le naključje, da je bila menstruacija tako šibka in neboleča ravno takrat, ko sem jo pričakovala in se je veselila, vsekakor pa sem se odločila, da bom poskušala vztrajati pri tem, da menstruacije ne bi več jemala le kot pojava, ki bi se ga rada v čim krajšem času znebila in ki bi me oviral pri vseh obveznostih, ampak poskušala do tega razviti pozitivnejši odnos. Ne le zato, da bi zmanjšala menstrualne krče, ampak da bi se naučila bolj sprejemati in imeti rada svoje telo, tudi s tem, da se opazujem in boljše spoznam.

Odločila sem se torej, da bom uporabila prvi tampon. Pred tem sem prebrala navodila in se prestrašila ob branju zapisa o možnosti pojava sindroma toksičnega šoka. Sprejela sem odločitev, da bom tampone pogosto menjala in vstavila prvi tampon, ki sem ga čutila, ker ga nisem potisnila dovolj globoko. Že z drugim tamponom pa sem se sprostila in ugotovila, da bi lahko z uporabo tampona (in odsotnostjo bolečin) popolnoma pozabila na to, da krvavim. V dnevnik sem zapisala, da se po dolgem času počutim »v stiku s svojim

³ Ni mi bilo le slabo, ampak me je sililo na bruhanje, kar je še ena izmed izjav, ki se je izogibam zaradi občutka, da je neprimerno.

telesom«. Občutila sem zadovoljstvo ob dejstvu, da sem premagala strahove, predvsem pa tabu, ki sem ga imela do svojega telesa.

Zaradi izjemno neprijetne izkušnje ob naslednji menstruaciji (bila sem na koncertu, kjer sem morala ogromno energije vložiti v to, da sem dobila dostop do umivalnika in stranišča, da bi lahko odstranila tampon) sem kupila še tampone s plastičnim aplikatorjem, ki naj bi ga uporabljala le v primerih, ko ne bi imela dostopa do higienskega prostora za zamenjavo tampona. Vstavljanje z aplikatorjem zame ni bilo nič bolj enostavno (ravno obratno), zato sem na spletu začela raziskovati, kako o tem razmišljajo ženske, ki živijo denimo v Ameriki, kjer so tamponi z aplikatorjem splošno sprejeti in uporabljeni (v Sloveniji so v trgovinah tamponi z aplikatorji redkeje dostopni). Na forumih sta bila najbolj izpostavljena razloga nehygieničnost vstavljanja tampona s prstom in gnus, ki ga povzroči dotikanje krvave nožnice. Nekatere raje uporabljajo tampone z aplikatorji, ker jim to omogoči lažje in manj boleče vstavljanje.

Vsekakor pa ne moremo mimo občutkov gnusa, ki ga mnogim ženskam povzroča lastno telo. Aplikator omogoči, da se svojega telesa skoraj ni potrebno dotikati. Dotikanje svojih spolnih organov, tudi v primerih, ko ne gre za seksualne dotike, še vedno v mnogih okoljih velja za umazano, neprimerno in grešno. Veliko žensk se preprosto ne želi s prstom dotakniti svoje nožnice, kljub temu da to počnejo njihovi partnerji ali partnerke (s prsti, penisom ali predmeti). S tabuiziranjem spolnosti (vključno z masturbacijo) povzročamo, da predvsem mladostnice in mladostniki ne poznajo zares svojega telesa in težje samozavestno in odgovorno vstopijo v seksualne odnose. Občutki sramu in gnusa do svojega telesa ne morejo nikakor biti koristni za zdravje ljudi. Posebej škodljivo je za najstnice in najstnike, ki v obdobju adolescence oblikujejo svojo identiteto.

Izkušnje iz preteklosti (vključno z dogodkom, ki je bil povod za pisanje te diplomske naloge in je opisan v drugem poglavju), sem želela povezati s teorijo in jih na tak način osmisliti. Z intervjuji pa sem dobila še vpogled v izkušnje in dožemanje menstruacije desetih žensk, ki so mi omogočile, da sem z analizo odgovorov prišla do ključnih točk, pretvorjenih v predloge, ki jih navajam ob zaključku naloge.

Pred rezultati intervjujev pa bom začela s teoretičnim uvodom, in sicer z analizo izrazov, ki jih uporabljamo za poimenovanje menstruacije, opisom najpogosteje uporabljenih menstrualnih pripomočkov, in nadaljevala z menstruacijo kot kulturnim pojavom.

1.1. Izvor besede »menstruacija«, druga poimenovanja in pomembni izrazi

Prvi mesečni krvavitvi pravimo **menarha**, kar izhaja iz grškega *men* (mesec) in *arche* (začetek). Dokončnemu prenehanju mesečne krvavitve pa pravimo **menopavza** ali mena, klimaks, klimaterij (Košiček 1986).

Menstruacija je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika definirana kot »vsak mesec ponavljajoče se krvavenje iz maternice« (SSKJ). Besedo smo v začetku 20. stoletja prevzeli po nemški ali francoski besedi *menstruation*, ki izhaja iz latinske izpeljanke *menstrua*. Ta je iz pridevnika *menstruus* (prev. mesečni) in samostalnika *mensis* (prev. mesec). Izrazov je v slovenščini veliko, vendar v večini primerov ostajajo pogovorni, narečni ali slengovski. V prvi izdaji Slovarja slovenskega knjižnega jezika je bila navedena le domača besedna zveza *mesečno perilo*. *Menstruacija* pa je bila medicinski termin. V drugi izdaji je že navedena kot nevtralni izraz (Snoj 2015).

SSKJ za poimenovanje menstruacije navaja še naslednje besede in besedne zveze: »čišča, menarha, mesečna čišča, mesečno perilo, mesečna kri, perioda, svoje reči in svoje stvari« (Snoj 2015).

V preteklosti je menstruacija imela različna poimenovanja. V 16. stoletju je Dalmatin v prevodu Svetega pisma uporabil zvezo »da ima ženska svojo bolezen«. Iz preloma 17. in 18. stoletja pa v Kastelec-Vorenčevem slovarju najdemo »dižedišče, ženske mesečne bolezni in očiščenje«. V Pleteršnikovem slovarju s konca 19. stoletja pa »čišča, čiščenje, diže, madež, mesečina, navadna, perilo, pranica, pranje, skrvnica in skrvnina« (Snoj 2015).

V Slovenskem etnološkem leksikonu (Baš 2004: 318) je menstruacija (skupaj z izrazoma mesečna krvavitev in mesečno perilo) definirana kot »mesečno izločanje maternične sluznice; periodična, mesečna krvavitev iz nožnice pri ženskah«. Zapisano je tudi, da je po splošnem prepričanju ženska v času krvavenja nečista in da takrat ne sme imeti spolnih odnosov. Obstajalo je prepričanje, da je ženska med menstruacijo neplodna, zato je bila leta tudi oblika kontracepcije. Ženska naj bi bila v tem času bolna in naj ne bi opravljala težjih fizičnih del, vzdržala naj bi se tudi kopanja. Opisan je kot skrivnosten in tabuiziran, hkrati pa naraven pojav. Zaradi tabuja je v rabi veliko evfemizmov, kot so: »imam svoje stvari, teta s Krvavca, moja ma furengo, črnino vozi, ta rdeča« (Baš 2004: 318).

V pogovornem jeziku, pa tudi v medijih, menstruacijo pogosto poimenujemo »tisti dnevi v mesecu«, kakor da bi bila beseda menstruacija neprimerna in neokusna izbira besede za javnost.

V Leksikonu Cankarjeve založbe (Spolnost) iz leta 1986 je za poimenovanje mesečne krvavitve navedenih več izrazov, poleg menstruacije (lat.) še menzes (lat.), menoreja (gr.), mesečna čišča, perioda in mesečno perilo (Košiček 1986).

Teja Hlačer in Jelka Pšajd sta pod mentorstvom Irene Rožman sestavljali delovno skupino, ki je opravila etnološko terensko raziskavo v naseljih Podsreda, Bistrica ob Sotli, Polje ob Bistrici, Trebče in Zagaj. V poljudnem poročilu je Rožman (v Rožman 1997) zapisala slovarček izrazov, povezanih z menstruacijo. Ženske menstruacijo, poleg že omenjenih izrazov *perilo*, *perioda in čišča*, uporabljajo tudi *obisk*, *teta iz Amerike*, *svoj cajt*, *svoje stvari*, za menstruiranje pa tudi *bolana sem*, *dobila sem*. Moški uporabljajo *črnino vozi*, *paradajz kuha*, *moja ima furengo*, *zimske češnje*. Za menstrualni teden se uporablja tudi *počitnice*, *tihi teden*, *sedaj nosi rdečo barvo*. Za kri in strdke pa *gobe*, *flakote*.

Na Primorskem menstruacijo poimenujemo *fešta*. Vendar je ta izraz, po mnenju nekaterih katolikov, neprimeren. Na škofijski gimnaziji je profesor med predavanji dejal, da izraz izhaja iz veselja, ki so ga ženske občutile, ko so dobile menstruacijo, saj so tako vedele, da niso noseče. *Fešta* je namreč primorski izraz za *zabavo*. Veselja ob zavedanju, da nismo noseče, naj torej ne bi smele občutiti, saj to nakazuje na nemoralno življenje žensk. Če se ženske tega veselimo, pomeni, da smo spolno aktivne pred poroko, kar je vsekakor greh. Greh je tudi spolnost, ki ni namenjena izključno reprodukciji, in veselje ob zavedanju, da ni nastalo novo življenje.

1.2. Menstrualni pripomočki

Za skupno poimenovanje vložkov, tamponov, skodelic in drugih izdelkov v diplomski nalogi uporabljam besedno zvezo *menstrualni pripomočki*. V enem izmed intervjujev sem uporabila besedno zvezo *higienski pripomočki*, vendar sem po transkriptu intervjuja, samoanalizi in razmisleku prišla do spoznanja, da z uporabo besede *higienski* napeljujemo na to, da je menstruacija umazana, nehigienska. Za primerjavo – ko govorimo o plenica, obližih, toaletnem papirju ali robčkih – običajno zraven ne dodamo še besede *higienski*.

Pogosto pa uporabljamo besedno zvezo *higienski vložki* ali *higienski (menstrualni) pripomočki*.

V Slovenskem etnološkem leksikonu je zabeležena zveza *higienski vložek*. Definiran je kot »vpojna blazinica iz vate in drugih bombažnih vlaken, ki jih uporabljajo ženske med menstruacijo« (Baš 2004: 165).

Vložki so znani od 90. let 19. stoletja, kljub temu pa je večina kmečkih in delavskih žensk uporabljala krpe in raztrgane rjuhe, ki so jih prale in večkrat uporabile. Zadnji vogal spodnjega krila so pretaknile med nogama in ga pripele na pas krila. Tiste, ki so imele spodnje hlače (revnejše ženske), so blago natrgale na trakove, jih večkrat prepognile, ob straneh so jih pritrdile z nekaj šivi in privezale na trak, ki so ga imele okoli pasu. Do konca 2. svetovne vojne so bile v splošni uporabi pinte (glej opombo št. 2). Večinoma so ženske vložke same izdelovale, skrivale so jih pred skupnostjo, še posebej pred moškimi. Po 2. svetovni vojni so uporabljale vato, od 60. let vložke za enkratno uporabo, od 70. let pa tudi tampone (Baš 2004).

V zadnjem obdobju predvsem zaradi zdravstvenih in ekoloških razlogov prihajajo v ponovno uporabo bombažni pralni vložki za večkratno uporabo. Stranska krilca se prepogne preko spodnjega perila in spne z gumbom. Pere se jih lahko na roke ali v pralnem stroju, po potrebi še prekuha in prelika.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je **tampon** definiran kot: »zvitke gaze, vate za čiščenje okolice ran, zaustavljanje krvavitve, vpijanje tekočine« (SSKJ). Tampon je torej zvitek (običajno iz bombaža ali umetnega vlakna) s prišito vrvico, ki po vstavitvi tampona v nožnico ostane zunaj, da se ga lahko po tem, ko se napoji s krvjo, lažje odstrani. Ponekod se prodajajo tudi tamponi s plastičnimi ali kartonastimi aplikatorji, ki omogočijo vstavljanje tampona, ne da bi se morale s prsti neposredno dotikati svojega spolnega organa, vendar so tej v Sloveniji redki.

Tretji izdelek, ki v zadnjih letih postaja vse bolj priljubljen, je **menstrualna skodelica**. To je iz silikona narejena skodelica, ki se jo prepogne in vstavi v nožnico. Naredi se podtlak in kri se nabira v vdolbinici, dokler skodelice ne potegnemo ven, zlijemo kri, jo speremo in vstavimo nazaj v nožnico. Običajno obstajata dve velikosti skodelic. Prednosti so zdravstvene – silikon ne povzroča alergijskih reakcij, sindroma toksičnega šoka in različnih vnetij ter okužb; ekonomske – skodelice imajo dolgo življenjsko dobo, cena pa je

primerljiva le z nekajmesečno zalogo tamponov in vložkov; in ekološke – z izdelovanjem tamponov in vložkov za enkratno uporabo in odpadnim materialom, ki nastane po uporabi, se povzroča veliko ekološko breme. Pomanjkljivosti menstrualnih skodelic so nepraktičnost menjave na javnih površinah in potovanjih, saj je potrebno skodelico po praznjenju oprati in večkrat razkuževati in prekuhavati.

Z ekonomskega vidika so menstrualne skodelice (in bombažni vložki za večkratno uporabo) možna rešitev za ženske, ki živijo v revščini ali z nizkimi dohodki. Pogoj je seveda dostop do higienskih prostorov in čiste vode. V Sloveniji marsikatera ženska še danes nima dostopa do čiste vode. To so predvsem Rominje, ki živijo v različnih romskih naseljih. Kljub temu da je Slovenija dolžna zagotoviti dostop do vode vsaki prebivalki in prebivalcu Slovenije, tega še vedno ni storila.

1.3. Menstruacija kot kulturni pojav

Tabu menstruacije naj bi izhajal še iz časov totemistično organiziranih kultur. »Takrat je bil stik z menstrualno krvjo ter žensko z menstruacijo obravnavan kot nevaren, ker so pripadniki plemena verjeli, da se skozi kri preliva njihov totem (bog); stik med svetim in profanim pa bi človeka uničil« (Durheim v Žvelc 2003: 43).

Moški so v preteklosti (med drugim zaradi dostopa do družbene moči) močno vplivali na položaj žensk. Žnidaršič opisuje zgodovinski pregled menstruacije kot zgodovino moške fascinacije z drugačnostjo ženskega telesa v primerjavi z moškim (Žnidaršič v Kojadinović 2014).

Že Hipokrat je žensko biologijo povezoval z norostjo. Maternica naj bi zaradi neurejene seksualne aktivnosti potovala po telesu in povzročala bolezni, kasneje imenovano **histerija**. Kljub temu da se je z razvojem anatomije dokazalo, da maternica ne potuje po ženskem telesu in ne povzroča histerije, je ta »bolezen« še v 19. stoletju bila ena izmed najmočnejših orožij nadzora nad ženskami (Slapšak 2005). Menstruacijo je razumel kot odlitje odvečne tekočine in jo poimenoval »mesečna čišča« (Šribar 2004).

Simptomi histerije so zelo podobni simptomom tako imenovanega predmenstrualnega sindroma (PMS), ki deluje, kakor da je le diagnoza histerije v prenovljeni obliki. Ženske smo kljub drugi »diagnozi« spet oziroma še vedno dojemane kot agresivne, neobvladljive,

neracionalne, razdražljive in konfliktno. Vse to pa naj bi bilo povezano z žensko biologijo. Moški morajo v času predmenstrualnega sindroma, ko naj bi naše vedenje ušlo izpod nadzora, prilagoditi svoje vedenje za to, da bodo lažje preživeli ta čas. Ženske smo v diskurzih v povezavi z obdobjem pred menstruacijo predstavljene s tako pretiranimi simptomi, da delujemo »nore« in popolnoma »izven kontrole«. Tu se mi zdi primerno omeniti zapis, ki je krožil po internetu, in sicer je pravil takole: »Ženske res trpimo zaradi PMS-a – patriarhata, mizoginije, seksizma.«⁴

Kljub predmenstrualnemu sindromu, ki je socialni konstrukt, v katerem smo ženske postale neracionalna in neuravnovešena bitja, pa si danes težko predstavljamo, da so se prepričanja o menstruaciji ohranila tako dolgo, da so se ženske morale boriti proti temu, da menstruacija ne bi bila celo ena izmed racionalizacij odrekanja volilne pravice ženskam še v prvem valu feminizma. Bila je tudi pogost argument za odrekanje pravice do univerzitetnega izobraževanja in ukvarjanja s politiko (Zaviršek 2003).

Pravico do študija smo dobile po tem, ko so bile izumljene že vse najpomembnejše diagnoze 19. in 20. stoletja. Moškim je bilo rojevanje, menstruacija in laktacija tako skrivnostno, da ni bilo težko v ženskih reproduktivnih organih najti izvora ženskih bolezni, patologije in šibkosti. Tako je bilo tudi v poklicu babištvu, ki je bil v preteklosti specializiran ženski poklic, vendar so od 16. stoletja o njem pisali le moški, saj ženske niso imele dostopa do univerz (Zaviršek 1994). Dokončno odpravo ženske avtoritete na področju zdravja žensk in porodov je povzročilo odkritje mikrobov, kar je omogočilo moško prevlado v ginekologiji (Slapšak 2005).

Ginekologov je še danes veliko in nekatere ženske v tem ne vidijo nič spornega. Mnoge pa raje izberejo žensko zaradi manjšega sramovanja golote ali prepričanja, da jih brez oblačil lahko vidijo samo njihovi partnerji, možje. Ginekologinja pa je lahko varnejša izbira tudi za ženske, ki so preživele spolno nasilje.

V Veliki Britaniji že obstaja klinika, ki je posebej usposobljena za delo z žrtvami spolnega nasilja. Po letu delovanja se je izkazala potreba po porodničnici, ki se je zato julija 2016 odprla v Londonu. Osebje (babice, psihologi in pediatri) je usposobljeno za dodatno podporo pacientkam in prilagojene preglede, kjer je posebna skrb namenjena pacientkinim željam, pričakovanjem in strahovom (Marc 2016).

⁴ »Women do suffer from PMS – patriarchy, misogyny, and sexism« (Marcia Dyson).

Dojemanje menstruacije je med drugim bistveno vplivalo tudi na kariere astronautk in njihovo vključenost v vesoljske programe. Okrog menstruacije je obstajalo veliko prepričanj, ki so temeljila na nepoznavanju ženskega telesa, premalo opravljenih raziskavah, predvsem pa na patriarhalnem in seksističnem razmišljanju. V preteklosti so bile nekatere pilotke obtožene strmoglavljenja letala, saj naj bi to povzročile zaradi menstruiranja. Kasneje so bile te obtožbe dokazane za neresnične. Ljudje s podobnimi prepričanji so ženske ovirali tudi pri poletih v vesolje. Poleg fizioloških lastnosti menstruacije in strahu, da v prostoru brez gravitacije menstrualna kri ne bi odtekala iz telesa, ampak navzgor v telo in povzročila vrsto medicinskih težav, je bilo razširjeno tudi prepričanje, da so ženske zaradi menstrualnega cikla hormonsko neuravnovešene in neprimerne za letenje v vesolje in upravljanje s tako kompleksno tehnologijo.

Leta 1960 je Lovelace II. na kliniki v Albuquerqueju (New Mexico) začel testiranje pilotk z namenom, da bi dokazal, da so bolj primerne za letenje v vesolje od moških, saj imajo manjšo telesno maso in pri dihanju porabijo manj kisika. Testi so bili identični originalnim testom, ki so bili namenjeni astronautom Mercury z dodatnimi ginekološkimi pregledi. 68 % žensk je fizične in fiziološke teste opravilo in nobenih zdravniških zadržkov ni bilo, da ne bi bile sposobne letenja. Med moškimi je teste uspešno opravilo 58 % testiranih. V edinem objavljenem poročilu o izvedenih testih, avtorja Betsona in Secresta, leta 1964 (po že prekinjenem delovanju programa izvajanja testov na ženskah) teh podatkov ne navedeta, zapišeta samo komentarje o primernosti žensk kot potencialnih astronautk, s poudarkom na menstrualnem ciklu, ki naj bi spremenil zmogljivost in učinkovitost žensk. Avtorja sta brez dokazov in predmetnih raziskav zaključila, da je zaradi visoke kompleksnosti interakcije človeka s sofisticiranimi tehnološkimi napravami na krovu potrebno, da sta oba (človek in tehnologija) istočasno v pripravljenosti in da je zelo vprašljivo, ali bo v bližnji prihodnosti v vesoljskih programih (službah) obstajalo povpraševanje po ženskah (Ryan et. al. 2009).

Sally K. Ride⁵ je povedala zgodbo,⁶ ki nazorno pokaže, kako velik tabu je bila menstruacija. Nasini inženirji so jo leta 1983 med pripravami na enotedenski polet v vesolje vprašali, ali je 100 tamponov na krovu primerno število.⁷ Odgovorila jim je, da ne; da lahko število tamponov prepolovijo brez kakršnega koli problema in skrbi (Wright 2002).

⁵ Prva Američanka, ki je poletela v vesolje (leta 1983) (Nasa 2013).

⁶ V intervjuju z Rebecca Wright (Sandro Johnson in Jennifer Ross-Nazzal) leta 2002.

⁷ Slavno vprašanje se v originalu glasi: »Is 100 the right number?« (Wright 2002).

Leta 2010 je tudi Margaret Rhea Seddon⁸ v intervjuju povedala, da je precej ljudi predvidevalo retrogradno menstruacijo, ki naj bi povzročila velike težave. Na pobudo žensk so se nato odločili za pristop, ki ne predvideva nikakršnih težav z menstruacijo v prostoru brez gravitacije. Če bi nastale težave, bi se takrat z njimi soočili. Po pripovedovanju Margaret Rhea Seddon pa so ženske, ki so se vračale iz vesolja, govorile, da je menstruiranje v vesolju enako menstruiranju na Zemlji in da je vsaka skrb odveč⁹ (Ross-Nazzal 2010).

V praksi se je torej izkazalo, da se menstrualna kri ne ozira na brezgravitacijsko okolje in odteče iz telesa ravno tako kot na Zemlji. Prepričanja o hormonskem neravnovesju in nesposobnosti žensk za upravljanje z visoko tehnologijo so sčasoma postajala vedno manj sprejemljiva. Prve astronautke so dokazale svojo sposobnost in tako odprle pot vsem sledečim ženskam v vesolju.

Danes kulture po svetu različno dojemajo menstruacijo. Ponekod je odnos do obdobja pred menstruacijo dojemán kot disfunkcionalen, drugje kot čas uvidov ali pa mu ne posvečajo nobene pozornosti. Razlike niso predvsem fiziološke, ampak jih najdemo v miselnosti. Predvsem v zahodnih družbah dojemamo predmenstrualno obdobje kot nenormalno in poskušamo iskati rešitve s profesionalnimi intervencijami (Caplan in Chrisler v Podobnik 2015). Menstruacija je postala v procesu vzpostavljanja norm družbenega okolja odklon od norme. Postala je patološki pojav, ki se mu je treba izogniti oziroma ga popraviti (Canguilhem v Sijamhodžić 2014).

Celotno žensko telo je v zahodni medicini dojemano kot nestabilno in slabotno, ki »variira na meji med zdravjem in boleznijo. Usodno je razpeto med hormonskim neredom v menstrualnem ciklu in patološko nosečnostjo, med predmenstrualno razdražljivostjo in depresivnostjo v menopavznem obdobju, med boleznimi rodil in njihovimi operacijami, med razmnoževalnimi funkcijami in disfunkcijami« (Tividar v Kojadinović 2014: 28).

⁸ Astronavtka pri Nasi (do leta 1996), ki je v vesolju preživela 30 dni (v treh letih space shuttle) (Rhea's Biography b. d.).

⁹ Čeprav se menstruacija ni izkazala za nevarno v prostoru brez gravitacije in je vseeno odtekala iz telesa, so težavo predstavljale velike količine vložkov in tamponov, ki jih je bilo potrebno vzeti s seboj na dolge poti, predvsem pa so problem predstavljali uporabljeni vložki, ker je v vesolju potrebno posebno ravnanje z odpadki. Mnoge ženske so se zaradi potovanja v vesolje odločile za hormonsko zaviranje menstruacije v celotnem času potovanja (kontracepcijske tabletko) (Ross-Nazzal 2010).

Kljub temu da menstruacija ni bolezen, je govor o njej zelo pogosto povezan predvsem s splošnim slabim počutjem. Nekatere ženske za menstruacijo še vedno uporabljajo izraz *bolna sem*, kar je posledica ljudskih verovanj in vpliva religije (na primer judeizma in krščanstva) (Zaviršek 2003). Dojemanje in opisovanje menstruacije z besedami *bolna sem* lahko privedejo do začasnih premestitev moči med spoloma tudi v vsakdanjih situacijah (Šribar 2004).

Ubeseditve in upodobitve menstruacije v diskurzih pa tudi potrjujejo razmerja med spoloma (Šribar 2004). Ženske pogosto internalizirajo ideje, ki se pojavljajo v diskurzih. Saksida je ugotovil, da je kar 85 odstotkov žensk (iz skupine žensk, ki so v času intervjuvanja bile v plodnem obdobju) menilo, da se ženske zaradi menstrualnega ciklusa razlikujejo od moških po sposobnostih, razpoloženju in čustvovanju (Kalinšek 2003).¹⁰

Ne samo, da je menstruacija razumljena kot bolezensko stanje, o menstruaciji obstaja množično prepričanje, da je nehygienična, umazana. Na to nakazuje tudi izraz *periodična čišča*. Džogič (v Zaviršek 2003) pravi, da muslimanke med menstruacijo ne molijo in se ne učijo korana, ampak s tem počakajo, dokler niso spet čiste. Tudi po judovskih zakonih je ženska med menstruacijo nečista in onesnažena. Judovskim ženskam so zapovedani obredi očiščevanja. Prepovedani so spolni odnosi, omejeni so dotiki, skupno obedovanje in vstop v sinagogo (Zaviršek 2003). Do 17. stoletja tudi v krščanstvu ženske med menstruacijo ne smejo vstopati v cerkev in k obhajilu. Krščanski misleci so menili, da je menstruacija kaznen za izvirni ženski greh (Šribar 2003).

Menstruacija v Bibliji

V Svetem pismu je v stari zavezi napisano: »Če ima ženska tok in ji iz telesa teče kri, naj bo sedem dni v svoji mesečni čišči; kdor koli se je dotakne, je nečist do večera. Vse, na čemer leži med svojo mesečno čiščo, je nečisto, in vse, na čemer sedi, je nečisto. Kdor koli se dotakne njenega ležišča, naj si opere oblačila in se okopa v vodi in je nečist do večera. Kdor koli se dotakne katerega koli predmeta, na katerem je sedela, naj si opere oblačila in se okopa v vodi in je nečist do večera. Če se kdo dotakne kake reči, ki je na ležišču ali na predmetu, na katerem je sedela, postane nečist do večera. Če pa kakšen

¹⁰ Dr. Iztok Saksida je s študentkami in študenti antropologije izvedel raziskavo z naslovom Mnenja in predstave o menstruaciji pri izbrani populaciji na ozemlju Slovenije.

moški celó leži z njo in pride njena mesečna čišča nanj, je sedem dni nečist; tudi vsako ležišče, na katerem leži, je nečisto« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze 2005: 166).

Besedilo o ženski nečistosti se še nadaljuje in neprestano poudarja, da je ženska, medtem ko krvavi, nečista, tudi če krvavenje traja še po njeni menstruaciji. Nečista je še sedem dni po prenehanju krvavenja.

Nečista je tudi po porodu: »Ženska, ki spočne in rodi dečka, bo nečista sedem dni, kolikor časa je nečista ob svoji mesečni čišči. Osmi dan naj se obreže meso njegove prednje kožice. Potem naj mati ostane še triintrideset dni v krvi očiščevanja: nič svetega naj se ne dotika in naj ne hodi v svetišče, dokler se ne dopolnijo dnevi njenega očiščevanja. Če pa rodi deklico, bo nečista dva tedna kakor ob mesečni čišči. Potem naj ostane še šestinšestdeset dni v očiščevanju svoje krvi. Ko se dopolnijo dnevi njenega očiščevanja, bodisi pri sinu ali pri hčeri, naj prinese duhovniku k vhodu v shodni šotor enoletno jagnje za žgalno in golobčka ali grlico za daritev za greh. Ta naj to daruje pred GOSPODOM, da opravi zanjo spravo in bo očiščena od svojega krvotoka« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze 2005: 162).

Ženska je torej po porodu nečista sedem dni, tako kot je nečista v času menstruacije. Če rodi deklico, je po porodu nečista dva tedna, saj je njen greh večji, ker ni rodila otroka moškega spola. Čista je šele po daritvi, ki jo daruje Bogu za greh, ki ga je storila.

O spolnosti med menstruacijo je zapisano: »Ne približuj se ženi, kadar ima mesečno čiščo, da bi odkrival njeno nagoto!« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze 2005: 170). V nadaljevanju so spolni odnosi v času menstruiranja označeni z gnusobo: »Kajti kdor koli stari katero koli od teh gnusob, takšni, ki to delajo, bodo iztrebljeni iz sredine svojega ljudstva.« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze 2005: 170). Kazen je milejša od ostalih grehov (kot so na primer spolni odnosi med dvema moškima, kjer je kazen smrt): »Če kdo leži z žensko, ko ima ta mesečno čiščo, in odkrije njeno nagoto, je odgrnil izvir njene krvi in sama je odgrnila izvir svoje krvi; naj bosta oba iztrebljena izmed svojega ljudstva.« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze 2005: 172).

Prej omenjeni spolni odnosi med menstruacijo so bili poseben tabu že v Antiki. Filon in zdravnik Soranus sta imela enako mnenje, da med menstruacijo spočetje ni mogoče. Ker spočetje ni mogoče, je torej prepovedan tudi spolni odnos. Plinij je spolnost med menstruacijo prepovedal, ker naj bi med menstruacijo bili spočeti bolni otroci. Hieronim je prav tako verjel, da se med menstruacijo zaradi pokvarjene krvi spočnejše otroci z ovirami,

nadškof Cezarij pa celo, da se lahko rodijo otroci, ki so obsedeni s hudičem. To prepričanje se je ohranilo vse do srednjega veka. Z razvojem medicine so to prepričanje začeli opuščati, spolnost med menstruacijo pa postane za večino le »mali greh« (Ranke Heinemann 1992). V našem prostoru je menstruacija veljala za greh do srede 20. stoletja (Žvelc 2003).

1.4. Menstruacija v medijih

Leskošek (2002) pravi, da so sredstva, s katerimi se ustvarja in vzdržuje kolektivni spomin, knjige, šolska zgodovina, univerzitetno učenje, prazniki, obredi in spomeniki. Poleg spadajo torej priročniki, učbeniki, revije in prav gotovo tudi oglaševanje ter diskurzi na televiziji.

V oglaševanju je menstruacija predstavljena kot fiziološko dejstvo, vendar Šribar (2004) trdi, da ne obstaja naravno, od kulture neodvisno telo, ki mu pravimo »biološko telo«. Oglaševanje menstrualnih pripomočkov predstavlja dva najpomembnejša cilja, ki naj bi jima ženske sledile. To sta ohranjanje higiene in prikritje menstruacije javnosti. Madež, ki bi ga ustvarila menstrualna kri, je nemogoča možnost in vse je podrejeno temu pravilu (Šribar 2004).

V oglasih je najpogosteje upodobljena fizično aktivna ženska z neopazno menstruacijo, njeni občutki pa so osvobajajoči in energični. Vložki ženski omogočijo, da menstruacijo v največji možni meri reducira (Šribar 2004). Ker naj bi bila menstruacija ravno nasprotno od prikazanega, potrebujemo prav te oglaševane pripomočke, ki nam bodo omogočili, da se bomo počutile svobodne in polne energije.

Še nekaj desetletij nazaj pa je bilo prikazovanje vložkov in tamponov v medijih prepovedano.¹¹ V Sloveniji so se še na začetku 90. let prejšnjega stoletja izogibali neposrednemu poimenovanju menstruacije in prikazovanju tamponov in vložkov (Šribar 2004).

Sčasoma se je to spremenilo, ostaja pa (nenapisana) prepoved upodobitve rdeče barve v oglaševalskih reprezentacijah. Namesto nje je običajno uporabljena modra tekočina, ki daje

¹¹ V Veliki Britaniji je bilo tako do leta 1985. V Združenih državah sta dve televizijski mreži morali umakniti spot za tampone Tampax, ker je bil uporabljen izraz »menstrualni ciklus« (Clark v Šribar 2004).

občutek sterilnosti. Kri je še pogosto uporabljena v kinematografih, vendar le v pomenu smrti, ne pa rojstva in življenja (Šribar 2004). Kljub neupodabljanju rdeče barve v oglaševalskih reprezentacijah menstrualnih izdelkov, pa si z rdečo barvo zelo pogosto barvamo ustnice in nohte, s čimer se, kot pred dvema ali tremi tisočletji, zaščitimo z barvo življenja (Slapšak 2005).

V oglaševanju je izgubljena tudi reproduktivna funkcija menstruacije in med ženskami je minimalno ozaveščena. Iz oglaševanja je izključena menstruacija kot indikator plodnosti, izključene pa so tudi realne življenjske situacije, na primer možnost veselja, ko krvavenje sporoča, da ženska ni zanosila (Šribar 2003).

Z javno udomačitvijo menstrualnih izdelkov je menstruacija začela izgubljati družbeni pečat numinoznega (Šribar 2004). Detabuizacija menstruacije se tako ni zgodila v družini, niti v šoli, ampak z interesi kapitala – oglaševanjem tamponov in vložkov (Zaviršek 2003). Ekonomski interes je bil torej tisti, ki je v veliki meri pripomogel k preseganju tabuja menstruacije, vendar je govor o menstruaciji ostal na ravni predsodkov, stereotipov in nerealnih prikazovanj.

Leskošek (2002: 29) pravi, da nas oglaševanje sili misliti o sebi kot o nepopolnih bitjih. »Prikazuje nam proizvode, s katerimi lahko izpopolnimo svoje pomanjkljivo telo, ki pa nimajo nikakršne vrednosti, ker jih nadomeščajo vedno novi, zato nikoli do konca ne nadomestimo pomanjkljivega telesa.«

Sijamhodžić (2014: 44) pa pravi: »Še vedno izrazito patriarhalna kultura zahoda hkrati producira, sprejema in se navaja na patološkost menstruiranja in istočasno skuša kar najbolj normalizirati menstruiračo žensko in jo skozi proces socializacije, adolescence, zorenja naučiti, kako naj naredi menstruacijo neprisotno. Odnos do menstruacije je refleksija tistega odnosa, ki ga ima družba do žensk.«

V oddaji Polnočni klub z naslovom Odenki menstruacije (predvajano 22. aprila 2016) so se z voditeljico Danico Lorenčič pogovarjale še dr. Tanja Rihtaršič, dr. Mateja Gaber, dr. Ksenija Geršak in Nika Prusnik. Ob zaključku jih je voditeljica vprašala, ali menijo, da so moški v prednosti ali so prikrajšani, ker nimajo menstruacijskega ciklusa.

Oddajo omenjam zaradi dveh, zame posebej zanimivih izjav. Mateja Gaber je voditeljici odgovorila: »Včasih bi v literaturi rekli, da imajo srečo, ker jim ni treba neprostovoljno trpeti in nimajo hibe in tako naprej. V bistvu pa imajo na voljo različno žensko. Enkrat je

taka, drugič pa taka. In to naredi življenje zabavnejše.« V njenem odgovoru se skriva torej prepričanje, da je ženska zaradi hormonskih sprememb v različnih obdobjih tako drugačna, da gre pravzaprav za različno žensko. S tem pa moškemu dela življenje zanimivejše. Hormonske spremembe sicer niso spolno specifične, saj jih doživljajo tudi moški, ampak želim vseeno poudariti, da ženske neprestano prejemamo sporočilo, da je naša naloga ugajati moškemu in skrbeti za njegove potrebe, žensko čustvovanje pa je patologizirano in predstavljeno kot posebnost, nekaj, česar naj moški ne bi imeli.

Drugi odgovor pa se mi je zdel zanimiv zaradi odziva voditeljice. Dr. Tanja Rihtaršič je govorila o reproduktivni funkciji: »Jaz menstruacijo povezujem z nosečnostjo, ki je nekaj lepega, in mislim, da smo ženske lahko srečne, da smo lahko noseče, da lahko rojevamo otroke. In to je neko naše poslanstvo, za katerega nam lahko moški zavidajo.« Danica Lorenčič pa ji je na to odgovorila: »Od menstruacijskega ciklusa je torej odvisno tudi večje ali manjše število Slovencev.«

Voditeljica je iskala argumente v prid govora o menstruaciji in pozitivnih posledicah za narod. Kakor da si moramo zaslužiti pravico do govora, spoštovanja menstruacije in drugih tem, povezanih z delovanjem naših teles. Torej je naše poslanstvo še vedno skrb za narod ali kot bi rekle nekatere aktivistke – v družbi še vedno zavzemamo vlogo stroja za rojevanje. Vendar ne katerih koli otrok – »naših«, slovenskih otrok.

1.5. Transpolnost in menstruacija

Menstruacija ni realnost samo cispolnih žensk. Zavod TransAkcija je na svoji strani Facebooka zapisal, da je govor o menstruaciji kot izključno ženski zadevi izključujoč. Menstruacijo imajo tudi transspolni moški, nebinarne ter cispolno nenormativne osebe (Zavod TransAkcija 2016).

Realnost oseb, ki niso ženske in imajo menstruacijo, je spolna disforija, splošno neugodje in izključenost iz zdravstvenih programov ter neustrezen dostop do ginekoloških storitev (Zavod TransAkcija 2016).

V Legebitrini brošuri (Koletnik et. al. 2015: 30) je zapisana izjava anonimne osebe, ki svojo spolno identiteto definira kot nebinarno, o menstruaciji pa pravi: *»Čutim predvsem družbeno in pa v neki meri spolno disforijo dojemanja prsi in menstruacije, kar pa ne pomeni, da si želim tranzicije v "moško" smer, sploh ne.«*

Katja Zgoznik pravi, da je ženska, ki ji odgovarja videz moškega. Menstruacija ji ni všeč in jo bo zato zaustavila s hormonsko terapijo (Lorenčič 2015).

Amy Leverington je 27. letna aspolna oseba. O menstruaciji pravi: *»Preplavi me občutek, da ni prav, da imam menstruacijo, saj ni del mojega telesa – ne prihaja iz mojega telesa in je nekaj, kar se mi ne bi smelo dogajati«*¹² (Jerkins 2016).

Frank Ly, ki se identificira kot oseba queer, ima prav tako zapleten odnos z menstruacijo: *»Počutim se razdvojeno glede tega. Odgovorna je za to, da se počutim kot jaz, vendar me po drugi strani oddaljuje od osebe, katera si želim biti«*¹³ (Jerkins 2016).

Menstruacijo se lahko zaustavi s hormonskimi terapijami ali z odstranitvijo maternice, česar zavarovalnice ne krijejo v primerih, ko ne gre za nujne medicinske posege (po trenutnih standardih). Prav tako nekateri menijo, da gre v teh primerih za pokroviteljski odnos zdravnikov, ki se jim zdi, da lahko oseba, ki se je odločila za operacijo, nekega dne to obžaluje. *»Še vedno iščem način, kako prepričati kakšno zdravnico/-ka, da seveda imam maternico, vendar je ne bom za nič na tem svetu uporabila«*.¹⁴ (Jerkins 2016) Pri odstranitvi maternice obstaja tveganje za zdravstvene posledice in je tudi to lahko eden od vzrokov, da se zdravniki izogibajo takega posega.

V medijih postaja vedno bolj pogost diskurz o menstruaciji, ki ni samo realnost žensk. Tako je veliko odmevnosti dobilo podjetje Thinx, ki je v svojo linijo spodnjega perila, namenjenega času med menstruacijo, vključilo tudi »boyshort«, torej spodnjice za fante oziroma moške, ki menstruirajo. Prednost je v tem, da spodnjice vpijejo kri in zato ob dnevnih šibkejšega krvavenja ni nujna uporaba vložka, tampona ali menstrualne skodelice, kar lahko pri transpolnih moških povzroči neprijetne občutke. Z uporabo omenjenih spodnjic krvavenje postane manj podobno običajnemu menstruiranju.

Poleg pogostejšega govora o menstruaciji transpolnih oseb so vse pogostejše tudi aktivistične akcije žensk, ki povzročajo diskurze v medijih in prispevajo k detabuizaciji menstruacije. O tem pišem v naslednjem poglavju.

¹² Izjava v izvirniku: *»There's this overwhelming sense of [my period] not being right, that it's not part of my body — that it's not coming from my body, and it's something that shouldn't be happening to me.«*

¹³ Izjava v izvirniku: *»I feel quite conflicted about it, because it is responsible for making me both feel like myself, yet feel less like the person I want to be.«*

¹⁴ Izjava v izvirniku: *»I'm still trying to figure out a way to convince a doctor that yeah, I have a uterus, but no way in hell am I ever going to use it.«*

1.6. Menstrualni aktivizem

Ženske se vse pogosteje zavedajo menstrualnega tabuja in stigmatizacije, ker posledice tega občutijo v svojem vsakdanjem življenju. O menstruaciji ne morejo odkrito govoriti, pretvarjati se morajo, da je ni, zato so neprestano v strahu, da jim bo kri premočila oblačila in bodo osramočene; hkrati se soočajo še s stereotipi o hormonsko neuravnovešeni ženski, zaradi česar se morajo neprestano dokazovati. Iz teh in še mnogih drugih razlogov postajajo menstrualne aktivistične akcije v zadnjih letih vse pogostejše. K temu vsekakor vpliva tudi dostopnost svetovnega spleta, kar omogoča hiter dostop do informacij, znanja in deljenja izkušenj, česar v zgodovini še ni bilo. Vedno več žensk želi prispevati k preseganju tabuja menstruacije in odpiranju prostora za pogovor o položaju žensk v družbi.

Aprila leta 2015 je Kiran Gandhi odtekla londonski maraton brez tampona ali vložka zaradi zavedanja posledic menstrualnega tabuja na njeno življenje in življenje drugih žensk. Želela je svoje udobje postaviti pred udobje ostalih, ki bi bilo ogroženo s tem, da bi videli njeno menstrualno kri. S tem je tudi izkoristila maraton kot sredstvo za ozaveščanje o vseh tistih ženskah, ki nimajo dostopa do menstrualnih pripomočkov, in tistih, ki menstruacijo, kljub krčem in bolečinam, prikrivajo, kot da ne obstaja. Odzivi ljudi in medijev na dogodek niso bili samo pozitivni, dobila je tudi mnogo kritik in burnih odzivov, kar je za bil Kiran Gandhi dokaz, da je menstruacija še vedno velik tabu, obenem pa dokaz, da se je pravilno odločila (Gandhi 2015).

Gandhi (2015) opozarja na to, da kultura od žensk zahteva skrivanje svojega mesečnega krvavenja, čeprav marsikatera ženska nima dostopa do menstrualnih pripomočkov ali pa le-ti niso dovolj vpojni. Med tistimi, ki dostop do pripomočkov imajo, pa so tudi mnoge, ki nimajo zasebnih prostorov in priložnosti, da bi si tampone ali vložke zamenjale. Boljša rešitev se tako zdi izostanek od pouka ali dela, kar vpliva na položaj žensk in jih lahko konkretno postavi v neugoden položaj v primerjavi z moškimi.

Posebej odmevno reakcijo javnosti je povzročila tudi odločitev Instagrama,¹⁵ da odstrani fotografijo umetnice Rupī Kaur, ki s hrbtom obrnjena proti kameri leži na postelji, na hlačah in rjuhah pa sta madeža menstrualne kri. Njeno objavo je Instagram odstranil kar dvakrat, saj naj bi fotografija kršila standarde skupnosti. Rupī Kaur se je na to odzvala in dobila toliko podpore javnosti, da je Instagram nazadnje obnovil objavo in se opravičil (Saul 2015).

¹⁵ Instagram – družbeno omrežje, namenjeno objavljanju fotografij.

Na svoji spletni strani je o menstruaciji zapisala: *»Nekaterim je bolj udobna pornifikacija, seksualizacija, nasilje in degradacija žensk kot tole. Nimajo težav z izražanjem gnusa do vsega tega, moti in jezi jih pa vse to. Menstruiramo in oni to vidijo kot umazano. Iskanje pozornosti. Bolno. Breme. Kakor da bi ta proces bil manj naraven od dihanja.«*¹⁶ (Kaur, b. d.)

V intervjujih pravi, da se je zavedala kontroverznosti njene odločitve, vendar tako velike pozornosti vseeno ni pričakovala. Čeprav je imela podpornike, je bilo tudi negativne kritike ogromno. O menstruaciji torej lahko danes več govorimo kot v preteklosti, vendar še vedno ne prenesemo stika z rdečo barvo, s krvjo, ki pride iz naših nožnic.

Ta pojav je enako prisoten tudi v Sloveniji. V eni izmed aktivističnih akcij neformalne skupine Vstajniške socialne delavke so aktivistke med Parado ponosa leta 2013 v ljubljanskega župana Zorana Jankovića metale rdeče obarvane vložke in tampone. V intervjuju za revijo Narobe so povedale, da je bila ta intervencija upor proti županu, ki je predstavnik vladajoče elite in varuje interese belega moškega in kapitala. Kritične so do njegovega nedelovanja na področjih, kot so brezposelnost mladih, dolgotrajna institucionalizacija žensk s težavami na področju duševnega zdravja in prekerna zaposlenost lezbijk. Ustvarja lepo in razslojeno mesto, v katerem ne bo več prostora za nikogar, ki ne prinaša dobička. Povečuje razliko med revnimi in bogatimi in ne vpliva pozitivno na spremembe v razmerjih med spoli (Vstajniške socialne delavke 2013).

Pravijo, da si iz vseh teh razlogov *»zasluži okrvavljen vložek v glavo.«* Slednji je bil torej v vlogi kazni za župana. V nadaljevanju intervjuja pa pravijo, da je žaljivost in primitivnost stvar osebnega mnenja. Tisti, ki se jim zdi ta simbol gnusen in primitiven, se naj vprašajo, kaj je tisto, kar mu povzroča gnusobo.

V njihovih odgovorih opazim dvojno sporočilo. Da v menstruaciji ni nič nagnusnega in da je vsak posameznik tisti, ki te občutke ustvari v sebi, hkrati pa so bili rdeči vložki in tamponi orožje Vstajniških socialnih delavk, saj so se zavedale reakcije župana in večine ostalih ljudi in s tem župana kaznovale.

¹⁶ Zapis v izvorniku: *»some are more comfortable with the pornification of women. the sexualization of women. the violence and degradation of women than this. they cannot be bothered to express their disgust about all that. but will be angered and bothered by this. we menstruate and they see it as dirty. attention seeking. sick. a burden. as if this process is less natural than breathing.«* (Kaur, b. d.)

Z menstrualno krvjo so polile tudi Romana Vodeba, ki je v intervjuju za Demokracijo pokroviteljsko povedal: *»Srž problema je spolna frustracija ključnih aktivistk feminizma oz. ideologinj vseh feminističnih projektov. Spolne zlorabe so jo zagodle mnogim feministkam – in po svoje se mi smilijo. Ko so me Vstajniške Socialne Delavke »poscale« z menstrualno krvjo, jih seveda nisem tožil, ker vem, kako v resnici trpijo. Žensk s podobnim otroštvom, kot jih imajo tipične feministke, imam kar nekaj na osebnih svetovanjih in terapijah.»* (Blažič 2015) To je bila le ena izmed njegovih kontroverznih (seksističnih) izjav, v kateri feministke opredeljuje kot spolno zafrustrirane in zlorabljene ženske, ki se mu smilijo. To je tipičen primer poskusa utišanja žensk, da bi se ohranila moška nadvlada in trenutna porazdelitev moči v družbi.

Pobude za spremembe področja menstruacije so se pojavile tudi v politiki. Združena levica je marca tega leta (2016) predlagala znižanje davka za ženske menstrualne pripomočke, kot so vložki, tamponi in menstrualne skodelice. Navedeni izdelki so obdavčeni z 22 odstotki, predlog je bil, da bi se obdavčitev znižala na 9,5 odstotkov. Novelo Zakona o davku na dodano vrednost je predstavil poslanec Matej T. Vatovec, argumentacija pa je temeljila na dejstvu, da menstrualni pripomočki ne predstavljajo luksuza, temveč nujne potrebe. Stopnja revščine je pri ženskah višja kot pri moških in zato mnogim ženskam nakup menstrualnih izdelkov predstavlja velik strošek (Združena levica 2016).

Predlog spremembe zakona je bil maja 2016 zavrnjen. Nasprotniki novele so trdili, da znižanje davka še ne pomeni, da bi tudi trgovci znižali cene izdelkov in da za izboljšanje položaja v družbi ni dovolj znižanje davka na menstrualne pripomočke, ampak je treba ženskam zagotoviti delovna mesta in pravično plačilo.

Predsednik Združenih držav Amerike Barack Obama je v intervjuju z Ingrid Nilsen na njeno vprašanje, zakaj države obdavčijo tampone in vložke, odgovoril, da ne ve. Sumi pa, da je razlog v tem, da so zakone sprejemali moški¹⁷ (Rhodan 2016). Tako je bilo tudi v Sloveniji, kljub temu da so se našle tudi političarke, ki so nasprotovale znižanju davka.

¹⁷ Odgovor Baracka Obame: "I have to tell you, I have no idea why states would tax these as luxury items. I suspect it's because men were making the laws when those taxes were passed." (Rhodan 2016)

1.7. Vloga socialnega dela

V prvem letniku mi je ena od deklic, s katerimi sem se srečala na praksi, pripovedovala o dogodku, ki se je zgodil v osnovni šoli. Zapisala sem ga v zaključnem poročilu prakse: *»Neka deklica – denimo, da ji je ime Maja – mi je povedala, da ji je učiteljica rekla, naj si odveže in pospravi jopico, ki jo je imela zvezano okoli pasu. Maja tega ni želela storiti, ker je imela menstruacijo in so se ji umazale hlače, z jopico pa je zakrivala madež. Ko jo je učiteljica spet videla z zavezano jopico, se je razjezila in ji rekla, da ne uboga in ne upošteva šolskih pravil ter jo uščipnila v roko.«*

Ni popolnoma jasno, zakaj in v kateri šoli je v šolskem pravilniku zapisano, da učenke in učenci v šoli ne smejo imeti zvezane jopice okrog pasu, sem pa prepričana, da je prepovedano ščipanje učenk in učencev. Učiteljica poleg nasilnega dejanja ščipanja tudi ni upoštevala možnosti in dekličine pravice, da se samostojno odloči o tem, katero oblačilo bo imela na sebi, hkrati pa je bila neobčutljiva na situacijo, v kateri se je deklica znašla. To je le eden izmed mnogih primerov poskusa nadziranja ženskih teles in zatiranja njihovega avtonomnega odločanja.

Po pripovedovanju Vita Flakerja je v Hrastovcu medicinska sestra imela seznam z zabeleženimi menstrualnimi cikli vsake ženske. Ko niso *pravočasno* dobile menstruacije, jih je poslala na test nosečnosti in splav, v primeru, da so bile noseče. Menstruacija je tako bila eden izmed načinov nadzora ženske seksualnosti in njenega telesa. Kot pravi Darja Zaviršek (2000), so ženske s hendikepom lahko produktivne, ne smejo pa se reproducirati.

V preteklosti so bile prisilne sterilizacije vsakdanja oblika nadziranja žensk z ovirami. Žensko telo je bilo v institucijah in izven njih podleženo vsem mogočim vrstam zatiranja in nadziranja. Čeprav prisilne sterilizacije niso več dovoljene, je prepričanje, da bi morali preprečiti zanositev ali rojstvo otroka določenim skupinam žensk, ki ne ustrezajo stereotipni podobi matere (zdrava, lepa, mlada, finančno priskrbljena), še vedno prisotno.

Čeprav v povezavi z menstruacijo ne potrebujemo razvoja posebnih metod socialnega dela, pa je pomembno, da socialne delavke razvijejo občutljivost do tem, ki so povezane z delovanjem človeškega telesa. Socialno delo mora prispevati k detabuizaciji tem, kot sta menstruacija in spolnost.

V času študija sem med prakso ugotovila, da je pogovor o omenjenih temah zelo zaželen, saj se ga, posebej v institucijah, pogosto zatira. Ženske in moški so mi pogosto razlagali o težavah v povezavi s spolnostjo, menstruaciji, nenadzorovanem uhajanju urina in drugih tabuiziranih temah in spraševali za nasvete. Ker nisem poznala odgovorov na vsa vprašanja, sem pogosto na internetu iskala telefonske številke in spletne strani, na katere se lahko obrnejo, ko bodo potrebovali pogovor in odgovore, saj se zaposleni v organizacijah niso želeli o tem pogovarjati. Razlogov za to je verjetno več. Nekateri so sramežljivi ali se sramujejo pogovora o intimnih temah, drugi želijo ohranjati distanco z uporabnicami in uporabniki, saj jim je tako lažje prihajati v službo, spet tretji pa ljudi z ovirami pogosto sploh ne jemljejo kot spolne osebe.

Tabuiziranje naših teles, spolnosti, spolne usmerjenosti, spolne identitete škoduje uporabnicam in uporabnikom. Tudi v Kodeksu etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (2006) je v 6. členu zapisano, da mora biti delo socialne delavke antidiskriminatorno usmerjeno. Med drugim je prepovedano izključevanje in omejevanje ljudi na podlagi spolne usmerjenosti in zmanjšanih duševnih oziroma telesnih sposobnosti. Socialna delavka mora torej raziskati svoje dojemanje stigmatiziranih skupin ljudi ter reflektirati svoje stereotipe in predsodke, da bi pri delu zares strmela k večji vključenosti vseh ljudi.

V kodeksu je tudi zapisano, da so vse bolj pomembne veščine strokovnih delavk, s katerimi vplivamo na zakonsko regulacijo socialnih pravic in prilagajanje ter razvoj socialne politike. Socialne delavke naj bi torej delovale antidiskriminatorno, hkrati pa na politični ravni spodbujale spremembe z namenom izboljšanja položaja skupin ljudi, ki so v depriviligiranem položaju.

Zato sama vidim vlogo socialnega dela tudi v tem, da smo kot stroka in individualno odločno proti prisilnim sterilizacijam ali drugim, danes bolj pogostim in prikritim oblikam zatiranja ženske seksualnosti in želje po materinstvu. Socialne delavke moramo biti odprte do pogovora o omenjenih temah.

Ta vloga je pomembna tudi pri delu z mladimi dekleti, kjer je informiranje in pogovor o menstruaciji lahko ključnega pomena pri tem, da menarha ne bo predstavljala travmatične izkušnje. Predpostavke, da danes mladi o vsem izvejo preko spletnih medijev, ne držijo zmeraj. Osebni pogovor je običajno vseeno bolj zadovoljiv kot branje nepreglednih kupov informacij na internetu.

Tabuiziranje in stigmatiziranje menstruacije je le ena izmed mnogih načinov podrejanja žensk. Leskošek (2002: 8) v svojem delu *Zavrnjena tradicija* zapiše: »Diskurz o ženskah je še vedno ujet v binarnost med naravo/kulturo, telesom/razumom, zasebnim/javnim, civilnim/političnim, čustvenim/racionalnim in biološkim/družbenim spolom, pri čemer naj bi prvi binarni spol pripadal ženskam, drugi pa moškim.« Pri tem pa je bistvo, da je vse tisto, kar naj bi pripadalo ženskam, v družbi sprejeto kot manjvredno.

Ženske so z različnimi načini neprestano potiskane v polje narave in v diskurzih predstavljene kot umazana, neracionalna, podrejena bitja. Patriarhalni sistem tako moškim omogoča izvajanje nasilja nad ženskami, s čimer se socialno delo srečuje vsak dan in povsod. Zato je nujno delati spolno občutljivo socialno delo, se odzivati na specifične potrebe žensk in v svoje delo vključevati razumevanje družbenega položaja žensk, posledice koncentracije moči pri moških in sistemov zatiranja. Delati moramo torej z upoštevanjem socialnega konteksta in se odpovedati patologiziranju posameznic.

V okolju, kjer neprestano prejemamo sporočila o svoji manjvrednosti, se ženske težko znebimo internaliziranih negativnih občutkov do svojih teles. Občutek, da je žensko telo umazano, da se je treba menstruacije in svojega celotnega telesa sramovati, so pogosto razlogi za to, da ženske v primeru zdravstvenih težav tega ne delijo s svojimi bližnjimi in ne poiščejo zdravniške pomoči. Pogoste so zgodbe o babicah, ki so umrle za rakom, saj niso želele zdravniku pokazati svojih prsi, o pozno odkritih boleznih reproduktivnih organov in drugih delov telesa, do katerih naj bi imeli dostop samo njihovi možje (kar izhaja predvsem iz religioznih prepričanj). To je samo še eden od razlogov, zakaj je treba menstruacijo detabuizirati, prekiniti krog neznanja, sramovanja svojega telesa in občutkov umazanosti, v pogovorih pa ženske spomniti, da imajo pravico poskrbeti zase in za svoje zdravje. Pri tem se mi zdi bistvenega pomena sposobnost prevajanja strokovnega znanja v lokalni jezik, da zmoremo ženskam v njim razumljivem jeziku sporočiti, da jih patriarhalni sistem (zaradi koristi le določenih skupin ljudi) sili v to, da se razdajajo, opravljajo brezplačno skrbstveno delo in ob tem pozabijo nase, na svoje zdravje in počutje.

Če naredim kratek povzetek, menstruacija torej posredno in neposredno vpliva na življenje žensk. Pogosteje kot samo krvavenje pa na naša življenja vplivajo diskurzi o menstruaciji, ki ustvarijo dožemanje menstruacije in s tem dožemanje žensk kot čustveno nestabilnih, neracionalnih in manjvrednih bitij. Posledično moramo ženske neprestano dokazovati, da smo sposobne zasedati vodilne položaje, da naša jeza ali druga, v družbi nezaželena čustva

žensk niso posledica predmenstrualnega sindroma in hormonskih sprememb, ampak konkretnih razlogov. Deležne smo diskriminacije, nasilja in nerealnih pričakovanj družbe, da moramo biti v vsakem trenutku popolne. V trenutno družbeno definicijo popolnosti pa menstruacija ne spada, zato jo moramo zakriti in se pretvarjati, da ne obstaja.

2. PROBLEM

Povod za raziskavo je bil naključen pogovor s prijateljem o vložkih. Še neuporabljen vložek je v njemu vzbudil tako velik odpor oziroma gnus, da se vložka ni želel niti dotakniti.

Zdelo se mi je razumljivo, da se nihče ne bi želel dotikati tujega krvavega vložka, konec koncev se tudi tujih posmrkanih robčkov ali uporabljenega toaletnega papirja ne želimo dotikati, ampak v prijateljevem gnusu do bombažno-plastičnega izdelka sem zaznala več kot le prej omenjeni gnus do tujih telesnih tekočin.

Začela sem se spraševati, od kod ta gnus do izdelkov, ki jih ženske uporabljamo med menstruacijo. Od kod sram, ki ga ženske občutimo ob zavedanju, da je druga oseba videla naše pozabljene vložke. Kako to, da živimo s tako velikim strahom, da bo kri iz naših nožnic obarvala naša oblačila in da bomo javno osramočene?

Zakaj še vedno tako pogosto poslušamo o hormonsko neuravnovešenih ženskah, ki naj ne bi bile sposobne za delo na vodilnih položajih? Zaradi krvavenja in hormonskih sprememb naj bi bile čustveno nestabilne, preobčutljive in neracionalne. Tako imenovani predmenstrualni sindrom (PMS) je pogosto tudi odgovor na vse kritike, pritožbe ali jezo, ki jo izrazimo ženske. S tem se zanemari in zmanjša pomen konkretnih razlogov, ki povzročijo določena (v družbi nezaželena) čustva in dejanja žensk.

V prijateljevem gnusu do neuporabljenega vložka sem zaznala gnus do nečesa, kar je žensko. Z dotikanjem izdelka, ki ga dojemamo kot tako ženskega, bi se okužil ženskosti, ki je v družbi manjvredna v primerjavi z moškostjo.

Razmislek o tem je pripeljal do ideje, da bi o menstruaciji napisala diplomsko delo, saj se je zdela primerna priložnost, da menstruacijo podrobneje preučim in odprem prostor za nujno potreben pogovor.

S pregledom teorije in preko pogovorov z ženskami sem želela raziskati, kako menstruacija oziroma dojemanje menstruacije vpliva na njihovo življenje, saj še vedno obstaja veliko stereotipov o menstruirajočih ženskah. Dojemane smo kot jokave, napete, fizično bolne in šibke, duševno nestabilne, nepredvidljive in potencialno nasilne (Chrisler in Marvan, Cortés-Iniestra v Márvan, et. al. 2014). Simptomov t. i. predmenstrualnega sindroma pa je bilo zabeleženih že več kot 150 (Moos et al. v Ussher 1997).

Zato sem od žensk želela slišati predvsem, kako so doživele svojo menarho, ali je govor o menstruaciji del njihove realnosti in ali menstruiranje vpliva na njihovo vsakdanje življenje in počutje. Tako sem si zastavila sledeča raziskovalna vprašanja, na podlagi katerih sem pripravila okvirna vprašanja intervjuja.

2.1. Raziskovalna vprašanja

Kako so intervjuvanke doživele svojo prvo menstruacijo?

Koliko je bila menstruacija vključena v izobraževalni sistem?

Katere besede uporabljajo za poimenovanje menstruacije?

Koliko se o menstruaciji pogovarjajo in s kom?

Kako doživljajo različna obdobja menstrualnega ciklusa?

Kako intervjuvanke doživijo dogodke, ko jim v javnosti menstrualna kri obarva oblačila?

Kakšno je mnenje intervjuvank o spolnih odnosih med menstruacijo?

Kakšno izkušnjo so imele na prvem ginekološkem pregledu in s kakšnim razlogom so se odločile zanj?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava je *kvalitativna*, saj sem gradivo zbirala z delno strukturiranimi intervjuji; pridobivala sem goste besedne opise in pripovedi o menstruaciji in drugih sorodnih temah. Gradivo je obdelano brez merskih postopkov; analizirano je na besedni način.

Raziskava je *eksplorativna* oziroma *poizvedovalna*, saj sem se omejila na manjše število intervjujev (10), namen pa je bil spoznati problematiko (tabu menstruacije) in odkriti različne življenjske situacije (povezane z menstruiranjem), v katerih se znajdejo ženske.

3.2. Merski instrumenti

Merski instrument je polstrukturiran intervju (priloga pod točko 9.1.), ki sem ga sama izoblikovala na podlagi tem, ki so me zanimale v povezavi z menstruacijo. Vprašanja bi lahko razdelila na sledeče teme:

- a) Spomini iz otroštva o menstruaciji (menarha)
- b) Pogovori o menstruaciji v vsakdanjem življenju
- c) Menstrualni pripomočki
- d) Počutje v različnih obdobjih ciklusa
- e) (Ne)vidnost menstrualne krvi v javnosti
- f) Spolnost in menstruacija
- g) Prvi ginekološki pregled

3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec

Populacijo sestavljajo vse polnoletne ženske, ki so od 15. aprila do 25. julija 2016 živele na območju Slovenije. Vzorčenje je bilo *priložnostno* in po principu snežne kepe. Pri izbiri sogovornic sem pazila na raznolikost glede njihove starosti, izobrazbe, kraja bivanja (mesto, ruralno območje) in glede na veroizpoved. Najmlajša intervjuvanka je bila stara 19, nato so po starosti sledile 21, 22, 24, 35, 44, 50, 56, 66 in najstarejša je stara 81 let. Glede na veroizpoved so sodelovale tri ženske pravoslavne vere, tri katoličanke, ena muslimanka in tri ateistke. Izobrazbena struktura vzorca je bila sledeča: tri intervjuvanke

so imele zaključeno osnovno šolo, ena je bila dijakinja, dve sta zaključili srednjo poklicno šolo, dve sta dodiplomski študentki, ena podiplomska, ena pa je doktorica znanosti. Večina intervjuvank se je v toku življenja preselila, štiri pa so se preselile v Slovenijo iz drugih držav nekdanje Jugoslavije.

3.4. Načrt zbiranja podatkov oz. empiričnega gradiva

Intervjuje sem opravila po predhodnem dogovoru z osebo. Pogovor sem po pridobljenem dovoljenju posnela na diktafon, da sem lahko naredila natančne transkripte odgovorov. Pri transkriptu sem izpustila vsa imena in druge osebne podatke, ki bi lahko izdale identiteto osebe, da sem jim lahko zagotovila anonimnost.

Predviden čas intervjuja je bil približno 30 minut. Najkrajši intervju je trajal približno 25 minut, najdaljši pa 55 minut. Pred začetkom intervjujev sem še enkrat razložila, da delam intervjuje za potrebe svojega diplomskega dela na temo menstruacije. Zagotovila sem, da ni pravih in napačnih odgovorov, da bom avdioposnetke po zapisu transkriptov izbrisala in jim pri zapisovanju zagotovila anonimnost. Povedala sem, da se lahko zavrnejo odgovarjanje na vprašanja, ob katerih bi jim bilo neprijetno.

3.5. Načrt obdelave gradiva

Podatke, ki sem jih pridobila s spraševanjem, sem obdelala po kvalitativni metodi. Naredila sem transkripte avdioposnetkov pogovorov (v programu Microsoft Word), pri tem pa izpustila imena in druge osebne podatke, ki bi lahko razkrili identiteto intervjuvank. Odvečna mašila sem izpustila in določene besede zapisala po pravopisu. Primer take besede bi bil zapisovanje besede »bila« (glagol biti), ki jo pogosto v pogovornem jeziku izgovarjamo »bla«. Večjih popravkov nisem delala in naredila kar se da natančne transkripte.

Analizo sem naredila tako, da sem transkripte natisnila in ob prebiranju naredila legendo, kjer sem vsaki barvi določila kategorijo (in podkategorijo). Z barvami sem smiselno označila vsak del besedila. Potem sem naredila posebne sezname, kjer sem izpisala vse odgovore pod določeno kategorijo in tako dobila pregled nad vsemi odgovori, ki so bili povezani s poimenovano kategorijo. Kodiranje sem pretipkala in je na voljo v prilogah,

kjer so v besedilih vseh intervjujev namesto barv določene kategorije v oklepajih pred odgovorom. Zaključni se s poševnico (»/«) in nato nadaljuje z naslednjim oklepajem in novo kategorijo.

3.5.1. Primer kodiranja odgovorov

»Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?«

A1: (**MENARHA**) »Kar se najbolj spomnim je to, da prvič ko sem dobila menstruacijo – to je bilo tam nekje pri enajstih letih, lahko tudi manj, ne vem, tega se ne spomnim, ker sem bila še z mačeho. Se spomnim, da sem imela take rjavkaste gate. Umazano, ampak veš da nisi kakal, da nisi tako ... in mislim, da sem dala ene gate dol in da sem dala druge in so bile spet nekaj rjave. Potem sem rekla moji mačehi, da imam nekaj rjavo in tako, in je rekla, da mora videt. Sem ji pokazala in se mi je ful začela smejat. Prav uno ful: ha ha ha ha – da ki sem dobila menstruacijo. In meni je bil to šok, ki se mi tako smeje, razumeš, prav mi je bilo nerodno. Tako, da to je to, kar se spomnim od prve menstruacije./«

(**PRIPOMOČKI**) Spomnim se, da sem si – ker sem živela pri babici in dedku – kupovala najbolj poceni vložke, kar so bili, in to so bili tisti iz vate, ki so imeli kot neko gazo čez, neko mrežico čez. Dostikrat je šlo tudi mimo in potem, če nisem imela denarja, dostikrat se je zgodilo, sem si dala tudi krpice iz majic ali pa iz rjuh. Tako, da smo potem prekuhale./«

3.5.2. Primer izpisa vseh odgovorov pod eno kategorijo

MENARHA

A1:	Kar se najbolj spomnim je to, da prvič, ko sem dobila menstruacijo – to je bilo tam nekje pri enajstih letih, lahko tudi manj, ne vem, tega se ne spomnim, ker sem bila še z mačeho. Se spomnim, da sem imela take rjavkaste gate. Umazano, ampak veš da nisi kakal, da nisi tako ... in mislim, da sem dala ene gate dol in da sem dala druge in so bile spet nekaj rjave. Potem sem rekla moji mačehi, da imam nekaj rjavo in tako, in je rekla, da mora videt. Sem ji pokazala in se mi je ful začela smejat. Prav uno ful: ha ha ha ha – da ki sem dobila menstruacijo. In meni je bil to šok, ki se mi tako smeje, razumeš, prav mi je bilo nerodno. Tako, da to je to, kar se spomnim od prve menstruacije.
A2:	Jaz nisem nič vedela o tem do deveta leta, ko je moja prva kolegica, je starejša od mene dve leti, dobila menstruacijo. No, ona je pritekla do mene, jaz sem še spala, to je bilo nekje sredi dneva, moj popoldanski spanec. In ona tak sedi ob meni in se je jokala. »Menstruacijo si dobila.« »Kako veš?« »Ne vem.«

	<p>To je bilo prav smešno. Potem je njo bilo ful strah, kaj zdaj. Smo bile še otroci, smo se ful presmejale temu. Potem je šla ona domov in je že cela naša vas vedela o tem. Ker je ena kolegica izvedela in je bila taka blablalba, ker je bila eno leto starejša od nas in je vse povedala. In je njena mama prišla: »Ljubica, sem slišala, da si menstruacijo dobila.« Ona pa se je začela jokati, ker ji je bilo nerodno, zakaj je zdaj njena mama to pred vsemi rekla, ker so bili ravno na dvorišču in je šla njej povedat in se je jokala in ona: »Saj to nič ni.« No, in kasneje za njo, je dobila ena druga kolegica, potem jaz, ki sem bila najmlajša. Sem imela pri devetih. In tudi je babica tako reagirala: »O, saj to pa nič ni.« In potem sem jaz: »Pa babica, pa ne se tak na glas dret.« In preden so moji prišli domov, ker so delali sezonsko delo in včasih so tam ostajali čez cel teden, so potem prišli domov pa jih je en ustavil: »Ja, vaša hčerka je zdaj ženska postala.« In mama pride domov: »Joj, ljubica moja.« Preden so prišli domov, je že cela vas vedela. Ampak ne vem, nikoli ni bil tak tabu. Vedno so nam govorili, da to nič ni. Da boljše, da smo že zdaj dobile kot pa da ne. Ker ena je baje pri šestnajstih umrla, ker ni dobila menstruacije. Pač veš, kot otroci pa smo to verjeli. Je bilo ful zanimivo. No, in potem v tistem obdobju smo vse štiri kolegice dobile. Tudi tista, ki je bila štiri leta starejša. Pa ena, ki je bila pet let starejša. Potem smo mi to enačile kot to, da se mi družimo pač zaradi tega. Prej pa nič nisem vedela o temu.</p> <p>Ne vem, jaz sem bila otrok. Nisem se zavedala, kaj to je. Vedela sem, da enkrat postaneš ženska, potem sem še vedno bila deklica, otrok. Mogoče sem bila vesela, ker so vse druge dobile in pol »ti pa tak mlada dobila!« Ampak potem nisem je imela redno na začetku, tak da sem čisto pozabljala na to.</p>
A3:	<p>In drugače se pa spomnim, ko je potem moja sestra dobila. So vsi nekaj divjali in je bila ona dosadna, ampak takrat je bila ona vedno dosadna. In se spomnim, ko sem jaz dobila. Sem bila v osnovni šoli. Smo imeli italijanščino in tudi vem, v kateri učilnici. In da sem bla na WC-ju in sem bila tako: »Omf, menstruacijo sem dobila, fak. In kaj zdej lahko imam otroka?« To je bilo to. Ful je bilo smešno.</p> <p>Ma ja, malo sem bila pač uno ... nočem je imet, se mi ne da. Po drugi strani sem bila malo vesela, malo me je bilo sram. Tako ... mešani občutki so bili.</p> <p>Ma z očetom je bilo kul, že takrat, ko sem jo prvič dobila, sva se pogovarjala. Mislim pogovarjala ... »Ha, ha, kaj je hči, si dobila menstro? Si ženska, zdej bomo mi to proslavili. Zdej boš ti spila malo.« Ampak nič posebnega. Malo šale, malo zares in drugače ni, da se ne pogovarjamo o tem, ampak niti ni tako, da bi se ful pogovarjali o tem.</p>
A4:	<p>Kaj se spomnim? Spomnim se, da sem imela 16 let, ko sem dobila prvič in noni sem povedala. Nona mi je rekla, da to ni nič, da to vsi imajo. Malček sem že nekaj vedela, ker so moje sošolke že imele, ma ne dosti, ker se ni dosti govorilo. Tudi med ženskami se je nekako bolj po tiho govorilo, da se ne sliši.</p>

	Ma nič nisem, ni me panika primila ... Nič ni bilo kaj posebnega, nisem imela ne strah, ne nič. Kar dosti pozno sem dobila, pri šestnajstih.
A5:	<p>Ko sem imela 11 let, sem dobila prvi menses. Sem bila ful uno ... ustrašena, presenečena, pa tudi ponosna, ker sem nekako mislila, da sem že ženska. Sem videla, da ženske imajo, ne. Takrat me je mama poučila o temu, takrat ni bilo takšne izbire teh vložkov. So bile take higienske hlačke. Samo me je pa potem to motilo, ker si vseeno še otrok. 11 let je pa ... Bilo mi je neprijetno.</p> <p>Tako, da sem se o temu takrat z njo pogovorila. Je rekla, da postajam ženska. Da je to sprememba iz otroštva ... Sicer malo <i>prerano</i>. Ker sem živela samo z mamo, tako da ni bilo nobenih problemov. Ni bilo nobenega sramu. Normalno sem to sprejela.</p> <p>Jaz sem dobila z 11. In to sem skrivala pred drugimi v šoli.</p>
A6:	<p>Spomnim se, da sem pri sedemnajstih dobila prvo menstruacijo, ma se nisem ustrašila, ker mi je mama govorila o tem, kaj to pomeni in to.</p> <p>To, kar so nam govorili, da si odrasla oseba, ko dobiš menstruacijo. Uno, se počutiš: »zdej sem odrasla oseba, zdej lahko najdem kakšnega fanta«. <i>Smeh</i>. To so tudi govorili, to se dobro spomnim, ko sem dobila menstruacijo, da če spiš s fantom, da lahko postaneš noseča.</p>
A7:	<p>Jaz se najbolj spomnim prvega dneva. Da sem bila ful vesela! <i>Smeh</i>. Mislim, da sem bila osmi razred in vem, da sem šla lulat in sem ful zakričala iz kopalnice mami in ona je prišla in jaz tako: »Imam nekaj rdečega, je to menstruacija?« Mami je rekla, da ne ve. Mislim pač, da ni nujno. In jaz sem ful upala, da je. Ker midve z mami sva se vedno ful pogovarjale in tako. Ni bilo neki tako, da bi ful skrivale. Tako, da se tega ful spomnim.</p> <p>Se spomnim, da mi je prijateljica razlagala, da je pri njih doma to ful tabu tema. Da ko je dobila menstruacijo, je njena mami tako reagirala, da mora to skrit, da ne bo kdo videl doma. Ni ji dala nobenga nasveta, kaj mora naredit. Meni se je tako malo zasmilila. Meni je bilo grozno, ko mi je to pripovedovala. Očitno je še ful tabu tema to pri nekaterih doma. Tudi danes si ne upa fanta pripeljat domov, recimo. Če je že menstruacija bila tak tabu. Kaj bo šele, če bo fant pri njej.</p>
A8:	<p>Ko sem prvič dobila menstruacijo. To je bilo v sedmem razredu. Bila sem ful vesela, ko sem dobila menstruacijo, ker se mi je zdelo to nekaj ful pomembnega. Ne vem, cel dan sem bila živčna. In potem, ko sem rekla mami, je bila ful vesela. Čeprav po navadi, ko čujem, da je kdo dobil menstruacijo, so bolj žalostni ali jezni. Ne vem, meni je bilo v redu. Nisem nikoli imela težave al neki.</p>
A9:	<p>Spomnim se, da sem dobila prvo menstruacijo že relativno zgodaj. V osnovni šoli. Se mi zdi, da sem imela 11 let, če se prav spomnim. Mama mi je čisto tako razložila, brez nobenih nekih zadržkov: »Zdej boš rabla to, pa to ...« Ne spomnim se <i>momenta</i>, ne spomnim se ali je bilo v šoli ali doma, poleti. Samo to mi je ostalo – od tega maminega feedbacka, da sem to dojela kot nekaj čisto normalnega. Če se ne</p>

	motim, me je na to že vnaprej pripravljala, da sem vedla, da me ni to presenetilo, ko sem to prvič zagledala. Tako da mi je to pač razložila, da zdej bom morala uporabljat te vložke. Tako. Nobenega posebnega travmatičnega dogodka ali da bi mi ostalo v nekem slabem spominu. Potem se še spomnim sošolk, ki so kasneje dobile.
A10:	Ja, se spomnim. Pri dvanajstih letih me je zelo, zelo bolel trebuh, zelo me je bolel križ in sem en teden prav grdo, grdo krvavela.

4. REZULTATI

Menarha

Prvo vprašanje, ki sem ga postavila vsem desetim intervjuvankam, je bilo, kaj se spomnijo iz otroštva o menstruaciji. Devet intervjuvank je v sklopu odgovora na to vprašanje pripovedovalo tudi o doživetju svoje menarhe (kar sporoča, da je bil to pomemben dogodek). Tega ni storila le najstarejša med intervjuvankami, ki tudi edina ni opisala svojih občutkov ob menarhi (povedala je le, da jih je profesorica v šoli na to pripravila in govorila o fizičnem počutju). Samo ena je izkušnjo menarhe opisala predvsem negativno in bila je edina, ki o menstruaciji pred menarho ni vedela popolnoma ničesar.

Štiri ženske so pri opisovanju menarhe uporabile besedo *vesela*. Tri od teh so povedale, da so se pred svojo menarho o menstruaciji pogovarjale z mamo. Četrta je rekla, da je bila mogoče vesela, ker so jo že vse druge dobile in so ji potem ljudje govorili: *»Ti si pa tako mlada dobila!«* Živela je v romskem naselju, kjer so ljudje verjeli, da mora do menarhe priti čimprej: *»Pač pri nas se je verjelo, da moraš čim prej dobit menstruacijo, da se ti kaj hudega ne zgodi, ker kao lahko umreš ali pa imaš kakšne težave s telesom. Pa potem moraš hodit na preiskave in tako. Potem so nas s tem strašili. 'Zakaj še nimaš?'«* Ob menarhi je bila stara 11 let (pravi, da je bila takrat še otrok) in je dobila sporočilo, da *»to nič ni«*. Enako sporočilo je dobila tudi intervjuvanka, ki je nasprotno trdila, da je menarho dobila pozno – pri 16. letih.

Ostale intervjuvanke ob menarhi niso imele posebnih občutkov. O dogodku so povedale, da ni bil travmatičen, razumele so, da je menstruacija nekaj normalnega, niso se prestrašile, zanje ni bilo nič posebnega in ni jih prijela panika.

Intervjuvanka, ki pred menarho ni vedela ničesar o menstruaciji, je očetovi ženi pokazala spodnjice z rjavim madežem in dogodek opisala sledeče: *»Potem sem rekla moji mačehi, da imam nekaj rjavo in tako, in je rekla, da mora videt. Sem ji pokazala in se mi je ful začela smejat. Prav uno ful: ha ha ha ha – da ki sem dobila menstruacijo. In meni je bil to šok, ki se mi tako smeje, razumeš, prav mi je blo nerodno.«* Poleg tega, da pred menarho ni bila seznanjena z menstruacijo, tudi ob nastopu prve menstruacije ni dobila primerne podpore in zadostne informiranosti. Posledično ji je menarha ostala v spominu kot neprijeten dogodek.

Izrazi

Intervjuvanke so naštele naslednje izraze, ki jih uporabljajo, ko govorijo o menstruaciji: *menstruacija, fešta, perilo, svoje dneve imam, ženski dnevi, menstra, mesečno pranje, mesečna čišča, srb. stigli su Rusi,¹⁸ tetka iz Rusije, menzes, ang. period, nem. maine tagge.¹⁹*

Predvidevam, da vsaj nekatere med intervjuvanimi ženskami uporabijo tudi besede »dobila sem«, kar je pogosto uporabljen način informiranja o tem, da imamo menstruacijo, s tem da ne uporabimo nobenega konkretnega izraza. Kljub temu vsak_a razume, kaj želimo sporočiti. Tudi v tem nepoimenovanju fiziološkega pojava se razkriva razsežnost tabuiziranja.

Med intervjuvanimi ženskami pa sta daleč najpogostejša uporabljena izraza menstruacija in fešta. Kot kaže, je izraz menstruacija (tudi menzes in menstra) zares postal splošno sprejet in najbolj priljubljen. V tej raziskavi je bil tudi pogosto uporabljen izraz fešta, saj je nekaj intervjuvanih žensk živelo ali živi na Primorskem.

Govor o menstruaciji

Večina žensk je v odgovorih poudarjala pomen materine vloge pri izobraževanju in pogovoru o menstruaciji. Sedem se jih je pogovarjalo o menstruaciji z mamo, dve se sploh nista, ena pa se je o tem z mamo pogovarjala v odraslosti po rojstvu svojih otrok. Intervjuvanki, ki se s svojo mamo nikoli nista pogovarjali o menstruaciji, sta bili stari 66 in 81 – bili sta najstarejši intervjuvanki. Iz teh podatkov ne moremo izpeljati posplošenih trditev, vendar kažejo na to, da se tabu menstruacije v družinah zmanjšuje.

Matere so imele pomembno vlogo predvsem v mladostniških letih, takrat so se več pogovarjale tudi s sošolkami, v odrasli dobi pa se intervjuvane ženske najpogosteje o menstruaciji pogovarjajo s svojimi prijateljicami. Vse ženske so govorile o komunikaciji s prijateljicami ali sodelavkami. Komunikacija je bila pogosta tudi s sestrami, hčerkami in vnukinjami. S svojimi potomkami so govorile tudi tiste ženske, ki se v otroštvu z materami niso pogovarjale o menstruaciji.

¹⁸ Prevod: prišli so Rusi.

¹⁹ Prevod: moji dnevi.

Nobena od intervjuvanih žensk ni imela rednejših pogovorov o menstruaciji z očetmi. Ena od njih je očetu povedala za prvo menstruacijo, na kar je on odgovoril, da morajo proslaviti. Vse ostale niso povedale očetu ali se ne spomnijo, kako je izvedel. S svojimi partnerji imajo bolj odkrit odnos. Dve intervjuvanki se o menstruaciji največ pogovarjata prav s partnerjem, medtem ko ostale partnerje bolj informirajo o svojem stanju, podrobnejših pogovorov pa nimajo. Najstarejša intervjuvanka je z možem o menstruaciji govorila takrat, ko je ni bilo, saj je to pomenilo, da je lahko noseča.

Ena izmed žensk je povedala zgodbo o tem, kako je mami pred njenimi prijatelji želela povedati, kaj je prebrala v otroški reviji o menstruaciji. Mamo je postalo sram, da o tem govori pred ljudmi, in jo je poskušala utišati.

»Se spomnim dobro, da smo takrat imeli neki časopis Ciciban, ki sem ga jaz redno kupovala in tam je celo pisala vsa ta zgodba in enkrat v družbi sem hotela to povedat, ker sem jaz glasen človek, ne, in mamo je bilo takoj sram in je rekla, kaj to govorim. Pa kaj to govorim, če sem prebrala v šolskem časopisu? »Pa poglej, kaj že piše v otroških časopisih,« je bil komentar. O tem se ni pogovarjalo, vsaj ne v moji okolici takrat.«

Druga je pripovedovala o tem, kako se je od otroštva do odrasčanja njenih otrok tabu menstruacije zmanjševal. Ko je bila sama mladostnica, ni nikoli govorila o menstruaciji z očetom in drugimi moškimi, zdaj pa njena sinova o menstruaciji njunih partnerk odkrito govorita.

»Zdej je čisto drugače. Zdej se lahko pogovarjaš tudi z moškimi. Prej pa ne. Kje češ, da je moj oče znal za menstruacijo, da jaz to kaj omenim ... da bi on znal, kdaj jo jaz imam? Ni šans. Zdej pa ... ko je sin tle, če jaz rečem: »Me boli trebuh« ali pa »Moram it na WC«, se mi zdi, da me ni sram. Ker ve, bolj so seznanjeni s tem kot prej. Tudi zdaj, ko se sestanemo vsi in se pogovarjamo. Otroci, mi in neveste. Rečejo: »Joj, imam menstruacijo:« ali pa sin reče, da ima nevesta menstruacijo, da jo boli trebuh. Njega ni sram povedat.«

Ena od intervjuvank je govorila tudi o tem, da se ji zdi pomembno o menstruaciji izobraziti tudi moške, da bi boljše razumeli žensko. Tako menstruacija morda za njih ne bi predstavljala tabuizirane teme in se iz nje ne bi norčevali.

»Pa pri fantkih bi bilo treba, da so seznanjeni s tem, da to je pri ženskah normalen pojav. Da ko postanejo moški, to razumejo. In da tudi na nek način razumejo, da je takrat ženska mogoče bolj ranljiva. Zaradi česa? Mislim, 95 % žensk trpi fizične ali pa psihične

simptome. Zakaj to ... Po mojem so to hormoni. Vse je odvisno od osebe do osebe, koliko to vpliva nanjo. Mogoče, če bi bili bolj seznanjeni s tem, bi bolj razumeli svoje žene, punce v tistem času. V mojih časih so se znali fanti tudi iz tega smejat, se zafrkavat.»

Spolnost

Šest intervjuvank je na vprašanje o spolnosti med menstruacijo odgovorilo, da tega ne bi ali niso počele. Med ostalimi štirimi ženskami je ena rekla, da v tem ne vidi problema, če se moški s tem strinja, ena pa je že imela spolne odnose med menstruacijo, vendar je kasneje partner prebral, da so možnosti za okužbo večje, zato se zdaj tega izogibata. Ena še ni imela spolnih odnosov, ampak se ji zdi to umazano in čudno, zato tega ne bi počela, zadnja od desetih pa je spolno abstinenco med menstruacijo jemala za samoumevno, dokler ji partner ni povedal, da mu to ne predstavlja motečega dejavnika.

»Mislim, da je predvsem stvar dogovora med partnerji. Jaz sem imela vedno neko prepričanje, da takrat ne. Predvsem iz vidika, kako se partner počuti ob temu, ker je to le neka krvavitev. Z medicinskimi razlogi se nisem nikoli niti ubadala, ker ne vem, zakaj bi bilo, če imaš nebolečo menstruacijo. Potem pa sva s partnerjem enkrat ugotovila, da on ne ve, zakaj bi mu bilo to moteče. Tako da mislim, da je predvsem odvisno od partnerskega odnosa. Oziroma od partnerjevega dožemanja tega. Ker moje izkušnje ... se ne počutim drugače. Me nič ne boli, da bi zaradi tega zavračala, kot rečeno imam neboleče menstruacije.«

Ne le spolnost med menstruacijo, ampak tudi spolnost na splošno in telesa so bila dojemana kot umazana, kar ena od intervjuvank povezuje z religijo. *»Niso imele takrat ženske niti seksualne odnose. Je veljalo za umazano. Sej tudi ti si imel nek pojem, da si umazan. Pa na splošno so nas učili, da so spolni organi dol umazani. Posebej ta katoliška vzgoja. Muslimani so imeli že drugače. Pri nas katolikih – če sem se jaz samo dotaknila, je moja mama rekla: 'Ne tikaj se, umazana si, to je sramota'.«*

Danes se veliko več govori o spolnem nasilju v partnerskih odnosih, kljub temu pa je še vedno pogosto patriarhalno prepričanje, da smo ženske dolžne imeti spolne odnose s svojimi partnerji, kadar si tega zaželi. V to verjamejo tako ženske, ki so seksizem ponotranjile, kot moški.

Posilstva v zakonu so, ravno tako kot posilstva izven zakona oziroma izven partnerskega odnosa, način podrejanja žensk, hkrati pa posledica neenakomerne porazdelitve družbene moči in stereotipnih predstav o ženskah in moških.

Desetletja nazaj se o tem skoraj ni govorilo. Ženske so pogosto verjele v to, da je to njihova dolžnost, druge so iskale načine, da se temu izognejo. Za nekatere je bila prav menstruacija varovalo pred neželenimi spolnimi odnosi s partnerjem. Zaradi prepričanja o nečistosti menstruacije je bil za moške to pogosto zadovoljiv argument. *»E, to ne dolazi u obzir! To ne pride v poštev. To je bila najboljša obramba. (Se zasmije) 'Jok,²⁰ imam fešto!'«*

Ostale, ki se jim spolni odnosi med menstruacijo niso zdeli sprejemljivi, so navajale razloge, da je gnusno, nenaravno, ogabno, nepraktično, nezdravo, boleče, umazano, nehigiensko.

»Če te zanima, spolnih odnosov nikdar med menstruacijo. Tega ne bi dovolila za noben denar. Tega pa ne. Se mi zdi, da le higiena mora biti na prvem mestu.«

»To so mi tudi mama in starejša sestra govorile: »Ko imaš menstruacijo, ne smeš imet odnose, to ni zdravo za žensko.«

»Jaz osebno ne bi. Mi je to nekako čudno, umazano. Če že, proti koncu, ko že ni menstruacije. Na začetku pa sigurno ne. Ne vem lih točno, kako gre, ker nisem imela še spolnih odnosov, ampak če bi že imela, ne bi.«

Menstruacija v izobraževalnem sistemu

Osem od desetih žensk sem spraševala tudi po tem, koliko je bila menstruacija vključena v izobraževalni program. O menstruaciji je v šoli slišalo šest intervjuvank. Nekatere v sklopu predmetov (biologije), druge v sklopu spolne vzgoje ali sistematskih pregledov.

»V šoli je pa bila to tabu tema in se ni pogovarjalo o temu. To je bila sramota. V šoli nismo imeli nobenega krožka, niti predmeta, kjer bi o tem govorili.«

»Ko smo imeli sistematske preglede. Smo imeli predavanje v zdravstvenem domu v Izoli. In tam smo se pogovarjali na splošno o telesu in menstruaciji. Ampak ni takrat noben jemal

²⁰ Prevod: ne.

resno. Ker smo bili itak še mlajši. Smo dobili vedno neke vzorčke, pa kartonček za izpolnjevanje, za menstruacijo. Po navadi tudi neke vložke smo dobili.»

Nekatere intervjuvanke so izpostavile, da se jim zdi zelo pomembno, da je tema menstruacije vključena v šolski program, drugače ne moremo zagotoviti, da bodo vsi starši pripravili deklice na menstruacijo, še manj pa, da bodo na spletu pravočasno prišle do relevantnih informacij.

»Meni se zdi, da ko se pogovarjam s puncami, ki imajo na primer 11 let, to je tista starost približno, ko se začne, in ful ne vejo. Jaz sem pričakovala ... jaz sem vedela od 6 leta naprej. In me smo tudi vedle na splošno, v našem razredu smo bile vse poučene o tem, in smo imele tisto zdravstveno delavko, ki nam je povedala, ampak danes se kar nekako pričakuje, da se bodo otroci sami pozanimali. Da če jim daš pametni telefon bojo oni že to sami vedeli. Ampak ne, potem se pa zgodi dan, ko one začnejo krvavet in mislijo, da umirajo. In se mi zdi, da niso tako dobro informirane o tem, kot smo bile me.»

»Treba bi bilo otroke bolj v šolah ... Ne vem, če so danes v šoli tej predmeti in to. Še zmeraj obstajajo starši, to so mame – predvsem bi to morale mame – ki se s svojimi puncami premalo o tem pogovarjajo. In jih ne pripravijo na to. In na higieno in na to, kaj to pravzaprav pomeni za celo telo. Vsaj v tistih pubertetniških časih. Boljše, da zve od mame in da je mama s tem na tekočem, kot da iz medijev ...»

V enem izmed intervjujev je 50-letna gospa izpostavila, kako pomembno je imeti dovolj znanja in informacij pri varovanju svojega zdravja. Pri prvem intervjuju je pogovor nanesel na vprašanje ginekoloških pregledov, zato sem ga dodala pri vseh naslednjih intervjujih. Rezultati so predstavljeni v sledečem poglavju.

Ginekologija

Menstruacija ali izostanek menstruacije je bil razlog za prvi ginekološki pregled za sedem intervjuvanih žensk. Od teh so štiri obiskale ginekologinjo oziroma ginekologa, ker niso dobile menstruacije in so predvidevale, da so zanosile. Dve sta med menstruacijo močno krvaveli, ena pa neredne. Ostale tri ženske so potrebovale kontracepcijo.

Vpliv na zdravje žensk

V prejšnjem poglavju omenjena gospa je v intervjuju pripovedovala o izkušnji, ki jo je doživela dve leti po rojstvu prvega sina. Predvidevala je, da je noseča, ker ni dobila menstruacije. Medtem ko sta bila z možem v Bosni na obisku, pa je začela močno krvaveti. Mislila je, da je menstruacija samo zamujala in da torej ni noseča.

»Jaz sem samo mislila, da je menstruacija. Nisem niti pomislila na kaj drugega! Smo šli spat in to so taki kosi šli iz mene! Niti na pamet mi ni prišlo, da bi to lahko bil spontani splav. Zjutraj, ko sem vstala ... sem si dajala en čaršav²¹ dol, ne vem kaj vse sem si dajala. In moj mož me pobere in k zdravniku. In pridem dol in malo se ustavi. In jaz: 'Dobro je, jaz bi šla domov.' In ne, spet začne. In ko sem prišla not k zdravnici, me je takoj poslala v Banja Luko na čiščenje. Da je spontani ... Ej, koliko krvi. Lahko bi umrla. Samo zaradi tega neznanja nisem bila seznanjena, nisem vedela, kaj je. In potem so mi rekli, da sem bila noseča in da je spontani. Tako, da ... takšne stvari pa res. Mislim, da se je treba pogovarjat in znat in povedat in ... to mi je pa res ostalo.«

Izpostavila je torej pomembnost znanja o delovanju naših teles, kar nam lahko pomaga pri tem, da se pravočasno odločimo za obisk zdravnika, ko je to res potrebno.

Rominja iz Prekmurja je pripovedovala o tabuju obiskovanja ginekologa_inje in pri tem, podobno kot predhodno omenjena intervjuvanka, izpostavila možne negativne zdravstvene posledice za ženske.

»Nobene moje kolegice, ki so bile starejše, niso bile nikoli prej na ginekološkem pregledu. Mislim pred mano. Nismo se o tem pogovarjale, da bi šle. Pa tudi vedno je veljalo, da greš h ginekologu takrat, ko izgubiš nedolžnost. In mama je verjela, da dokler ne bom izgubila nedolžnosti, naj ne grem h ginekologu in tudi nikoli nisem imela te potrebe, da bi šla. In potem sem se odločila šele, ko sem začela z redno zvezo, torej pred dvema letoma, ko sem se odločila, da bom začela jemati kontracepcijske tablete. Čeprav sem se zavedala, da bi lahko prišlo že prej do kakšnih komplikacij ali pa bi bilo kaj, kar jaz sama ne bi vedela, da je narobe. Ampak pač je bilo takšen tabu, ginekolog pa to, pa da bi zdaj drugi izvedeli, da hodim h ginekologu, bi pa bilo, da si pač nečista ženska in da greš h ginekologu preverjat, če si v redu.«

²¹ Prevod: odeja.

Spol kot pomembna lastnost

Spol ginekologinje in ginekologa je bil pomembna lastnost za kar nekaj intervjuvanih žensk.

»Prvi ginekološki pregled je bil, ko sem se poročila. Prej nisem ga imela. In obvezno žensko ginekologinjo. Obvezno! In ajde, ženska je, ni me bilo uno ... Ampak to je vse iz otroštva: »Sramota, sramota, sramota.« In potem je mojo ginekologinjo menjal moški ginekolog. Ajoj, jaz sem mislila, da se bom vrgla iz čakalnice! /.../ In prav uno ... sram. Potem, ko sem šla tam, vidiš, da je to samo zdravnik. Tako da zdaj imam vedno moškega ginekologa. Od kar je šla ona v penzijo. Prej pa ja, me je bilo sram.«

Podobno izkušnjo je imela še ena intervjuvanka, ki je zaradi okoliščin morala k moškemu ginekologu, ampak z njegovim delom ni bila zadovoljna.

»Sem pri ženski ginekologinji, tako da sem imela ful bolj zaupanje. Kasneje enkrat sem šla k moškemu, ker sem imela neke probleme in sem morala na urgenco. In je bil en tako res star, star tip. In mi je bilo tako groza. »Sleči se.« Mislim ... tip, ne. OK, mi je bilo res ... nisem imela dobrega filinga. /.../ Ne vem, zakaj imam nek predsodek do moških ginekologov. Mogoče zaradi tega tam, takrat. 'Punca, sleči se.' (Se zasmije)«

»Sem imela neke ful bolečine /.../ Moja ginekologinja ni delala in so me tam v Celju na urgenco peljali. Mami mi je rekla, ki je šla zraven, da je moški ginekolog. In je bil dedek! O, ne. In ful ni imel občutka, ful je bil grob. Mene je ful takrat bolelo. Drugače pri tej nisem imela nobenih slabih izkušenj, ampak pri tem sem bila tako: 'A grem lahko že dol?' Ful ni imel filinga. Da bi bila pri njemu prvič, bi se mi ginekologi tako zasral. /.../ Ta izkušnja je bila kar taka posebna pri ginekologu. Me je malo psihično zdelala (se zasmije).«

Kar dvakrat je, še vedno vidno osupla, ponovila, na kakšen način ji je ginekolog rekel, naj se sleče. *»Punca, sleči se.«* Druga intervjuvanka je prav tako komentirala, kako ji njen ginekolog naročil, naj se z boki pomakne na rob stola za pregled.

»Ojoj. Jaz imam ginekologa in je ful star. In je očim od moje prve ljubezni (se zameje). In je ful debel in ful star in ful je bilo čudno. Mene je bilo ful strah, da me bo bolelo in še moj fant je bil ljubosumen. Na ginekologa! Ampak sem pač morala it zaradi kontracepcije in

zaradi vsega. In sem šla in nič. Sem ugotovila, da je pač malo awkward,²² on me gleda v mojo vagino, ampak potem pač sem opravila to, tako kot pač pri zobarju. Ni prijetno, ampak moraš to naredit. Najbolj mi gre na živce, ko reče: 'Dej z ritko malo bolj naprej.' Ma kam, da grem?! Da padem dol?«

Omenila je tudi svojega fanta, ki je bil ljubosumen na ginekologa, pri katerem je opravila pregled, kar zanjo ni bil zadosten razlog, da bi se odpovedala pregledu. Vsekakor pa je to lahko v mnogih primerih dovolj pomemben razlog, da ženska ne obišče ginekologa ali to prikriva pred svojim partnerjem.

Druga intervjuvanka je prav tako omenila svojega fanta v povezavi s prvim ginekološkim pregledom. Prvič je šel z njo, kasneje pa ne več, ker mu je bilo v ordinaciji nerodno. Tudi družini je bilo nerodno, ko je povedala, da je bila pri ginekologinji in je dobila kontracepcijske tablete.

»Hotela sem si izbrat moškega, ampak ko so mi po telefonu rekli: 'Prosta sta moški ta pa ta in ženska ta pa ta', sem rekla: 'Ne, dajte mi žensko'. Smeh. Bila sem zadovoljna, ampak mi je bilo ful nerodno. Ful mi je bilo grozno. Ampak sem si mislila: 'Sej si že dovolj stara.' Stara sem bila 21 let. Ampak mi je bilo ful grozno. Še zdaj, ko moram it, se tako težko spravim. Fant sploh več noče it z mano, ker njemu je baje nerodno v tisti ordinaciji. Dobro, vsaj prvič je prišel z mano. In je bilo to tako, sem jaz našim povedala pri mizi: 'Mama, jaz sem šla po kontracepcijske tablete.' (Se zasmije.) In smo bili vsi pri mizi. In vsem je bilo nerodno in nihče ni nič rekel. In mi je potem fant rekel: 'Kako to zdaj kar tako govoriš?'«

Sram

Več intervjuvank je omenjalo občutke sramu, ko so govorile o ginekoloških pregledih, ki so jih običajno pridobile že v otroštvu. Ena od njih je prvi pregled imela pri šestnajstih letih, ko je zanosila. »Bilo je prav grozno,« je rekla. Čutila je javno ponižanje in ga v pogovoru z mano poskušala opravičiti s tem, da je krivdo iskala v sebi, ker je pri šestnajstih letih imela spolne odnose. Pregled in posledično občutek javnega ponižanja sta bila torej kazen za odločitve, ki jih je sprejela v mladostniških letih. Občutki javnega ponižanja so povsem razumljiva posledica odraščanja v okolju, kjer je spolnost tabu in greh, telesa pa doživljana kot nečista.

²² Prevod: neprijetno, nelagodno, nerodno.

»Moj prvi pregled je bil pri šestnajstih letih, ker sem zanosila kot teenagerka. Takrat je bilo to, ker nisem dobila menzesa in sem šla na pregled. Bilo je prav grozno. Ko si mlad, ko si nepripravljen na to. Jaz sem itak bila sramežljiva. In dandanes se ne počutim tak prijetno, ko grem h ginekologu. Ful se počutim izpostavljeno. Tako, da ta prvi pregled ... se spomnim tega straha, kaj mi bo rekel. Takrat sem čutila neko javno ponižanje, čeprav sem pa s ludom glavom stopila v te prerane seksualne odnose, da sem sama sebi kriva, da sem se dovela v to situacijo pri šestnajstih. Zato sem svojo hčerko od prvega menzesa stalno poučevala, vse povedala in rekla, da če bo hotela stopit v seksualne odnose, da jo bom jaz peljala, da bo seznanjena, da se obvaruje. Pač zaradi teh mojih slabih izkušenj. Sej pravim, še dandanes me je sram. Ne počutim se dobro. Zato sem vedno izbirala, da grem k ženskam (se zasmije). (Mož se vrne in prisede na kavč.)«

Nasilje

Vprašanje o ginekoloških pregledih sem v prvem intervjuju postavila spontano in ga tudi obdržala, saj ga smatram za pomembnega.

Intervjuvanka je pri prvem obisku ginekologa dobila samo kontracepcijske tabletko, ki so imele stranske učinke in jih je prenehala jemati. Nato je šla na pregled in bila s strani ginekologa deležna spolnega nasilja.

»Ko sem bila na mizi, ko me je pregledoval. Je božal spolovilo. Ni tisto, da je zdravnik in pacient, ampak ne ... Potem še, ko sem že šla dol, je on sedel na stolici in je dal svoje spolovilo ven in rekel, če se malo usedem k njemu. Jaz sem ga gledala in se od šoka smejala. Sem rekla, da ne. Da se grem obleč in konec.«

Preoblekla se je in medicinski sestri rekla, da želi svoj karton, vendar ji ga ni želela dati. Naslednji dan je poklicala v ordinacijo in prosila, da karton pošljejo drugam.

»Nisem hotela več it k njemu. Je govoril, da ne, da sej ni nič hudega, ampak jaz sem šla. Mislim, da nisem nič povedala medicinski sestri.«

Zaupala se je svojemu razredniku, s katerim so se lahko o marsičem pogovarjali. Ta jo je napotil k svoji ženi, da sta skupaj napisali pritožbo. Svoji mami je povedala šele kasneje.

»On je bil tak razgledan, tudi profesor je bil na tej drugi šoli in potem sem razmišljala, s kom bi se pogovorila. Ker z mamo se nisem mogla. Če ne živiš nekaj let s starši, ne najdeš, ne veš kako bi ... ne veš, kako bi reagiral in potem iščeš drugo alternativo.«

O tem je pisala tudi svoji osebni zdravnici, ki je v času pisanja diplomskega dela še vedno zaposlena v enem od zdravstvenih domov.

»Je rekla, da je to dala v predal in da je na to pozabila. Torej, ona je njega zaščitila. Kaj pa jaz? Kaj pa druge punce? Jaz vem, da je vsakemu potrebna služba, ampak absolutno ne takemu človeku tako delavno mesto.«

Ime ginekologa sem odstranila iz transkripta intervjuja. Po več kot dvajsetih letih od omenjene izkušnje intervjuvanke je ginekologa ovadila druga pacientka, zato je leta 2015 moral na sodišče. Tožilstvo ga je obtožilo kaznivega dejanja kršitve spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja in sodnica je obravnavo zaprla za javnost. V medijih so pogosto uporabljali izraze »ginekolog šel predaleč« ali »ginekolog menda pretiraval z otipavanjem« in »ginekolog obtožen zlorabe položaja«. Izogibanje konkretnemu poimenovanju spolne zlorabe je bilo očitno na vseh spletnih portalih.

Intervjuvanka je pripovedovala o tem, kaj se ji podi po mislih, ko razmišlja o omenjenih dogodkih:

»Sem razmišljala – to je delal tudi drugim ženskam. One so takrat še hodile iz Hrvaške. Verjetno tudi iz nekega interesa. Zanalasč, ne. So imele one neke koristi od tega. Nisem razumela njegove politike, ma me niti ni zanimalo. Jaz tega nisem hotela in nisem več šla tam.«

»Ker kakšna je bila tudi tiho, ni rekla ne. In to se mi je zdelo absolutno nesprejemljivo, da on tako izkorišča ženske. In še poročen in otroke ima. In še zdravnik. On je svoj poklic v bistvu izkoriščal, svoje delovno mesto. To je v bistvu nasilje, posilstvo. Nekateri mogoče tudi niso mogle dobit fanta. Naši možgani včasih delujejo tako in so takrat to naredile. Recimo, ne vem. In on to izkoristi.«

Na spletu je bilo veliko anonimnih komentarjev žensk, ki so z obtoženim ginekologom imele podobno izkušnjo. Presenetljivo veliko pa je med komentarji oseb, ki so odgovornost preložile na pacientke same (tudi med ženskami, ki so same doživele zlorabo omenjenega ginekologa). *»Mislim, da je veliko odvisno tudi od ženske. On je kot vsak zdravnik, zobozdravnik. Če postaviš mejo takoj, menim, da ne bi smele imeti sitnosti.«*

Nekateri so bile polne razumevanja do ginekologa. *»Tudi sama imam z njim tako izkušnjo. Poskusil je in sem rekla ne in je bilo ne in ni silil več vate in se je obnašal profesionalno, kot da ni bilo nič. Verjetno so bile tudi take, katere jim je pasalo, to je pa njihov problem.«*

V primeru, da bi ponovno poskusil, bi zamenjala zdravnika, vendar nisem zaradi tega, ker je bilo naprej vse ok. Drugače pa vedno prijazen. Ne branim ga, vendar sem mnenja če so/smo bile do sedaj tiho, ker navsezadnje ni nobene posilil, če je bila ženska kokoš in mu dala, je njen problem, čeprav tega zdravnik nikakor ne bi smel početi. Danes je blizu (mislim) 80 let in moje mnenje: jaz osebno bi ga pustila pri miru, ker vse, katere imamo z njim take izkušnje, bi lahko že zdavnaj ukrepale in zamenjale zdravnika. Nekatere verjetno so, nekatere nismo, ker enostavno ni silil več vate, enkrat in konec. Čeprav sem takrat bila zelo šokirana, ampak sem mu lepo povedala, kako in kaj, in nobenih problemov nikoli več. Da se ga sedaj pri teh letih vlačijo po sodišču, se mi ne zdi prav.»

Druge so trdile, da ga ne branijo, vendar se jim zdi neprimerno, da mora v njegovih letih (70 in več) na sodišče. *»Me je močno prijel za obraz in poljubil in globoko vzdihnil. Imela sem 19 let. Ostala sem šokirana, šla do avta, se vrnila nazaj in šla do sestre ji povedat. Čez mesec sem šla nazaj k njemu samo na posvet (ne na pregled), ker me je predvsem zanimalo, kako se bo obnašal. Če bi silil in rinil, bi sprožila postopek, ampak zaradi ene "napake" mu ne bi uničila kariere. Tolikšna svinja pa nisem. Ime in kariero si gradiš celo življenje in zaradi ene oslarije, ki traja eno minuto ni pošteno, da jo izgubiš. To je moje mnenje. Vsi smo krvavi pod kožo in prav je, da daš človeku, če se kesa, še eno možnost.»*

V zadnjem komentarju je gospa zapisala: *»navsezadnje ni nobene posilil«*, kar sporoča o visoki toleranci do nasilja. Šele posilstvo – penetracija brez dovoljenja (morda mora biti celo agresivna) – je torej nasilje in dejanje vredno obsojanja in kaznovanja. Ne glede na to, da so bili vsi komentarji anonimni, ne morem spregledati dejstva, da je bilo v zapisih izkazanega več razumevanja do ginekologa kot empatije do pacientk, ki so preživele nasilje.

Intervjuvanka, ki je povedala za nasilje, je bila, kot sem že omenila, pri njemu na pregledu več kot dvajset let nazaj. Glede na to, da ga je po toliko letih prijavila druga pacientka, lahko sklepamo, da nista bili edini osebi, ki ju je spolno nadlegoval. Kako je lahko toliko let ostal na svojem položaju in nadaljeval z delom, ki mu je omogočalo neomejen dostop do žrtev?

Iz pripovedovanja intervjuvanke in branja anonimnih komentarjev na spletu²³ je razvidno, da je ginekologa podpirala vsaj medicinska sestra, zaposlena pri njemu (poleg osebne

²³ Zavedam se, da anonimni komentarji na spletu ne morejo biti zares zanesljiv vir, vendar se skladajo s pripovedovanjem intervjuvanke in lahko vseeno koristijo kot vpogled v situacijo.

zdravnice intervjuvanke), ki pritožb pacientk ni resno in odgovorno obravnavala. Poleg tega so ženske raje zamenjale ginekologa in se tako izognile javnemu izpostavljanju in pripovedovanju o dogodkih. Glede na komentarje, javne in zasebne diskurze o nasilju nad ženskami, so lahko upravičeno pričakovale, da bodo obtožene laganja, izzivanja ginekologa in podobnih nesmislov. To so le nekatere od mojih predpostavk, da bi pa zares lahko vedela, kako mu je uspelo tako dolgo ohraniti svoje delovno mesto, bi morala primer podrobneje raziskati. Nedvomno pa je ta primer pokazal, kako visoka toleranca do nasilja je še vedno prisotna v družbi.

Menstrualni pripomočki

Devet od desetih žensk je v pogovorih povedalo, da ne uporabljajo tamponov, ampak le vložke. Od teh so tampone uporabljale le štiri, v izjemnih primerih, ko so želele plavati. Samo ena je redno uporabljala tampone, ki jih je opisala kot »super«, saj je z njimi lahko končno svobodna.

Po pripovedovanju ene od intervjuvank med drugim obstaja prepričanje, da naj ženske ne bi uporabljale tampona, ker imajo zato manjše možnosti za zanositev. Telo naj se ne bi dobro prečistilo, če ženska uporablja tampon.

Intervjuvanka, ki je redno uporabljala tampone, je med desetimi sodelujočimi ženskami imela najvišjo izobrazbo (doktorat). Težko je sklepati povezave na podlagi le nekaj primerov, vendar je neuporaba tamponov pogosto povezana z razmišljanjem, da lahko žensko razdeviči, jo naredi neplodno, in religioznim prepričanjem, da je dotikanje svojih spolnih organov grešno. Zato je možno, da zaradi izobraženosti in s tem odsotnosti omenjenih prepričanj redno uporablja tampon. Prav tako izhaja iz družine, kjer so bili tudi starši izobraženi, pogled na spolnost, telo in menstruacijo pa je bil liberalnejši.

Pet intervjuvank je poudarilo pomembnost »naravnih vložkov«, s tem mišljeno čim več bombažnega, neodišavljenega in nebarvanega materiala, ki zmanjša verjetnost različnih okužb in vnetij. Tri so pri tem govorile tudi o stroških, ki s tem nastanejo.

»Spomnim se, da sem si – ker sem živela pri babici in dedku – kupovala najbolj poceni vložke, kar so bili, in to so bili tisti iz vate, ki so imeli kot neko gazo čez, neko mrežico čez. Dostikrat je šlo tudi mimo in potem, če nisem imela denarja, dostikrat se je zgodilo, sem si dala tudi krpice iz majic ali pa iz rjuh. Tako, da smo potem prekuhale.

./.../ če bi se dalo, bi najraje uporabljala naravne, ampak so predragi.«

»Zelo težko sem prenašala vložke, ki niso iz naravnih vlaken. Sem bila kar pripravljena dati denar, da si kupim tiste taprave, ker sem imela neprijeten občutek, če niso bili pravi. Večinoma sem imela raje tiste čisto navadne, bombažne. ./.../ Tako da sem vedno kupovala te naravne, kar je bil tudi en strošek. To ni prav poceni.«

Tudi tiste, ki cene vložkov iz bolj naravnih materialov niso omenjale, so te uporabljale predvsem zaradi zdravstvenih razlogov.

»Kar mi je pomembno zadnje čase – do zdaj sem kupovala vedno Always, ma zdej kupujem te bombažne. Jaz sem ful občutljiva in ta vnetja takoj fašem.«

»Jaz imam bolj probleme še z mehurjem, tako da ne bi sploh smela uporabljati niti papirja, ki je pobarvan, ki ima vonjave; tako da tudi pri vložkih pazim, da so čim bolj naravni, iz bombaža večinoma, in da nimajo vonjav sploh.«

Kri v javnosti

Polovica intervjuvanih žensk je v življenju vsaj enkrat doživela, da ji je menstrualna kri v javnosti šla skozi oblačila. Dvema se to ni zgodilo, predvsem zato, ker imata manj močne menstruacije. Tri pa so rekle, da se jim to ni zgodilo, ker so bile previdne.

»Pa meni se ni to zgodilo. Ne, ker jaz sem imela to fobijo, da se zavarujem. ./.../ V javnosti pa kamor koli sem šla sem se obložila z vložki, da le ne bi prišlo do tega. Pa sem se tudi na tak način oblekla. Meni se ni, ampak dosti ženskam se. Če so imele kakšne izlive ali pojačane menzese ali so dale premajhen vložek. Jaz sem po navadi prve tri dni uporabljala nočne vložke.«

»Ponoči ja. Čez dan pa ne. Ker sem bila vedno previdna.«

»Ne, jaz sem zelo vodila račune o temu, da sem bila navatirana. (Se zasmije) Podložena.«

Eni od intervjuvanih žensk se je zgodilo, da ji je kri šla skozi oblačila, ko je bila s prijateljki v restavraciji, kar je za njo predstavljalo travmatično izkušnjo.

»Enkrat se mi je zgodilo, sem šla z enimi prijateljki v restavracijo in se je, kljub temu da sem imela vložek in vse, je bilo tako močno, da se je vse zalilo. In sem vstala, sem dala dol jakno in jo zavezala in nekako obrisala stolico. Je bilo, ja, katastrofa. Zmeraj sem se bala.

Zmeraj sem oblačila taka oblačila, da tudi, če gre, da se ne vidi toliko. Da ni toliko opazno.«

Ko sem jo vprašala, kako se je takrat počutila, je odgovorila:

»Uu, grozno! Grozno, grozno, grozno. To je taki stres in šok za psiho ...«

V primeru dvaindvajsetletne intervjuvanke je bila menstruacija tista, ki jih je v mladostniških letih družila. *»No, in potem v tistem obdobju smo vse štiri kolegice dobile. Tudi tista, ki je bila štiri leta starejša. Pa ena, ki je bila pet let starejša. Potem smo mi to enačile kot to, da se mi družimo pač zaradi tega.«*

Ženske pa so združili tudi dogodki, ko je kateri izmed žensk stekla kri skozi oblačila. Dogodki so bili opisani kot skupna akcija žensk, v kateri so poskušale »žrtev« zaščititi in ji kar najbolje pomagati.

»Za njo je bilo obupno. Vse smo stopile za njo ali pred njo, da smo ji nekako pomagale, da smo šli do stranišča. Da je počakala, da smo ji prinesli nekaj za preobleč. Se ji je pač tako zgodilo. Ji je zamujalo perilo in ni bila pripravljena. Ko ga dobim, najprej začne malo, potem močno. Njej je prišlo z zamudo, ampak takoj močno. Je bila boga.«

Druga intervjuvanke je opisala svoje občutke, ko je kateri od drugih žensk v javnosti kri obarvala oblačila. Dogodek je doživela kot sramoto in do žensk občutila močno empatijo. Občutila je strah, da bi se tudi njej to zgodilo in večkrat poudarila, da se tak dogodek zanjo povezan z občutki sramu.

»Pa to sem si pa mislila sama pri sebi: 'Joj, boga. To je sramota. To je kaos!' Sem se pa pogovarjala s puncami, ki so se ful slabo počutile ob tem. Lahko si zamislim, kako so se počutile, ker jaz bi se tudi tako počutila. Kot da bi, ne vem ... sramota, sram, neugodje. Tako, da sem imela eno tako močno empatijo do njih, ker sem se jaz bala, da bi se meni to zgodilo. Sem se lahko dala v njihovo kožo. Sramota. V glavnem sram, veliki sram. In neugodje. Še posebej, če nimaš pri sebi za zamenjavo. Si lahko predstavljaš, da ljudje gledajo, kot da si naredila nekaj ne vem kaj, ko se ti je to zgodilo. Celo z gnusom in z odbacivanjem.²⁴«

²⁴ Prevod: zavrnitev.

Plavanje

Polovica intervjuvanih žensk nikoli ne plava v bazenu ali morju med menstruacijo, ena se tega zelo izogiba, druga je naredila izjemo zaradi dopusta. Logan (v Žvelc 2003) pravi, da polovica intervjuvanih deklet med devetim in dvanajstim letom meni, da ženska med menstruacijo ne sme plavati.

Med ostalimi tremi ena nima težav s plavanjem med menstruacijo, ena se včasih kopa v morju, ena pa izjemoma, če je priložnost. Glavna razloga za to sta dva: občutek nehygieničnosti (predvsem pri plavanju v bazenih) in strah, da bi okolica videla kri.

Vpliv prepričanj o menstruaciji na vsakdanje življenje žensk

Dvaindvajsetletna intervjuvanka, Rominja iz Prekmurja, je povedala, da ji je neka ženska povedala, da njen mož ne hodi k ženski frizerki, saj ne more vedeti, kdaj ima menstruacijo. Če bi ga postrigla med menstruacijo, bi mu lasje počasneje rastle. Intervjuvankina tašča med menstruacijo ne obišče družin z dojenčki, ker naj bi otrok potem dobil prhljaj. Pravi, da ni šla na obisk celih sedem dni, pa še enega več – za vsak slučaj (v pogovoru z drugimi ženskami sem ugotovila, da tako prepričanje obstaja tudi v Srbiji).

Devetnajstletna intervjuvanka, muslimanka, je povedala, da v času menstruacije ženske ne smejo moliti in iti v džamijo, ker naj bi bile takrat umazane, džamija pa je sveta hiša. Počakati morajo, da bodo spet čiste. V času posta se med menstruacijo ne smejo postiti. Povedala je še, da glede tega ni obsojanja, saj te nihče ne bo napadel, če moraš iz džamije zaradi menstruacije. Ženske običajno že same zapustijo prostor.

Intervjuvanka, ki je v otroštvu živela v muslimanski skupnosti, je odrasla s prepričanjem, da so muslimanske matere bolj liberalno poučevale svoje hčerke o menstruaciji.

»Pri muslimanih je to nekako bolj sprejeto. Ampak spet moški to niso smeli videt, absolutno. Ampak njihove matere so te punce bolj dosti bolj liberalno poučevale o temu in so sprejemale one bolj svoje telo kot mi, ki smo katoličanke bile. To je pri nas veljalo za totalno umazanijo. Nisi se smel niti dotaknit. Če si se tako dotaknil, to je že bilo umazano. Tako da ti odraščáš z občutkom, da je to umazano.«

Ko je pripovedovala o mladostniških letih svoje matere, je povedala, da so uporabljale spodnje perilo, ki se ga je zvezalo in so ga potem prekuhavale. O sušenju tega perila je

povedala: *»Ampak to se je potem pazilo, kako se prostire²⁵ to perilo. Da ne bi slučajno kdo videl. Celo je bilo prepovedano – rit je mogla bit na zunanji strani. Je bila sramota, da se hlačke suši obratno. To je spet bila neka tabu tema.«*

Pravoslavna cerkev ženskam med menstruacijo ne prepoveduje vstopa v cerkev, ampak ob koncu maše ne smejo dobiti kruha in vina. V Srbiji obstajajo mnoga prepričanja, povezana z menstruacijo. Ženske naj si ne bi med menstruacijo prale ali barvale las, ker naj se barva ne bi tako dobro prijela. Enako velja za kodranje, ker naj bi se lasje hitro poravnali, če ima ženska menstruacijo. Poleg umivanja las ponekod obstaja tudi prepričanje, da se ženska med menstruacijo ne sme umivati, ker lahko izkrvavi. Dovoljeno je le brisanje z vlažno krpo.

Intervjuvanka iz Prekmurja je povedala, da naj se ne bi vsaj prvi ali drugi dan tuširale, predvsem ne z vročo vodo, ker naj bi se zaradi nje tok upočasnili in onemogočili čiščenje telesa. *»To sem tudi sama opazila, da tudi če imam čez dan ful, pa se potem stuširam z vročo vodo, se mi upočasnijo. Naj bi z mlačno vodo ali bolj hladno.«*

Če ženska med menstruacijo sadi rastline, bodo ovenele. Slišala sem tudi, da naj bi si prvi dan menstrualno kri s prstom dale na čelo in rekle: *»Dan in noč«*. Tako naj bi dosegle, da menstruacija traja samo en dan in eno noč.

Nekatere verjamejo, da je gibanje med menstruacijo zelo pomembno, druge se izogibajo težjih fizičnih del, kar je ženskam svetoval že Galen²⁶ (Šribar 2004). Ena izmed intervjuvank je povedala, da naj ne bi delale počepov med krvavenjem. Druga je govorila o prijateljici, ki se ukvarja z jogo in ki ji je povedala, da naj med menstruacijo ženske ne bi izvajale določenih položajev telesa, pri katerih spodnji del telesa dvigneš nad zgornjega. *»Da tega ne smeš delat, ker se med menstruacijo menda čistiš in gre ta tvoj energetski tok ali kakršen koli tok navzdol. Če se pa obrneš, pa v bistvu zaviraš to naravno pot.«*

V mladostniških letih so eni od intervjuvank govorili, da ji prsi natečejo in jo bolijo, ker so jo ponoči pičile neke vrste vešč.

Ena od intervjuvank je povedala, da njena prijateljica, od kar ji je v javnosti kri stekla skozi hlače, noče med menstruacijo pri nikomur prespati. Preveč jo je strah, da bi umazala tuje

²⁵ Prevod: razširja (perilo).

²⁶ Antični zdravnik in filozof.

rjuhe. Druga pa pravi: *»Včasih, če grem kam, grem malo z rezervo. /.../ Joj, mam fešto, ne bo veceja. Kaj če mi bo šlo čez?«*

Intervjuvanka, ki večkrat potuje v Bosno, je pripovedovala o tem, kako je menstruacija po eni strani tabu, predvsem med moškimi, pred katerimi se o menstruaciji ne govori, po drugi strani pa so moški spoštljivi, ko jim žena pove, da ima menstruacijo. Obravnava jo podobno kot med nosečnostjo.

»Ma največ skrivajo od moških. Da bi rekla ženska naglas pred moškimi, da ima menstruacijo, to je za njih ful velika sramota. Če se že morajo pogovarjat o temu, bojo šle na samo, da ni nobenega od moških tam. Na splošno pa verjetno, ko žena pove možu, da ima menstruacijo, pa so ful bolj spoštljivi. Ne pustijo ženski nič delat. Kot da bi bila noseča. Vse dela oni. Že na splošno ta fizična dela delajo moški. One samo doma kuhajo. Niso za hec. Če ji nekaj pove, da jo pusti na miru, na primer, se bojo tega držali. Ampak to je po moje tudi odvisno, koliko let ima nekdo.«

Menstruacija lahko v primerih res hudih bolečin vpliva tudi na delovne zmožnosti. Ena od intervjuvank je pripovedovala o izkušnji njene sodelavke, ki je bila nekaj dni na mesec nezmožna dela. V primeru, da delodajalec tega ne bi razumel, lahko to neposredno vpliva na njeno zaposlitev.

Počutje

Pri analizi počutja sem ugotovila, da pravzaprav intervjuvanke nimajo skupnih točk, kar se tiče fizičnega in psihičnega počutja. Glavna ugotovitev je pravzaprav to, da so ženske na vprašanje, kako se ali so se počutile v različnih obdobjih ciklusa, odgovarjale predvsem o negativnih posledicah. Sicer pa so bile njihove izkušnje precej različne. Če pogledam s perspektive stereotipne menstruacije (lakota, živčnost, močni krči, brez energije), se je v odgovorih izkazalo, da počutje intervjuvank ne ustreza stereotipu.

Dve intervjuvanki sta povedali, da sta med menstruacijo, nasprotno stereotipu, posebej polni energije in veliko delata. Nekatere so občutile večjo lakoto pred nastopom menstruacije, spet druge ravno obratno – izgubile so apetit. Le tri so omenile živčnost oziroma nervozo v povezavi z menstruacijo. Poleg krčev so omenjale še glavobole in bolečine v hrbtu.

Zanimivo se mi zdi, da so tri intervjuvanke svojo slabo voljo v povezavi z menstruacijo povezale z bolečinami in ne hormonskimi spremembami. Torej, slabo voljo ali občutek izčrpanosti so povzročile bolečine, ki jih je težko prenašati več dni zaporedoma. Ena od intervjuvank je o počutju povedala, da razen občasnih bolečin pri sebi ni opazila nikakršnih sprememb. Dve intervjuvanki sta spregovorili tudi o povečani spolni sli, povezani z menstrualnim ciklusom.

Menopavza

Od desetih intervjuvank, ki so sodelovale o raziskavi, so bile štiri v menopavzi. Ena od njih je v svojih štiridesetih imela operacijo in posledično ni več imela menstruacije.

Ostale tri so o izkušnji menopavze imele različna občutja. Za eno je menopavza pomenila predvsem veselo izkušnjo: *»Potem sem bila vesela, ker nimam več. Samo se drugače počutiš, veš. Organizem je v menopavzi ... tudi dandanes čutim te vročinske vale, pa nimam že toliko let.«*

Druga se je vsak mesec veselila obdobja, ko ne bo več imela menstruacije, vendar ji je zdaj v menopavzi žal, da je nima več. Tretja pa pravi: *»Jaz ne čutim nobenih sprememb. Sem sproščena. Tej vročinski valovi ... ene tri mesce sem imela to. Vroče, vroče, vroče – od pasa gor mi je vroče. In kar naenkrat ni nič več. In zdej pa skoraj dva tri mesce, nič. Zelo sproščena sem, nisem živčna, nič, nič, nič. Zdej ne vem, če bo ostalo tako ali se bo kaj spremenilo. Ampak zdaj je tako.«*

Tudi menopavza je torej za vsako posameznico, kljub skupnim izkušnjam (na primer vročinski vali), specifična izkušnja, ki jo doživi vsaka po svoje.

5. RAZPRAVA

Menarho je le ena od intervjuvank opisala kot negativno izkušnjo. Ta je bila edina, ki o menstruaciji pred menarho ni vedela ničesar. Večina ostalih intervjuvank je kljub manjši informiranosti o menstruaciji menarho vseeno doživela netravmatično. Pomen informiranosti poudari tudi Žvelc (2003), ki pravi, da je informiranost o menstruaciji pomemben dejavnik, ki ne vpliva le na oblikovanje stališč o menstruaciji, ampak neposredno na njeno doživljanje in težave v povezavi z njo.

Počutje žensk v različnih obdobjih ciklusa se je razlikovalo in ni vedno ustrezalo stereotipni predstavi menstruirajoče ženske. Nekateri avtorji trdijo, da so bolečine med menstruacijo povezane le z določenimi družbami, saj ženske, ki živijo v plemensko organiziranih družbah, teh bolečin ne poznajo (Laws v Žvelc 2003).

Poleg neinformiranosti o menstruaciji (kar sem predhodno že omenjala), naj bi bila z menstrualnimi bolečinami povezana tudi religiozna prepričanja. Največ težav naj bi imele tiste Judinje, ki verjamejo, da bodo priklicale prekletstvo, če bodo imele spolne odnose med menstruacijo, in katoličanke, ki verjamejo, da je ženski usojeno, da trpi, in tako ne storijo ničesar, da bi zmanjšale bolečine (Weideger v Žvelc 2003). V raziskavi se je pokazalo, da sta najmanj težav z menstruacijo imeli intervjuvanki, ki sta se opredelili kot ateistki in ki sta imeli najvišjo izobrazbo (doktorat in zaključevanje magistrskega študija). Nekaj težav sta še imeli dve intervjuvanki, kjer je bila ena od njiju prav tako ateistka, druga pa pravoslavka, vendar ne prakticira aktivno svoje vere.

Clark in Ruble pa sta raziskovala stališča deklic in dečkov do menstruacije v starosti pred pojavom menarhe pri deklicah. Ugotovila sta, da so oboji imeli že precej dobro definirana stališča in pričakovanja in da so bila ta predvsem negativna. Le tretjina je menila, da je to nekaj, česar se lahko veselimo. Ostali so menstruacijo povezovali s fizičnim neudobjem, povečano čustvenostjo in omejevanjem aktivnosti in socialnih interakcij (Žvelc 2003). V moji raziskavi so svoje občutke ob menarhi z besedo »vesela« opisale štiri intervjuvanke. Ostale dogodka niso doživele kot travmatičnega, vendar je v odgovorih pogosto zaznati, da do svoje menstrualne krvi ženske gojijo negativna občutja. To se je pokazalo predvsem v odgovorih na vprašanje, povezano s spolnostjo med menstruacijo.

O menstruaciji so se intervjuvane ženske najpogosteje pogovarjale z materami in, na drugem mestu, s prijateljicami. V raziskavi, ki je bila narejena na vzorcu 172 študentk

Filozofske fakultete, se je izkazalo, da so bile tudi med študentkami matere najpogostejši vir informacij. Večina mater se je omejila predvsem na dajanje higienskih napotkov (Karpļuk v Žvelc 2003: 45). Nekatere so o menstruaciji slišale tudi v šoli, vendar večinoma z biološkega ali medicinskega vidika. V izobraževalni sistem je pomembno vključiti govor o menstruaciji, saj lahko le tako zagotovimo, da bodo vse deklice pravočasno informirane, s tem pa lahko vplivamo na njihovo ustvarjanje mnenj in doživljanje tega pojava.

V teoretičnem delu sem pisala o klinikah v Veliki Britaniji, kjer je osebje posebej usposobljeno za delo z žrtvami nasilja. V opravljeni raziskavi se je pokazala potreba po izobraževanju ginekologov in ginekologinj o primerni uporabi izrazov in besed, ki močno vplivajo na počutje žensk med pregledom.

Že v samem uvodu pa sem pisala tudi o gnusu, ki ga mnoge ženske čutijo do svojega telesa. Nenehna sporočila, ki jih sprejemamo predvsem iz medijev, nas silijo v to, da smo ves čas popolne – podobne svetlopoltim, vitkim, visokim modelom z brezhibno kožo, depilirane, z najnovejšo pričesko, profesionalnimi ličili in vedno v modnih oblačilih.

Za celulit, akne, poraščene noge in menstruacijo ni prostora. Če želimo ustrezati trenutnim modnim standardom, moramo zatreti in prikriti vse mogoče dele svojih teles, hkrati pa dati na ogled tiste dele, ki ustrezajo moškemu pogledu. Čeprav se tem standardom vedno več ljudi upira (tudi modeli v modni industriji), so sporočila globoko usidrana v naši zavesti in se težko sprejemamo take kot smo. Pogosto se ne počutimo udobno v svojih telesih, zato se zdi razumljivo, da ob vsem gnusu in sramu, ki ga občutimo do lastnih teles, do lastne krvi, ne moremo čutiti želje po spolnih odnosih med menstruacijo. Pa tudi če na svoje telo ne gledamo z gnusom, se bojimo, da bi partnerji občutili gnus ob pogledu ali stiku s krvavečo nožnico in se zato že preventivno odpovemo spolnosti v času menstruiranja. V raziskavi se je pokazalo, da večina žensk ne prakticira spolnih odnosov med menstruacijo, nekaj pa jih je vseeno izpostavilo, da njihovim spolnim partnerjem spolnost med menstruacijo ni predstavljala problema.

Šribar (2004: 90) zapiše: »Žensko manipuliranje lastnega menstruirajočega telesa je možno preko občutka higienskega, estetskega in dovršenega obvladovanja krvavega toka, ki je prav tako kot »pravilno« menstruiranje predmet kodiranja skozi oglaševanje in druge vladajoče govore o menstruaciji.« Citat dobro povzame načine obvladovanja krvavega toka, ki so jih tudi intervjuvanke v pogovorih z mano opisovale.

Sporočila o menstruaciji, ki jih iz medijev prejemamo, bistveno vplivajo na počutje v primeru, ko nam menstrualna kri premoči oblačila v javnosti. Raziskava je potrdila, kar sem v teoretičnem delu zapisala – splošno pričakovano je, da menstrualna kri ostane skrita, vedno in povsod.

Ženske, vključujoč tiste, ki jim v javnosti menstrualna kri še ni šla skozi oblačila, so bile precej enotne, da so ali da bi ob takem dogodku občutile negativna čustva. Opisovale so z besedami: »grozno, šok za psiho, sramota, nelagodno, obupno, neprijetno, občutek umazanosti.« To je posledica vseh že prej omenjenih družbenih realnosti, oglasov za menstrualne pripomočke, drugih prikazovanj menstruacije v medijih in družbenih sporočil, da je menstruacija umazana in da je naloga žensk, da se jo prikrije. V nasprotnem primeru bodo osramočene, kar je kazen za njihovo neupoštevanje kulturne norme.

Kalinšek (2003) zapiše, da so ženske na vprašanje, ali jih je česa med menstruacijo strah, v osemnajstih odstotkih odgovorile pritrdilno. Bilo jih je strah, da kri ne bi premočila oblačil in postala vidna drugim.

Miller (2006) pravi, da onesnažujoče snovi proizvajajo tako ženske kot moške genitalije – menstrualno kri in spermo. Kljub temu pa je le menstruacija tista, ki mora biti neprestano cenzurirana. Izliv sperme pa je, predvsem v pornografiji, predstavljen kot izraz moškosti in moči.

Pri analizi odgovorov, ki so se navezovala na menstrualne pripomočke, sem ugotovila, da nakup pripomočkov nekaterim ženskam predstavlja strošek. Bolj so tudi naklonjene naravnim vložkom, ki so dražji, vendar ključnega pomena pri ohranjanju zdravja in dobrega počutja. Velika večina žensk ne uporablja redno tamponov.

O menopavzi so pripovedovale štiri ženske. Njihove izkušnje in doživljanja so si bila različna. Tudi Hunter in O' Dea (v Ussher 1997) pravita, da ženske različno doživljajo tipično pričakovane telesne spremembe v menopavzi (hormonske spremembe, vročinski vali, potenje, izostanek menstruacije). Pomen, ki ga ženske pripisujejo menopavzi, je odvisen od njihove percepcije bioloških sprememb in konstrukta menopavze v diskurzih, ki so pod vplivom socialnih, političnih, kulturnih praks in tradicij.

Razložita, da so nekatere ženske pripovedovale o neprijetnih občutkih, ko so ljudje strmeli v njih zaradi vročinskih valov, ki so jih doživljale, druge o neprezračenih in pretoplih delovnih prostorih in skrbi za to, da imajo zaradi potenja neprijeten telesni vonj.

Nekaterim ženskam telesne spremembe niso predstavljale večjih težav, druge jih sploh niso občutile, tretje so se veselile, da niso več imele menstruacije. Menstruacijo so povezovale tudi z reproduktivnimi zmožnostmi. Večina jih ni več želela imeti otrok, zato so občutile olajšanje, kljub temu pa v eni izmed citiranih izjav beremo, da se zaradi prenehanja menstruacije ne počuti ženska v polnosti (Hunter in O' Dea v Ussher 1997).

Rezultatov raziskave ne moremo posploševati na splošno populacijo, ker je bil vzorec majhen (deset intervjuvank). Skrbela sem, da je bil vzorec raznolik – izbirala sem ženske različnih starosti, stopenj izobrazbe, verske pripadnosti in kraja bivanja. Ne glede na to, pa je bilo vzorčenje priložnostno in po principu snežne kepe, kar pomeni, da vzorec ne more biti reprezentativen.

Kljub temu da sem v intervjujih postavila številna različna vprašanja in s tem zajela mnoga področja, so se mi ob analizi ponovno postavljala dodatna vprašanja k podrobnejši razlagi, da bi bolje razumela razloge za vedenje in občutenje intervjuvanih žensk. Menim, da bi se lahko posvetila le eni od tem in jo podrobneje raziskala, vendar sem si raziskavo zastavila drugače. Dobila sem vpogled v izkušnje in doživljanje menstruacije sodelujočih intervjuvank in odkrila težave, ki bi jih bilo treba podrobneje raziskati.

6. SKLEPI

Pri doživljanju menarhe se je predhodna informiranost izkazala kot bistvena, da le-ta ne bi predstavljala travmatične izkušnje. Pomembno vlogo pri pogovoru o menstruaciji in informiranju glede menstrualnih pripomočkov so imele mame. V šolah so relativno malo izvedele o menstruaciji, pomembna pa je bila tudi vloga prijateljic tako v mladostniških letih kot v odrasli dobi.

Kljub temu da so starejše intervjuvanke bile po večini proti spolnim odnosom med menstruacijo, so bila stališča različna ne glede na starost. Večina intervjuvanih žensk meni, čeprav iz različnih razlogov (higienski, praktični, religiozni), da spolnost med menstruacijo ni primerna.

Izkušnje javne izpostavljenosti menstrualne krvi so za večino žensk predstavljale sramotno, obupno in grozno izkušnjo. Ženske so čutile odgovornost za skrb, da jim kri ne bi stekla skozi oblačila. Med menstruacijo so zato poleg uporabe menstrualnih pripomočkov prilagodile tudi oblačila in fizične dejavnosti.

Menstruacija in prepričanja, ki o njej obstajajo, vplivajo na vsakdanje življenje žensk. Več kot polovica intervjuvanih žensk na primer med menstruacijo običajno ne plava. Menstruacija vpliva tudi na religiozno udejstvovanje (muslimanke ne smejo med menstruacijo v džamijo, moliti in se postiti, pravoslavke ne smejo prejemati evharistije). Nekateri ljudje se izogibajo frizerk, ker ne morejo vedeti, kdaj imajo menstruacijo, kar pomeni, da so v praktičnem smislu ženske prikrajšane za nekaj strank.

Veliko prepričanj o menstruaciji temelji na higienskih pravilih in navadah. V večini intervjujev je bilo veliko govora o čistoči in načinih, kako jo zagotoviti. Istočasno pa obstajajo tudi prepričanja o tem, da se ne sme prati las ali se tuširati med menstruacijo.

Ginekologija je bila tema, ki prvotno ni bila načrtovana, izkazalo pa se je, da je zavzela pomembno mesto v intervjujih in posledično analizi. Sodbe o delu ginekologov na podlagi njihovega spola bi bile krivične, kljub temu pa ne moremo mimo nasilja, ki ga je izvajal eden izmed omenjenih ginekologov, in neprimernosti izjav še drugih dveh ginekologov, ki sta svoje pacientke nazivala »punca« in dajala navodila glede položaja sedenja: »Dej z ritko malo bolj naprej«.

Menstrualni pripomočki so za marsikatero žensko velik strošek, predvsem v primerih, ko gre za vložke, ki so iz naravnih materialov, le-ti pa bistveno vplivajo na zdravje in počutje žensk.

Slednje je v različnih obdobjih ciklusa različno in se ne sklada vedno s stereotipno predstavo o menstruirajoči ženski. Nekatere so izgubile apetit, druge so bile med menstruacijo polne energije, slabo počutje pa jih je nekaj povezovalo predvsem z izkušnjo bolečine med menstrualnimi krči. Intervjuvanke so opisovale predvsem negativne vidike.

7. PREDLOGI

Ženska telesa so bila skozi zgodovino definirana preko moške govorice, zato je pomembno, da o svojem telesu spregovorijo ženske same, da se bodo lahko začela spreminjati prepričanja, ki veljajo o menstruaciji. Kot pravi Leskošek (2002: 28), to izhaja iz pomembnosti jezika: »Vsebine in ideje namreč niso realnosti, ki jih jezik reflektira, temveč kulturne ideologije, ki jih jezik konstruira.«

Predlogi so sledeči:

- Znižanje davka na vložke in zagotovitev dejanskega znižanja cene, saj dostopnost primernih menstrualnih pripomočkov (predvsem vložkov iz naravnih materialov) vpliva na zdravje žensk.
- Obvezna vključenost govora o menstruaciji v osnovnih šolah, saj ne moremo zagotoviti, da bodo vse deklice (in dečki) o tem slišali doma. Predhodna informiranost bistveno vpliva na doživetje menarhe in na naslednje menstruacije. Različni avtorji navajajo, da smo pri informiranju deklet pozorni zlasti na njihove fizične potrebe, zanemarimo pa pomen emocionalne in socialne podpore (Logan v Žvelc 2003). Zato vidim vlogo socialnih delavk v tem, da pri izobraževanju deklicam zagotovijo dostop do emocionalne in socialne podpore.
- Poskrbeti je treba za informiranost romskih deklic, ki so v Sloveniji še vedno pogosto izključene iz obveznega izobraževanja, saj so posebej ranljiva skupina otrok. Predvsem je treba poskrbeti, da so vse deležne osnovnošolskega izobraževanja.
- Dodatno izobraževanje ginekologov in ginekologinj, ki bi temeljilo na socialnem vidiku. Socialno delo ima lahko vlogo pri tem, saj se zaveda pomembnosti jezika. Ginekologi in ginekologinje bi morali biti občutljivi in usposobljeni za delo z ženskami, ki so preživele spolno nasilje.
- Pacientke v ginekoloških ambulantah bi morale biti informirane o storitvah in možnostih, ki so jim na voljo v primerih, ko ginekologi in ginekologinje izvajajo nasilje. V ordinacijah bi morale biti na javnem mestu zapisane informacije organa, kamor lahko pacientke pošljejo pritožbo ali prijavo nasilja.
- Ginekologi in ginekologinje morajo biti občutljivi tudi na transspolne moške in jim zagotoviti dostopnost do ginekoloških storitev in spoštljivo obravnavo.

8. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV IN LITERATURE

Baš, A. (2004), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Blažič, G. (2015), Vodeb: Feministke name zlivajo sadistično jezo tako, da me hočejo eksistenčno uničiti! *Demokracija*. Dostopno na: <http://www.demokracija.si/fokus/vodeb-feministke-name-zlivajo-sadisticno-jezo-tako-da-me-hocejo-eksistencno-uniciti> (19. 7. 2016).

Clochard, S. (2006), *Hura za punce: Vodnik skozi prednajstniški čas*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Gandhi, K. (2015), Here's why I ran the London Marathon on the first day of my period – and chose not to wear a tampon. *Independent*. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/voices/comment/heres-why-i-ran-the-london-marathon-on-the-first-day-of-my-period-and-chose-not-to-wear-a-tampon-10455176.html> (3. 6. 2016)

Jerkins, M. (2016), Who Gets To Take Part In The Menstruation Conversation? *BuzzFeed*. Dostopno na: https://www.buzzfeed.com/morganthescribe/menstruation-and-gender-inclusivity?utm_term=.enM88xQae7#.ijz22IJ65p (1. 8. 2016).

Kalinšek, M. (2003), Menstruacija v vsakdanjem življenju ostaja tabu. *Časopis za kritiko znanosti*, 31, 212: 32–42.

Kaur, R. (b. d.), Period. Dostopno na: <http://www.rupikaur.com/period/> (28. 7. 2016).

Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (2006).

Kojadinovič, T. (2014), *Menstruacija kot kulturno pogojeni sindrom*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. (Magistrsko delo).

Koletnik, A., Grm, A., Gramc, M. (2015), *Vsi spoli so resnični – transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost*. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra. Dostopno na: http://www.legebitra.si/wp-content/uploads/2016/05/brosura_trans_04-TISK.pdf (22. 7. 2016).

Košiček, M. (1986), *Leksikon Cankarjeve založbe: Spolnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Leskošek, V. (2002), *Zavrnjena tradicija: Ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba /*cf.

Lorenčič, D. (2005), Katja Zgoznik je iskreno spregovorila o transseksualnosti. *Cosmopolitan*. Dostopno na: <http://www.cosmopolitan.si/aktualno/katja-zgoznik-spregovorila-o-transseksualnosti/> (20. 7. 2016).

Marc, J. (2016). Rape survivor opens the UK's first maternity clinic for sexual assault victims. *Independent*. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/news/uk/rape-survivors-maternity-clinic-uk-nhs-a7073536.html> (1. 8. 2016).

Márvan, L., Vázquez-Toboada, R., Chrisler, J. C. (2014), Ambivalent sexism, attitudes towards menstruation and menstrual cycle-related symptoms. *International Journal of Psychology*, 49, 4: 280–287.

Miklavčič, M. (2013), *Ogenj, rit in hlače niso za igrače*. Žiri: Jutri.

Miller, W. I. (2006), *Anatomija gnusa*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Muck, D. (1998), *Blazno resno o seksu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Nasa (2013), First American Woman in Space. *National Aeronautics and Space Administration*. Dostopno na: https://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/image_feature_2533.html (20. 7. 2016).

Podobnik, M. (2015), *Menstrualnost skozi individualno izkušnjo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. (Diplomsko delo).

Polnočni klub. Odtenki menstruacije. Dostopno na: <https://www.rtvsl.si/polnocniklub/novica/339> (15. 6. 2015)

Ranke Heinemann, U. (1992), *Katoliška cerkev in spolnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Rhea's Biography (b. d.), *Astronaut Rhea Seddon*. Dostopno na: http://astronautrheaseddon.com/rheas_biography/ (20. 7. 2016).

Rhodan, M. (2016), President Obama Doesn't Understand the 'Tampon Tax' Either. *Time*. Dostopno na: <http://time.com/4183108/obama-tampon-tax-sanitary/> (25. 7. 2016).

Ross-Nazzal, J. (2010). NASA Johnson Space Center Oral History Project: Edited Oral History Transcript. *National Aeronautics and Space Administration*. Dostopno na: http://www.jsc.nasa.gov/history/oral_histories/SeddonMR/SeddonMR_5-21-10.htm (20. 7. 2016).

Rožman, I., v Rožman, H. (1997), *Raziskovalna delavnica Podsreda '95 & Mednarodna raziskovalna delavnica Podsreda '96*. Podsreda: Zavod Spominski park Trebče – Kozjanski park (zbornik)

Ryan, K. L., Loepky, J. A., Kilgore, D. E. (2009), A forgotten moment in physiology: the Lovelace Woman in Space Program (1960–1962). *Advances in Physiology Education*, 33: 157–164. Dostopno na: <http://advan.physiology.org/content/33/3/157.short> (20. 7. 2016).

Saul, H. (2015), Menstruation-themed photo series artist 'censored by Instagram' says images are to demystify taboos around periods. *Independent*. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/menstruation-themed-photo-series-artist-censored-by-instagram-says-images-are-to-demystify-taboos-10144331.html> (28. 7. 2016).

Sijamhodžić, A. (2014), *Menstruiráš? Pssst. Menstruacija kot patološko v reviji Cosmopolitan*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. (Diplomsko delo).

Slapšak, S. (2005), *Ženske ikone 20. stoletja: 60 antropoloških esejev*. Radovljica: Didakta.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Dostopno na:

http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=menstruacija (28. 5. 2016).

Snoj, M. (2015), Izvor besede »menstruacija«. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. *Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša*. Dostopno na: <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/izvor-besede-menstruacija#v> (28. 5. 2016).

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod (2005). Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Šribar, R. (2003), Reprodukcijska in monstrozna: transformacija menstruacije v imaginarnem. *Časopis za kritiko znanosti*, 31, 212: 82–88.

- (2004), *O menstruaciji: Telo v diskurzu, diskurz v telesu*. Ljubljana: Delta.

Thinx. Dostopno na: <http://www.shethinx.com/> (13. 8. 2016).

Ussher, M. J., (1997), *Body Talk: the material and discursive regulation of sexuality, madness, and reproduction*. Wales: Routledge.

Vstajniške socialne delavke (2013), Intervju z Vstajniškimi socialnimi delavkami. *Narobe*, VII, 26: 20–21.

Zaviršek, D. (1994), *Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- (2000), *Hendikep kot kulturna travma: historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba /*cf.

- (2003), Luna polna, jaz pa bolna, luna prazna, jaz pa blazna: psihoanaliza in antropologija o menstruaciji. *Časopis za kritiko znanosti*, 31, 212: 53–66.

Zavod TransAkcija (2016). Dostopno na: <https://www.facebook.com/transakcija/posts/450781818454449> (25. 7. 2016).

Združena levica (2016), *Združena levica predlaga znižanje DDV za ženske higienske izdelke, kot so vložki in tamponi iz sedanjih 22 na 9,5 %*. Dostopno na: <http://www.zdruzena-levica.si/467-zdruzena-levica-predlaga-znizanje-ddv-za-zenske-higienske-izdelke-kot-so-vlozki-in-tamponi-iz-sedanjih-22-na-9-5> (20. 7. 2016).

Žvelc, M. (2003), Vloga družine in širšega socialnega okolja pri doživljanju menstruacije in menstrualnih bolečin. *Časopis za kritiko znanosti*, 31, 212: 43–52.

Wright, R. (2002). NASA Johnson Space Center Oral History Project: Edited Oral History Transcript. *National Aeronautics and Space Administration*. Dostopno na: http://www.jsc.nasa.gov/history/oral_histories/RideSK/RideSK_10-22-02.htm (20. 7. 2016).

9. PRILOGE

9.1. Vprašanja za intervju

- Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?
- Od koga si v najstniških letih izvedela za menstruacijo in s kom si se o tem največ pogovarjala?
- Kako si doživela svojo prvo menstruacijo?
- Kako je bila tema menstruacije vključena v izobraževalni sistem, v katerega si bila vključena?
- Kako pogosto se o menstruaciji pogovarjaš z ljudmi? – S kom se najpogosteje pogovarjaš?
- Kako ljudem poveš, da menstruiráš? Katere besede uporabljaš?
- Kakšne navade imaš glede menstrualnih pripomočkov?
- Kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa? Kako se počutiš pred in med menstruacijo?
- Kako se v teh obdobjih (predvsem v obdobju pred menstruacijo) ljudje obnašajo do tebe? Kakšen odnos okolice bi si želela?
- Ali v obdobju menstruiranja plavaš v bazenih ali morju?
- Se ti je kdaj zgodilo, da ti je menstrualna kri obarvala oblačila? Če da, kako si se takrat počutila?
- Kaj meniš o spolnih odnosih med menstruacijo?
- Kaj mi lahko poveš o svojem prvem ginekološkem pregledu?
- Se spomniš še kakšnih navad, pravil, običajev, povezanih z menstruacijo, ki si jih opazila v svojem okolju ali slišala o njih?

9.2. Legenda kategorij v kodiranju

MENARHA	Pripovedovanje o lastni menarhi in menarhi bližnjih oseb.
PRIPOMOČKI	Menstrualni pripomočki.
GOVOR	Odgovori govora o menstruaciji, v katerih ni bilo jasno, ali gre za govor z ženskami ali moškimi.
GOVOR Ž	Govor o menstruaciji z ženskami.
GOVOR M	Govor o menstruaciji z moškimi.
IZRAZI	Izrazi, ki jih ženske uporabljajo za poimenovanje menstruacije.
KRI	Odgovori, v katerih so intervjuvanke opisovale dogodke, v katerih je njim ali drugim ženskam kri v javnosti obarvala oblačila.
POČUTJE	Opisovanje počutja v različnih obdobjih ciklusa.
PLAVANJE	Plavanje med menstruacijo v morju ali bazenu.
SPOLNOST	Mnenje o spolnosti med menstruacijo.
NAVADE	Navade, pravila (religiozna in druga), vraže, prepričanja o menstruaciji.
IZOBRAŽEVANJE	Vključenost menstruacije v šolo in neformalno izobraževanje iz medijev (knjige, internet, televizija).
GINEKOLOGIJA	Opisovanje izkušenj ginekoloških pregledov.
MENOPAVZA	Opisovanje počutja v menopavzi.
*ZAPOSLITEV	Vpliv menstruacije na zaposlitev.
*OGLAŠEVANJE	Oglaševanje menstrualnih pripomočkov.

9.3. Intervju št. 1

Starost: 44

Veroizpoved: pravoslavna

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A1: (**MENARHA**) »Kar se najbolj spomnim je to, da prvič ko sem dobila menstruacijo – to je bilo tam nekje pri enajstih letih, lahko tudi manj, ne vem, tega se ne spomnim, ker sem bila še z mačeho. Se spomnim, da sem imela take rjavkaste gate. Umazano, ampak veš da nisi kakal, da nisi tako... in mislim, da sem dala ene gate dol in da sem dala druge in so bile spet nekaj rjave. Potem sem rekla moji mačehi, da imam nekaj rjavo in tako, in je rekla, da mora videt. Sem ji pokazala in se mi je ful začela smejat. Prav uno ful: ha ha ha ha – da ki sem dobila menstruacijo. In meni je bil to šok, ki se mi tako smeje, razumeš, prav mi je bilo nerodno. Tako, da to je to, kar se spomnim od prve menstruacije.« /

(**PRIPOMOČKI**) Spomnim se, da sem si – ker sem živela pri babici in dedku – kupovala najbolj poceni vložke, kar so bili in to so bili tisti iz vate, ki so imeli kot neko gazo čez, neko mrežico čez. Dostikrat je šlo tudi mimo in potem, če nisem imela denarja, dostikrat se je zgodilo, sem si dala tudi krpice iz majic ali pa iz rjuh. Tako, da smo potem prekuhale.« /

Si se s kom kasneje pogovarjala o menstruaciji – s sestrami, mačeho?

A1: (**GOVOR Ž.**) »Ne spomnim se. Mogoče sem se s sestrami, ampak nimam v spominu, da bi se.« /

Kako pogosto se pa zdaj pogovarjaš o menstruaciji? In s kom?

A1: (**GOVOR Ž.**) »Ma se. Tako kakšne dvakrat, trikrat na mesec. V službi, ko imam močno ali pa tudi zaradi počutja, ko se začnemo pogovarjat pa rečem, da sem dobila fešto. Tudi na splošno z drugimi, ko kakšna začne govorit, da je imela neka kolegica probleme in se potem začnemo pogovarjat. Tudi štirikrat na mesec kaj omenjamo in govorimo. Največ s sodelavkami. Pa tudi s hčerkami se pogovarjamo, kako da katera ni dobila, če imamo običajno istočasno in tako.« /

Katere besede uporabljaš za poimenovanje menstruacije?

A1: (**IZRAZI**) »Fešta in menstruacija. Največ menstruacija. Prej sem bolj govorila fešta, zdaj pa menstruacija. Ne vem zakaj.« /

Kakšne navade imaš glede menstrualnih pripomočkov?

A1: (**PRIPOMOČKI**) »Prej sem probala dosti vrst vložkov in če bi se dalo, bi najraje uporabljala naravne, ampak so predragi. Od kar sem se navadila v Lidlu kupovat, največ te uporabljam. Druge, ki sem jih uporabljala sem imela občutek, da koža sploh ne diha, tak čuden občutek. Pri teh pa, jih imam gor, ampak skoraj kot da jih nimam. In v glavnem gledam, da so tisti z lepilnimi listki okoli, da zadrži. Uporabljam nočne in dnevne. Kadar je močna menstruacija, uporabljam tudi podnevi nočne vložke. Na začetku in na koncu pa tiste navadne.« /

Se spomniš, da ti je kdaj šla kri skozi oblačila?

A1: (**KRI**) »Ja, dostikrat, ker imam močno menstruacijo. Drugi, tretji dan je največ krvi, enostavno odlije se. Ko vstanem, na primer v služji, samo začutim in tečem pogledat in včasih gre skozi, ni kaj.« /

Se je kdaj zgodilo, da nisi vedela? Kako si se počutila in kakšen je bil odziv okolice?

A1: **(KRI)** »Spomnim se dobro primera, ko sem imela poleti svetle hlače in sem se peljala s sodelavcem. Pustil me je pred trgovino in sem šla v Tuš. Tam mi je ena gospa povedala, da mi je šlo skozi in da se je vse vidlo. Ker nisem vedla kaj naredit, sem dala eno škatlo za sabo in potem me je mož prišel iskat. Prav vidlo se je. Potem je verjetno bilo tudi pri sodelavcu, mislim, je videl tudi on. Ampak bog pomagaj, nisem videla. Zdaj, če mi gre kaj skozi, si dam kakšno jakno ali pulover čez si zavežem. V službi imam tudi za se preobleč. Tako da se ne vidi.« /

Kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa?

A1: **(POČUTJE)** »Zelo naspidirano ali kako bi rekla. Takrat, ko imam največ menstruacije sem najbolj zbujena. Pred tem in po tem sem zaspana. Pred menstruacijo imam zadnje čase napetost in bolečine, ne vem opisat. Kot da bi počila. Potem, ko dobim menstruacijo se vse umiri. Včasih tudi bolečine zaradi vsega zraka, ki nastaja. Ko menstruacijo dobim pa to zgine.« /

Kakšno je pa tvoje psihično počutje?

A1: **(POČUTJE)** »Ma zadnje čase nimam problemov. Par let nazaj sem imela zelo, ne vem – ful nervozna sem bila, pa utrujena, pa nisem mogla nič. Ko so me hčerke kaj jezile, se kregale in to me je ful motilo in sem rekla, da imam za dobit menstruacijo in se niso hotele nehat kregat in kričat. Zadnje čase pa ne vidim, da bi bila nervozna ali kaj takega. Bolj zaspana. Je pa res, da sem par let nazaj imela konizacijo. Dolgo let sem imela skoraj 10 dni menstruacijo. Zgleda, da je telo tako delovalo, da se malo brani. Utruja telo. Je res, da ga čisti in tako, ampak utruja. Rabiš ogromno energije pri temu. In potem sem bila nervozna. Zadnje čase čutim, da bom dobila in mogoče, mogoče pol dneva in potem pet dni in to je to.« /

Kako se ostali obnašajo? Se ti kdaj zgodi, da poveš svoje mnenje in ti nekdo na primer reče, če imaš PMS?

A1: **(GOVOR)** »Ma včasih, da se kdo res res poheca. Drugače pa ne. Prej rečem jaz »dej, imam menstruacijo«, če nekaj ne štima. Drugače pa ne.« /

Se s svojim možem pogovarjaš o menstruaciji?

A1: **(GOVOR M)** »Ja, če vidi, da sem taka bolj boga, me vpraša, kaj mi je in potem me vpraša in mu povem, da imam menstruacijo. Ali pa dostikrat mi gre tudi skozi, ko spim, tudi čez dan, in potem vidi, če mu ne rečem že prvi dan.« /

Podobno sem te že vprašala, ampak me zanima, kako se počutiš, ko dobiš menstruacijo – na primer: so bila kakšna obdobja, ko si bila vesela, da si dobila menstruacijo, ali so obdobja, ko nisi vesela; kako doživljaš menstruacijo v smislu pozitivnega ali negativnega?

A1: **(POČUTJE)** »Definitivno se je veselim, ker mislim, da je to en naraven pojav, ki čisti telo. Kakšen reče »zakaj ne jemlješ tablete, imaš manjšo menstruacijo«, jaz sem to probala. Ne vem, če sem dve, tri tablete v življenju spila in sem vidla, da me to strašno moti. Da se tresem, se ne počutim dobro in sem rekla, da jaz tega ne bom pila, ker to nima smisla. Sem ena izmed tistih, ki ima zelo močne menstruacije, ampak si rečem, da je to del procesa, ki ga dam skozi za zdravje in tu ne vidim nobenega problema. Sem pa bila vesela, seveda, ko sem bila noseča s hčerkama, ker 4 leta nisem imela menstruacije – majka. Ampak to sem vzela kot del našega življenja, narave in me nič ne moti.« /

V obdobjih menstruiranja plavaš v bazenih ali morju?

A1: **(PLAVANJE, PRIPOMOČKI)** »Ne, ne. Izogibam se. Tampone redko kdaj uporabljam. Res, da je neka zabava, koncert ali pa kaj takega, ampak še to gledam, da ne – res redkokdaj uporabljam.

Se mi zdi, da je brez veze, da grem in da se ne počutim dobro. In da uporabljam nekaj, kar mojemu telesu absolutno ne paše in zakaj bi se matrala. Redkokdaj sem šla na plažo in sem imela kratke hlače ali kaj takega, v morje pa ne.« /

Če bi bila na osamljenem otoku, bi se šla kopat?

A1: (PLAVANJE) »Mislim, da ne. Ne vem. Mogoče bi se. Ampak prej ne, kot ja.« /

Kakšno je tvoje mnenje o spolnih odnosih med menstruacijo?

A1: (SPOLNOST) »Bljek. Katastrofa. Meni se to zdi gnusno. Ma ni nesprijemljivo, ampak meni osebno to ni. Čeprav slišim, da ljudje govorijo, da poznajo dosti primerov, ko ljudje seksajo samo med menstruacijo, kar se mi ne zdi logično. Mi ni naravno. Ne vem s kakšnim razlogom. Lahko to paše moškemu, lahko ženski, ampak meni mi to ni.« /

Zdaj smo že govorile o tvojem otroštvu, ampak bi se vseeno vrnila. Vem, da je tudi v Srbiji veliko verovanj, navad, pravil, vraževerja glede menstruacije, kot na primer, naj si ne bi oprale las prvi dan menstruacije. Se spomniš kakšnih takih primerov?

A1: (NAVADE) »Ta primer se mi ne zdi, da je zaradi vraževerja, bolj zaradi zdravja. Sicer pa naj se ne bi hodilo v cerkev, čeprav jaz nisem hodila. To sem kasneje izvedela. Jaz sem hitro dobila menstruacijo in so mi tudi prsi natekle in me bolele. So mi rekli, da so neke večče, ki te ponoči pičijo. Tega niti danes še ne razumem.« /

Povedala si že, da se o menstruaciji v splošnem ni govorilo, ampak me zanima, če se spomniš, da bi kdaj moški govorili o menstruaciji? Ali pa, da je bila kdaj na televiziji omenjena menstruacija?

A1: (GOVOR Ž, IZOBRAŽEVANJE) »Se ne spomnim. Takrat je bil to tabu. Bolj sem prebrala v kakšni reviji, v knjigah, kasneje tudi na televiziji. Tudi svojim hčerkam sem kupovala knjige o tem, ker če sam nimaš znanja o tem, ga ne moreš predat naprej. Takrat je bilo verjetno tudi v knjigah kaj napisano, ampak sem imela tako otroštvo, da sem bolj sebe reševala. Nisem imela možnosti se izobraževati na tem področju.« /

Si se z mamo kaj o tem pogovarjala?

A1: (GOVOR Ž, POČUTJE) »Kasneje, ko sem živela z njo, včasih po tri dni nisem hodila v šolo, ker sem imela take bolečine in je vedela. Nisem znala, kako se obrnit v postelji. Stiskala sem si trebuh, pila lekadole in aspirine. Včasih je pomagalo, včasih ni. Kasneje, ko sem rodila otroke, sem ji več povedala. Tudi ona je povedala, ko je hodila v bolnico. Sem vedela, da je zaradi teh problemov. Ampak to je bilo kasneje. Ko sem bila mlajša in sta se starša ločila, je mama živela predaleč. Tudi, ko smo se videle, se o tem nismo pogovarjale.« /

Rekla si, da si mačehi pokazala, da imaš menstruacijo. Je potem zvedel tudi tvoj oče?

A1: (GOVOR M, Ž) »Tega ne vem. Verjetno je izvedel. Z njim se nisem o tem pogovarjala. Ni se o tem govorilo. Če smo se pogovarjale, smo se me tri s sestrami. Ko smo si morale oprat gate in tako. Krpe smo dale v vodo, da se je natopilo. Ko smo kasneje živele pri dedku, ga pogosto ni bilo doma in smo lahko to prekuhale. Verjetno smo tudi malo skrivale.« /

Kako pa danes odneseš vložek, ko greš na stranišče? Na primer v službi ali kje drugje. Ga daš v žep ali kaj takega?

A1: (NAVADE) »Držim ga v roki. Malo ga sicer zmečkam, ampak držim v roki. Redkokdaj ga dam v žep, če me kdo kaj vpraša na primer in potem dam v žep v hlače ali v brezrokavnik. Dostikrat se tudi zgodi, da si že dam en vložek v žep, da ga imam pripravljenega.« /

Kaj meniš o menstruaciji na splošno danes – se ti zdi, da se dovolj pogovarjamo in imamo dovolj informacij?

A1: (GOVOR) »Dosti, dosti več se govori danes kot ko sem bila jaz mlada. Mogoče bi se dalo še več govorit in o menstruaciji in o zaščitah. Mislim, da ni več to tak tabu. Mogoče to jaz tako doživljam zdaj in vidim, da tudi, če v službi kaj povem, to ni neka skrivnost. Ni več to tak tabu.« /

Kaj pa v osnovni in srednji šoli – je bilo izobraževanje na to temo vključeno v sistem?

A1: (IZOBRAŽEVANJE) »V osnovni šoli se spomnim, da smo imeli nek predmet o zdravju. Mislim, da smo se pogovarjali o dojenčkih, kako raste in tako naprej. Verjetno je bilo tudi kaj o menstruaciji, ampak absolutno premalo. V srednji šoli pa – sem bila s samimi fanti. Enkrat na leto smo imeli sistematski pregled. Verjetno me je zdravnica kaj vprašala o menstruaciji. Takrat se spomnim, da sem samo rekla za te boke – da sem široka in tako naprej. In je rekla, da ne bom imela problemov pri porodu. Prav za menstruacijo se ne spomnim, da bi bilo kaj ekstra pogovora. Mogoče zato, ker so bili fantje in so drugačne teme.« /

Še enega vprašanja sem se spomnila. Kdaj si bila prvič na ginekološkem pregledu in s kakšnim razlogom?

A1: (GINEKOLOGIJA) »Prvič sem šla pa ravno zaradi tega sistematskega pregleda. Sem rekla, da imam zelo močne menstruacije in vprašala kaj naj naredim. Mi je svetovala naj grem na ginekološki pregled, da dobim te zaščitne tablete. Potem sem šla tam, sem jih res dobila. Čeprav mi je bilo ful nerodno, ko sem šla tam. Sem spila te dve, tri tablete in ko sem videla, da se ne počutim dobro, jih nisem več pila. Sem tudi vedela, da to v bistvu škodi telesu in da mi ne pomaga nič. Potem sem si z lekadoli in aspirini pomagala. Če se ne motim je bil tudi brufen, kofein in sem ti s tem pomagala. Po prvem porodu je bilo že boljše, niso bile take bolečine.« /

Koliko si bila stara, ko si šla na prvi ginekološki pregled?

A1: (GINEKOLOGIJA) »Mislim, da nekje 18, 17. Tam nekje zadnji letnik. Tretji ali četrti letnik.« /

Kako si doživela svoj prvi pregled?

A1: (GINEKOLOGIJA) »Najprej sem dobila samo tablete. Potem me je naročil na pregled. In takrat je ginekolog nekaj poskušal. Mislim, da je bilo to drugič, ko sem bila tam. Kar se mi je zgodilo, sem povedala svojemu razredniku. On me je napotil k svoji ženi, ki je delala v Portorožu v zavodu za gluhe in naglušne. Ona mi je svetovala, da napišem pritožbo in pošljem na zdravstveni dom. Potem mislim, da so sprožili ... mislim, da zdravstvo ali sem jaz dala na sodišče. Ma mislim, da je zdravstvo dalo naprej. Mislim, da so dobili še eno punco iz Divače, ki se ji je tudi to zgodilo. Tudi razrednik mi je povedal, da to ni edini primer. On je učil telovadbo na dveh šolah in so se mu punce zaupale. Še ena punca mu je povedala, ki ni hotela, da gre to v javnost. Ginekolog je dobil samo opozorilo. Medicinska sestra ni prišla not, jaz dokaza nisem imela. Moraš imet dokaz. Če nimaš slike ali posnetka ne moreš nič. Spomnim se, da me je šolska zdravnica L.K. /okrajšava avtorice zaradi varstva podatkov intervjuvanke in omenjene zdravnice/. Rekla je, da ima ta ginekolog bolanega otroka in da naj se ga usmilim. V smislu naj mu ne delam še večje težave. Ampak zame, če ima on bolanega otroka in ima resne težave, ne more se s pacienti tako obnašat.« /

Itak. To ni nobeno opravičilo, niti razlog, da bi lahko delal, kar je delal.

A1: (GINEKOLOGIJA) »Ja. Ne spomnim se, če je bilo to dvakrat. Mislim, da ne. Mislim, da je bilo to isti dan. Ko sem bila na mizi, ko me je pregledoval. Je božal spolovilo. Ni tisto, da je zdravnik in pacient, ampak ne... Potem še, ko sem že šla dol, je on sedel na stolici in je dal svoje spolovilo ven in rekel, če se malo usedem k njemu. Jaz sem ga gledala in se od šoka smejala. Sem

rekla, da ne. Da se grem obleč in konec. Tako, da sem se šla potem obleč. Ko sem šla ven, sem rekla medicinski sestri, da hočem svoj karton. Mislim, da mi ga ni dala. Sem klicala drugi dan in prosila, da mi dajo karton, da mi ga pošljejo nekam drugam. Nisem hotela več it k njemu. Je govoril, da ne, da sej ni nič hudega, ampak jaz sem šla. Mislim, da nisem nič povedala medicinski sestri.« /

Grozno. Si takrat komu še to povedala?

A1: **(GINEKOLOGIJA)** »O temu se nisem pogovarjala. Potem, kasneje, sem povedala mami. Ampak razrednik mi je bil bolj, ne blizu, ampak pogovarjali smo se o marsičem. On je bil tak razgledan, tudi profesor je bil na tej drugi šoli in potem sem razmišljala s kom bi se pogovorila. Ker z mamo se nisem mogla. Če ne živiš nekaj let s starši, ne najdeš, ne veš kako bi ... ne veš, kako bi reagiral in potem iščeš drugo alternativo. In sem se odločila, da bom povedala svojemu razredniku. Potem me on napolnil k svoji ženi ali me je peljal, tako da smo potem napisale to pritožbo. Če ne bi jaz tega hotela, ne bi tega niti povedala ali pa bi rekla, da nočem nič naredit in konec. Ampak vem, da tega se absolutno ne sme. Ker ti lahko nekemu tako uničiš življenje. Sem razmišljala – to je delal tudi drugim ženskam. One so takrat še hodile iz Hrvaške. Verjetno tudi iz nekega interesa. Zanalašč, ne. So imele one neke koristi od tega. Nisem razumela njegove politike, ma me niti ni zanimalo. Jaz tega nisem hotela in nisem več šla tam.« /

Ampak s prijavo ne uničiš nekemu življenja.

A1: **(GINEKOLOGIJA)** »Ne njemu. On ženskam uniči življenje.« /

Aja, to pa ja.

A1: **(GINEKOLOGIJA)** »Ker kakšna je bila tudi tiho, ni rekla ne. In to se mi je zdelo absolutno nesprejemljivo, da on tako izkorišča ženske. In še poročen in otroke ima. In še zdravnik. On je svoj poklic v bistvu izkoriščal, svoje delovno mesto. To je v bistvu nasilje, posilstvo. Nekatere mogoče tudi niso mogle dobit fanta. Naši možgani včasih delujejo tako in so takrat to naredile. Recimo, ne vem. In on to izkoristi.

Se spomnim, da sem pisala tudi moji zdravnici. Je rekla, da je to dala v predal in da je na to pozabila. Torej, ona je njega zaščitila. Kaj pa jaz? Kaj pa druge punce? Jaz vem, da je vsakemu potrebna služba, ampak absolutno ne takemu človeku tako delavno mesto.« /

Itak, da ne! Karkoli se je njemu dogajalo v življenju, ni opravičilo, da je to delal. Zdravnica pa ga tudi ne bi smela varovati, ampak tebe in ostale pacientke. Ne bi smela govoriti, da mu boš uničila življenje. Sam se je odločil, da je delal, kar je delal.

9.4. Intervju št. 2

Starost: 22

Veroizpoved: katoličanka

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A2: (**MENARHA**) »Jaz nisem nič vedela o tem do deveta leta, ko je moja prva kolegica, je starejša od mene dve leti, dobila menstruacijo. No, ona je pritekla do mene, jaz sem še spala, to je bilo nekje sredi dneva, moj popoldanski spanec. In ona tak sedi ob meni in se je jokala.

»Menstruacijo si dobila.«

»Kako veš?«

»Ne vem.«

To je bilo prav smešno. Potem je njo bilo ful strah, kaj zdaj. Smo bile še otroci, smo se ful presmejale temu. Potem je šla ona domov in je že cela naša vas vedela o tem. Ker je ena kolegica izvedela in je bila taka blablabla, ker je bila eno leto starejša od nas in je vse povedala. In je njena mama prišla: »Ljubica, sem slišala, da si menstruacijo dobila.« Ona pa se je začela jokati, ker ji je bilo nerodno, zakaj je zdaj njena mama to pred vsemi rekla, ker so bili ravno na dvorišču in je šla njej povedati in se je jokala in ona: »Saj to nič ni.« No, in kasneje za njo, je dobila ena druga kolegica, potem jaz, ki sem bila najmlajša. Sem imela pri devetih. In tudi je babica tako reagirala: »O, saj to pa nič ni.« In potem sem jaz: »Pa babica, pa ne se tak na glas dret.« In preden so moji prišli domov, ker so delali sezonsko delo in včasih so tam ostajali čez cel teden, so potem prišli domov pa jih je en ustavil: »Ja, vaša hčerka je zdaj ženska postala.« In mama pride domov: »Joj, ljubica moja.« Preden so prišli domov, je že cela vas vedela. Ampak ne vem, nikoli ni bil tak tabu. Vedno so nam govorili, da to nič ni. Da boljše, da smo že zdaj dobile kot pa da ne. Ker ena je baje pri šestnajstih umrla, ker ni dobila menstruacije. Pač veš, kot otroci pa smo to verjeli. Je bilo ful zanimivo. No, in potem v tistem obdobju smo vse štiri kolegice dobile. Tudi tista, ki je bila štiri leta starejša. Pa ena, ki je bila pet let starejša. Potem smo mi to enačile kot to, da se mi družimo pač zaradi tega. Prej pa nič nisem vedela o temu.« /

Kako pa potem, ko si dobila menstruacijo. S kom si se o tem pogovarjala?

A2: (**GOVOR**) »Ne vem, meni se zdi, da se vedno od ženske pričakuje, da vse sama ve. Meni ni nihče pomagal. Te, ki sem se z njimi pogovarjala, so jim mogoče mame ponudile .. pri nas ne vem, vse sem sama naredila. So mi prinesli tiste vložke, so rekli »to se uporablja«. Mogoče lih zaradi tega, ker moji mami ni bilo nikoli nerodno reči, to sem kasneje ugotavljala, da ji ni bilo nerodno reči, da ima menstruacijo. In smo pol imeli tudi vložke gor na pralnem stroju, pa se je potem vedno vedelo. Pa tudi oče je vedno vedel, kdaj imava, ker je pač opazil, ne. To ni bilo nič kaj takega. /

(**PRIPOMOČKI**) Aja, glede tamponov. Jih tudi nisem uporabljala, ker je bilo rečeno, da boš s tem izgubil nedolžnost. In tudi druga kolegica je to ful verjela in je šele nedavno začela uporabljati, ampak tudi jaz nisem nikoli. Je bil ta tabu glede tamponov.« /

Kako si ti doživela svojo prvo menstruacijo? Povedala si mi, kako so drugi na to reagirali, ampak kako si se pa ti počutila?

A2: »(**MENARHA**) Ne vem, jaz sem bila otrok. Nisem se zavedala, kaj to je. Vedela sem, da enkrat postaneš ženska, potem sem še vedno bila deklica, otrok. Mogoče sem bila vesela, ker so vse druge dobile in pol »ti pa tak mlada dobila!«. Ampak potem nisem je imela redno na začetku, tak da sem čisto pozabljala na to. /

(**GOVOR**) Samo malo mi je bilo čudno, ko me je mama spraševala, kako to, da nimam. Ampak jim je bilo nekako logično, da kot otrok ne moreš imet redno. Prvič sem imela, potem pa pol leta nič. Kasneje, potem, ko sem bila malo starejša. Pa veš, tej prvi spolni odnosi in to, potem pa te

postane strah. Tudi, če zamuja dva tedna, te je strah. To je zdaj nek nov dokaz bil, da sem pridna. Kao veš, da nisem zdaj z nekom spala okoli in da bi potem zanosila. Kasneje je tako postalo to, da če imaš redno menstruacijo, je vse ok, pa boš tudi lahko imel otroke.« /

S kom se pa danes pogovarjaš o menstruaciji in s kom najpogosteje?

A2: (**GOVOR**) »Ja, ena moja kolegica, ona vedno: »Joj, pa spet sem bila tak čudna, mislim, da bom menstruacijo dobila.« Ona ima vedno to izjavo. In potem, če ima kakšne težave: »Joj, tak je bilo težko na delu, cela sem bila zaznojena, taka potna. Joj, menstruacijo imam. Joj, kako sem slabe volje. Joj, veš, menstruacijo bom dobila.« Ona vedno začne s tem. Sem ji rekla: »Ne pogojuj svojih težav s tem.« Pač OK, tudi mojemu fantu. /

(**POČUTJE**) Ker sem opazila, da sem vsaj en teden pred menstruacijo tisti dan ful živčna, ful iščem neke spore, sem jaz to tudi povedala, da bom dobila, da boš pač vedel. Razumi, da sem nervozna. In potem tudi on na začetku ni verjel. Potem pa, ko sem imela svoje mirne dneve, sem mu začela razlagat pač o hormonih, ki delajo svoje. In sploh, če imaš še kak stres ali karkoli lahko še bolj pospeši, da si živčen in vse to. /

(**GOVOR**) Drugače pa z nikomer. Razen mama je preverjala: »Kaj še nisi dobila menstruacije? Morala bi dobiti takrat kot jaz.« To še v srednji šoli, ker jo je bilo strah, da bi zanosila. Drugače pa z nikomer. Samo z eno kolegico. Pa tudi pri nas, na primer, ena kolegica je imela zadnjič bele hlače in je spraševala, če ji je šlo kaj čez. Najprej je bilo to o krčih, potem smo se s sošolkami veliko pogovarjale, včasih tak: »Joj, kake krče imam.«, pa potem začne druga, da tudi, pa kako lajša težave. Tudi sestrična je enkrat opazila, da ima ... ne vem, če sem ji jaz povedala, ker mi je povedala medicinska sestra. In potem mi je kupila za rojstni dan, ta termofor. In sem si po tem s tem lajšala težave. Ker nisem vedela kako – tablet ful ne maram, tudi včasih prepozno vzela in mi ni pomagalo, veš, ponoči se zbudiš ... In potem to mi je ful pomagal. Vedno sem govorila, da je to najbolj kvalitetno darilo, kar mi je kdo kupil. Zdaj pa kontracepcijske jemljem, tako da nimam več teh težav.« /

Prej si omenjala, da je šlo kdaj kateri skozi ali pa da so spraševale, če jim je šlo. Se je kdaj tebi zgodilo, da ti je šla kri skozi hlače?

A2: (**KRI**) »Joj, to se je pa meni zgodilo enkrat v šoli. In ravno smo imeli športno. To je bilo poleti, zato nisem imela s sabo nobenih rezervnih hlač, ampak sem bila tako oblečena, sem tako telovadila. In sem imela vse rdeče in potem sem imela zavezano majico, ampak so vsi opazili. Malo je bilo zezancije s strani sošolcev, ampak drugi dan pa nič. Ni, da bi se nadaljevalo to. Samo tisti dan pač. In meni je bilo grozno. Ampak tako se zgodi. Po navadi zdaj nosim samo kavbojke. Ne nosim svetlih stvari.« /

Katere besede uporabiš, ko ljudem poveš, da imaš menstruacijo?

A2: (**IZRAZI**) »Perilo. Ali pa ... Ja, perilo ali pa menstruacija. Ali pa »svoje dneve imam«, če sem živčna, imam krče. Če sem živčna, pa nekoga tak dobro ne poznam. Ali pa »ženski dnevi.« /

Nekaj si mi sicer že povedala, ampak me zanima, kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa – se ti zdi, da se v tvojem telesu dogajajo spremembe, se počutiš fizično in psihično drugače?

A2: (**POČUTJE**) »Meni se zdi, da ja. Telo en teden prej je ful občutljivo. Ful me boli. /

(**SPOLNOST**) Sploh ne morem imet spolnih odnosov. Po, je fajn. *Smeh.* /

(**POČUTJE**) Ne, psihično me ful zdela. Sploh, če je slabo vreme. En teden prej sem čisto katastrofa. Potem vmes, se mi poviša apetit, včasih zniža, včasih sploh ne morem jest. Včasih imam močne krče. Če imam močne krče, potem ne bom tako dobre volje kot po navadi. Tudi drugi potem ne razumejo, kaj je narobe. Ne morem vsakemu razlagat, kaj je narobe.« /

Imam vprašanje tudi o spolnosti med menstruacijo. Kakšno je tvoje mnenje o tem?

A2: (SPOLNOST) »Mene to ne moti. Sem tudi že poskusila. In mislim, da je kar ... meni osebno je ustrezalo. Tudi fantu je, ampak je nekako potem on prebral, da to ni dobro, ker vnašaš neke bakterije, da se lažje okužiš, da te bolj boli ali pa karkoli. In potem je njemu postalo bolj tak .. »Ne, znaj pa ne.« Sej si potem bolj umirjen, ni nobenih ... ne da ni nobenih obveznosti, ampak se nekako drugače mu posvetiš, ga objameš, pa zaspiš tako. Potem je bolj na bazi pogovora. Se veliko pogovarjava, govoriva o počutju. Ali pa se sploh ne pogovarjava, ker ve, da ne more z mano govorit. *Smeh.*« /

Kaj pa kopanje, bazeni in morje?

A2: (PLAVANJE) »Ne, to pa mi je ... zaradi tega, ker tamponov ne uporabljam, zaradi tega mi je grozno. Mogoče grem šele proti zadnjim dnevom, ko res vem, da ni več tak .. Pa tudi kolegice vem, da »Neee, ne, ne bomo se šle kopat« in potem posledično se tudi ostale tri nismo. Ker sta dve imeli, ena na pol in enim je potem ful nerodno in tak.« /

Rada raziščem tudi razlog, zakaj je tako. Pa me zanima – če bi bila na osamljenem otoku in da ne bi bilo nobene druge osebe, bi šla v vodo z menstruacijo ali ne?

A2: (PLAVANJE) »Ja, bi. Ker tudi, če bi imela kopalke gor, se to spere v vodi in se potem ne vidi več nobene rdečine. Predvsem je tisto, ko se greš sončit, tisti občutek, da nekaj teče iz tebe. Itak že voda teče in potem imaš tak grozen občutek. Mogoče res to ... mogoče je to res ta sram.« /

Ja, zato sprašujem po razlogih. Me zanima, če je to bolj iz nekih socialnih razlogov ali higienskih.

A2: (PLAVANJE) »Po mojem higienskih da ni. Ker itak vedno se gremo kopat, pa vedno neke nevarnosti so. Ne vem, jaz sem letos poleti, sem se ful odpovedovala temu. Cel čas sem delala in ravno, ko sem imela čas, sem imela menstruacijo. In pol je moj rekel »pa kaj si neumna, saj greva« in pol sem res imela proti zadnjim dnevom in sva šla. To je bilo tak: »hodi za mano«, brisača vedno za mano, samo da se čim prej pokrije.« /

Se spomniš mogoče, kakšnih navad, verovanj, pravil iz svojega otroštva, okolice?

A2: (NAVADE) »Ja, je eden izmed teh, ko rečejo, da naj ženska ne bi šla gledat otroka v času menstruacije, da otrok ne dobi prhljaja. Eni se tega držijo, eni ne. Tudi pri mojih intervjujih se je izkazalo, da se eni teh pravil ful držijo. Večina žensk je izpostavljala ravno to z menstruacijo. Druge pa ne. Na primer moja tašča se je ful, ona ene deklice ni šla gledat dokler ni šla čisto mimo. Celih 7 dni, plus še enega zraven. Ne vem, jaz tudi tega nikoli ... Pri nas doma ni bilo tega opozarjanja. Aha, enkrat pa, ko sem delala na tem projektu – so mi predvsem iz Maribora povedale. Frizerka naj ne bi strigla las takrat, ko ima menstruacijo. Pa tudi ena ženska, h kateri sem hodila na obiske, je rekla: »Joj, moj mož noče hodit k ženski, ker ne ve, kdaj ima menstruacijo«, ker potem ti menda lasje tako lepo ne rastejo. Rast se baje upočasni in zato on raje hodi k moškemu. Tako, takšne fore imajo.« /

Spomnim se, da je v Srbiji pravilo, da si ne smeš prvi, drugi dan prati las oziroma idealno bi bilo, da si cel teden ne pereš las.

A2: (NAVADE) »Veš kako bi bilo pri nas rečeno? Da naj se ne bi vsaj prvi ali drugi dan stuširal, predvsem ne z vročo vodo, ker se ti tok upočasni, ker potem se telo ne prečisti tako. To sem tudi sama opazila, da tudi če imam čez dan ful, pa se potem stuširam z vročo vodo, se mi upočasni. Naj bi z mlačno vodo ali bolj hladno. Pa tudi to je pri ženskah s katerimi sem delala, so bile muslimanke iz Gaze, pa med menstruacijo niso smele molit. Ker s tem bi žalila Boga ali nekaj

takega. In mislim, da je s hrbtom stran obrnjena – to pa ne vem. Vem samo, da naj ne bi molila. Če pa moli, naj bi bila stran obrnjena.« /

Še nekaj sem te hotela vprašati, pa sva potem šli na druga vprašanja. Kaj pa z očetom – si se kdaj pogovarjala o menstruaciji?

A2: (GOVOR) »Podrobno ne, samo po moje je vedel, kdaj imam. Ker so bile vedno te stvari bolj izpostavljene – tej vložki pa to. V hiši sta bile dve ženski, tako da verjetno ni vedel katera, ampak se je vedelo. Sej se je reklo tako: »Imam menstruacijo.« Pred njim sem mami kdaj rekla. Ali pa ji rekla naj kupi vložke. Sam ne vem, če je kdaj šel po vložke, ker njemu je to nerodno. Jaz sem njemu enkrat rekla, da naj mi jih vzame. »Ne, ne. To boš pa šla sama.« Ne, tako posebej pogovarjala, ne. To se z nikomur nisem tako pogovarja.« /

OK. Jaz sem šla skozi pripravljena vprašanja. Bi še kaj rada povedala o tem?

A2: (NAVADE) »Pač pri nas se je verjelo, da moraš čim prej dobit menstruacijo, da se ti kaj hudega ne zgodi, ker kao lahko umreš ali pa imaš kakšne težave s telesom. Pa potem moraš hodit na preiskave in tako. Potem so nas s tem strašili. »Zakaj še nimaš?«« /

Spomnila sem se še enega vprašanja, ki je prišlo na plan že v prejšnjem intervjuju – glede ginekološkega pregleda.

A2: »Ja, dobro vprašanje.«

Kdaj si bila prvič in kako si ga doživela?

A2: (GINEKOLOGIJA) »Pri nas je bilo tako, da je bila ... Nobene moje kolegice, ki so bile starejše, niso bile nikoli prej na ginekološkem pregledu. Mislim pred mano. Nismo se o tem pogovarjale, da bi šle. Pa tudi vedno je veljalo, da greš h ginekologu takrat, ko izgubiš nedolžnost. In mama je verjela, da dokler ne bom izgubila nedolžnosti, naj ne grem h ginekologu in tudi nikoli nisem imela te potrebe, da bi šla. In potem sem se odločila šele, ko sem začela z redno zvezo, torej pred dvema letoma, ko sem se odločila, da bom začela jemati kontracepcijske tablete. Čeprav sem se zavedala, da bi lahko prišlo že prej do kakšnih komplikacij ali pa bi bilo kaj, kar jaz sama ne bi vedela, da je narobe. Ampak pač je bilo takšen tabu, ginekolog pa to, pa da bi zdaj drugi izvedeli, da hodim h ginekologu, bi pa bilo, da si pač nečista ženska in da greš h ginekologu preverjat, če si v redu. Pa tudi moja mama, ne hodi toliko h ginekologu. Je imela predolgo to zaščito proti nosečnosti in se ji je nekaj vnelo, neka cista se ji je naredila in potem jo je ful bolelo in je takrat šla. Drugače pa je bilo to po dolgih letih. Torej od mojega rojstva pa do nekje pred tremi leti. 20 let nekje sploh ni hodila. Pri nas je to glavni problem. /kratka pavza/ Ja, pa je šel fant z mano. Je mogel it z mano, ker me je bilo ful strah. Ful mi je bilo nerodno. Hotela sem si izbrat moškega, ampak ko so mi po telefonu rekli: »Prosta sta moški ta pa ta in ženska ta pa ta«, sem rekla: »Ne, dajte mi žensko«. *Smeh.* Bila sem zadovoljna, ampak mi je bilo ful nerodno. Ful mi je bilo grozno. Ampak sem si mislila: »Sej si že dovolj stara.« Stara sem bila 21 let. Ampak mi je bilo ful grozno. Še zdaj, ko moram it, se tako težko spravim. Fant sploh več noče it z mano, ker njemu je baje nerodno v tisti ordinaciji. Dobro, vsaj prvič je prišel z mano. In je bilo to tako, sem jaz našim povedala pri mizi: »Mama, jaz sem šla po kontracepcijske tablete.« *Smeh.* In smo bili vsi pri mizi. In vsem je bilo nerodno in nihče ni nič rekel. In mi je potem fant rekel: »Kako to zdaj kar tako govoriš?« /

Torej ti, tvoj fant in tvoji starši so bili?

A2: (GINEKOLOGIJA) »Ja, pa babica. Ja, njej sem pa že prej povedala. In je rekla: »Ja, je treba pazit, kaj boš pa drugo.« *Smeh.*« /

Torej si najprej šla na pregled in si jim potem povedala?

A2: (GINEKOLOGIJA) »Ja. Jaz sem jim cel čas razlagala, da grem h ginekologu, ker moram it na pregled. Ker itak sem že dobivala vabila domov, ker sem bila toliko stara. Drugače se sploh ne bi spravila. /kratka pavza/ Pa groza me je tega vnašanja hormonov. Ampak kaj ko za moške ne najdejo nič drugega. Kondomi mi ne odgovarjajo. Me potem peče. To tudi lahko zapišeš. In pač druge variante ni kot neko to ... V druge variante niti zdaj ne verjamem. Potem, ko bi ... po nosečnosti bi si dala obroček. Zdaj pa trenutno še ne. To je vedno kao po porodu. Ja, moja mamó je potem babico prisilila oziroma ji je začela govorit: »Glej v kakšni revni situaciji živimo, kako smo revni, ne moreš si privoščit še enega otroka.« In je potem šla in si dala obroček. In zdaj mama in oče oba krivita babico, zakaj nista imela več otrok. Zdaj ostajata sama, bojita se, da bom odšla in tako. Torej je spet ženska tista, ki se mora zaščititi.« /

Kako pa – to je zdaj malo izven – kako se ti na splošno zdi, da je v vaši skupnosti – to je bilo tudi na tisti konferenci, na kateri smo bile – kako moški sprejemajo kondome; to zaščito? Ne vem, če se o tem kaj pogovarjate.

A2: »Ne vem. Mislim, da je nam mladim to že komot – mi si kondome kupujemo za darila že iz heca. Ena moja kolegica je bila ful dolgo devica, pa smo ji vedno kupovali kondome, za vsak slučaj. Pa potem ji je tudi njen brat kupil in itak smo vsi vedeli, da ... Ampak mi mladi smo bolj pazljivi, pa vidiš moške – imajo vedno nekaj s sabo. Ful so bolj tako – ko smo šli skupaj kam, oni so bili tisti frajerji, oni so lahko, ko so pa videli, da smo me začele osvajat, pa so bili tako: »Kaj skačeš? Umiri se.« So bili pa celo noč z nami. Prej so nam pa govorili: »Ne mi blizu hodit, jaz bom danes osvajal.« Pa kao sej moški pa ima vedno pri sebi. Ženske tega ne nosimo. Moj rad prakticira s kondomi. On nima nobenih težav s tem. Mogoče kdo ja. Mogoče ta starejša populacija. Mogoče tudi kdo od mladih, samo jaz ne vem. Se nisem z nobenim o tem pogovarjala. Razen s svojim fantom. On bi, če bi meni ustrezalo.«

9.5. Intervju št. 3

Starost: 24

Veroizpoved: ateistka

Prvo vprašanje je bolj splošno. Zanima me, kaj se spomniš o menstruaciji iz otroštva.

A3: (**GOVOR**) »Spomnim se, kako je bilo, ko sem prvič zvedla, da to obstaja, da smo bili na čolnu in moja mama se ni hotela kopat. In sem jo vprašala, zakaj ne in je rekla mama, da zato, ker ima fešto in jaz tako: »Kdo pride na obisk?!« *Smeh.* »Lahko tudi jaz grem?« In je rekla: »Ma ne, tako se reče menstruaciji.«

In jaz: »Kaj je to?«

»Ja, to se ženske čistijo enkrat na mesec.«

»Fuj, kaj ti grejo smeti ven?« In jaz sem mislila, da to pridejo takšne majhne smeti ven, skupaj s krvjo. V bistvu niso takšne smeti kot sem jaz mislila. In potem mi je povedala, da ima te vložke in da se zato ne kopa. In da jo včasih boli. Ampak jaz sem bila tako: »Aja, eh, brez veze.« /

(**MENARHA**) In drugače se pa spomnim, ko je potem moja sestra dobila. So vsi nekaj divjali in je bila ona dosadna, ampak takrat je bila ona vedno dosadna. In se spomnim, ko sem jaz dobila. Sem bila v osnovni šoli. Smo imeli italijanščino in tudi vem v kateri učilnici. In da sem bla na WC-ju in sem bila tako: »Omgf, menstruacijo sem dobila, fak. In kaj zdej lahko imam otroka?« To je bilo to. Ful je bilo smešno.« /

Aha, tako. Zdaj si mi že odgovorila na vprašanje, kako si doživela svojo prvo menstruacijo.

A3: (**MENARHA**) »Ma ja, malo sem bila pač uno ... nočem je imet, se mi ne da. Po drugi strani sem bila malo vesela, malo me je bilo sram. Tako ... mešani občutki so bili.« /

Kako pogosto se pa zdaj pogovarjaš o menstruaciji z ljudmi?

A3: (**GOVOR, PLAVANJE**) »Ma, ne vem. Skozi. Ko jo imam se ful krat pogovarjam. Ko je nimam, se ne pogovarjam. Z ženskami itak se vedno ... če koga boli glava: »Aja, imaš menstro?« ali pa če koga boli trebuh: »Aja, imaš menstro.« Ali pa pač karkoli, ko greš na bazen: »Dej raje ne ta vikend, ker ravno dobim menstro, pa ne bi rada si tistega tampona tlačila not.« Ampak drugače še kar pogosto. Včasih se prav tako v podrobnosti pogovarjam.« /

S kom se torej najpogosteje pogovarjaš o menstruaciji?

A3: (**GOVOR**) »Hm, s prijateljicami verjetno.« /

Katere besede uporabiš, da poveš, da imaš menstruacijo?

A3: (**IZRAZI**) »Uu, ta je pa težka zato, ker imamo v več jezikih. Če govorim z mammo rečem »fešta« oziroma s Primorkami rečem »fešta«. Če govorim s tistimi, ki niso s Primorske, rečem »menstra«. Ko govorim v angleščini rečem »period« in če govorim v nemščini, rečem »maine tagge«, to pomeni pač »moji dnevi«, ker tako Nemci pač rečejo.« /

Kakšne pa imaš navade glede menstrualnih pripomočkov?

A3: (**PRIPOMOČKI, PLAVANJE**) »Zdaj večinoma samo vložke uporabljam, mi je ful bolj udobno. Jaz nimam neki ful močne tako, da ne rabim neki komplicirat. Edino res, če se zgodi, da grem plavat – tako slučajno – potem si dam pač tampon. Ampak drugače imam pač vložke, se boljše počutim.« /

Kaj ti je pomembno, ko kupuješ vložke?

A3: (**PRIPOMOČKI**) »Od kar sem v Nemčiji gledam na to, koliko so dolgi in da so bombažni. Prej v Sloveniji sem še ceno gledala, ko sem jih sama kupovala. V Nemčiji so itak vsi poceni. Ampak najpomembnejši je bombaž.« /

Torej, se v bistvu kopaš v morju oziroma bazenih, ko imaš menstruacijo?

A3: (**PLAVANJE**) »Ja, ja, ja. S tamponom, ja.« /

Kako se pa počutiš v raznih obdobjih ciklusa?

A3: »Ojoj. *Smeh.* Kaj to lahko ful podrobno povem?«

Ja, lahko.

A3: (**POČUTJE**) »Ne vem, na primer, ko ovuliram, so joške ful velike in sem malo vesela, malo ne. Na primer zdaj ovuliram in so tako *huge*. In po navadi sem tako ekstremno potrebna takrat. Ne, to je skozi skoraj. No, ampak nima veze. In potem pač pred menstro po navadi ful jem. Včasih ja, včasih ne. Razlika je ali sem na kontracepciji ali ne. Pač zdaj sem in je ful izrazitih vedenj. Ni nekega ful nihanja razpoloženja. Ampak če je nek dogodek, da je lih tik pred menstro in ki me po navadi pač ne bi toliko spravil ob živce, me bo takrat bolj. Drugače med menstro nič posebnega. Zdej, če me ful boli, valda mi ni kul. Ker pač skoraj skupaj padeš od bolečine, ampak drugače čisto normalno. Nič posebnega doživljanja. Pač dobim jo, »aha, tu si, OK, nisem noseča, kul« in to je to.« /

Kako se okolica do tebe vede in kako bi si želela, da se?

A3: (**GOVOR**) »Točno tako kot se obnaša, tako si želim. Pač vsi se normalno obnašajo. Dejansko, ki bi kdaj pričakoval od kakšnega moškega, da bo rekel »fuj« ali kaj takega, ampak ni. Dejansko so ful v redu. Mislim, so vsi tako: »OK, imaš menstro, ok. Boli nas kurac. Pač imej jo.« Nič posebnega. Noben ne dela *big deala* iz tega. Vprašajo me kdaj, če imam kaj krčev, če rabim kakšne tablete, ampak to je pa to. Noben ne dela velikega problema zdej iz tega, no.« /

Ko si že omenila moške. Kaj misliš o spolnih odnosih med menstruacijo?

A3: (**SPOLNOST**) »Na samem začetku ali pa bolj tako na koncu, OK, ni panike. Ampak zdej med samo menstro – jaz sem ful občutljiva na umazanje rjuh. In če smo na moji postelji, jaz ne bom umazala rjuh z mojo menstruacijo. *Smeh.* Pod tušem je pa itak seks tako ful nepraktičen in jaz sem ful nerodna oseba in je velika možnost, da padem. In načeloma, ko je menstruacija lih na vrhuncu, nisem sploh še seksala. Une tri dni bom pa že potrpela. Ampak raje ne, ker včasih pridejo prav tisti veliki kosi ven. In meni je ogabno, ampak tipi bi. Oni bi vedno seksali, briga njih. Ampak drugače, če ni ful, če ni ful močna, ja. Lahko.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da ti je kri obarvala oblačila in kako si se počutila takrat?

A3: (**KRI**) »Ja, pižame so se mi ful krat. Ker itak spiš in tudi, če sploh ni močno, gre kar izven. Ampak nič, jaz pač tisto pižamo operem in je to to. Ampak ni se mi pa zgodilo, da bi mi v javnosti, ali pa da bi mi šlo čez hlače. To se mi pa še v lajfu ni zgodilo. Ali pa da bi kdorkoli videl, to pa ne. Ker sploh nimam tako močne.« /

Kaj pa doma – koliko se doma o tem pogovarjate? Za mamó si že nekaj povedala, kako pa z očetom?

A3: (**MENARHA, GOVOR M**) »Ma z očetom je bilo kul, že takrat, ko sem jo prvič dobila, sva se pogovarjala. Mislim pogovarjala ... »Ha, ha, kaj je hči, si dobila menstro? Si ženska, zdej bomo mi

to proslavili. Zdej boš ti spila malo.« Ampak nič posebnega. Malo šale, malo zares in drugače ni, da se ne pogovarjamo o tem, ampak niti ni tako, da bi se ful pogovarjali o tem.« /

OK. Kaj pa tvoj prvi ginekološki pregled?

A3: (GINEKOLOGIJA) »Ojoj. Jaz imam ginekologa in je ful star. In je očim od moje prve ljubezni. *Smeh.* In je ful debel in ful star in ful je bilo čudno. Mene je bilo ful strah, da me bo bolelo in še moj fant je bil ljubosumen. Na ginekologa! Ampak sem pač morala it zaradi kontracepcije in zaradi vsega. In sem šla, in nič. Sem ugotovila, da je pač malo *awkward*, on me gleda v mojo vagino, ampak potem pač sem opravila to, tako kot pač pri zobarju. Ni prijetno, ampak moraš to nardit. Najbolj mi gre na živce, ko reče: »Dej z ritko malo bolj naprej.« Ma kam, da grem?! Da padem dol?« /

Koliko si bila stara na prvem pregledu?

A3: (GINEKOLOGIJA) »Hm, ne vem. 17 verjetno. Ali 18, tam nekje.« /

In komu si povedala, da greš in kdo je šel s tabo?

A3: (GINEKOLOGIJA) »Noben ni šel z mano. Moj fant je vedel, da grem. To je bilo to.« /

Se spomniš kakšnih verovanj, navad, pravil glede menstruacije, si jih kje slišala? Na primer, jaz ko grem v Srbijo, mi rečejo, da si ne smem prati las, ko imam menstruacijo.

A3: (NAVADE) »Moja mama ima pravilo, da ko imaš menstro, da si ne smeš barvat las, da ne prime barva. Neka taka povezava je. Mi je tudi povedala, da ko je bila ona majhna je bilo pravilo, da se ne smeš tuširat, ko imaš menstro. In jaz sem bila tako: »wtf, pa lih takrat se moraš tuširat, če to malo smrdi po ribah, po nečem pač, malo smrdi. Pač po krvi, no.« In ne moreš se ne tuširat, kako se ne boš tuširal?!« /

In kako je tvoja mama razložila to?

A3: (NAVADE) »Ni razložila. Ona je samo rekla, da so ji to pač tako rekli in da ji niso nikoli povedali zakaj in da ona tudi ne razume. Je rekla: »Eh, to so tej predsodki.« Ja, ne, ne vem! Povej mi! Tako, da tega mi ni razložila. Povedala pa mi je, kako je bilo, ko so prvič tej lepljivi vložki in je imela eno sošolko, ki je bila malo pač, ni vse štimalo in je rekla pač, da njej tej novi vložki, ki se lepijo, niso baš praktični, ne. In moja mama tako: »Pa zakaj ne? Če so zakon.« In je rekla: »Ja, pa meni se vedno za dlake zalepijo.« Pač ... narobe ga je obrnila. *Smeh.* To se spomnim. In se spomni, da mi je ena ful stara sosedka govorila, kako je bilo, ko je bila ona majhna. In ko so dobile menstruacijo sploh niso vedele, kaj to je in so si samo neko krpo dale in jim je to padalo in viselo in da je bilo ful grozno. Tega se spomnim. V bistvu – mi smo tako hodili po obiskih in govorili o menstruaciji. Zabavno je bilo.« /

Kako se ti zdi, da je menstruacija v družbi doživljana na splošno?

A3: (IZOBRAŽEVANJE) »Meni se zdi, da ko se pogovarjam s puncami, ki imajo na primer 11 let, to je tista starost približno, ko se začne, in ful ne vejo. Jaz sem pričakovala ... jaz sem vedela od 6 leta naprej. In me smo tudi vedle na splošno, v našem razredu smo bile vse poučene o tem, in smo imele tisto zdravstveno delavko, ki nam je povedala, ampak danes se kar nekako pričakuje, da se bodo otroci sami pozanimali. Da če jim daš pametni telefon bojo oni že to sami vedeli. Ampak ne, potem se pa zgodi dan, ko one začnejo krvavet in mislijo, da umirajo. In se mi zdi, da niso tako dobro informirane o tem, kot smo bile me. To je prva stvar. Drugače pa se mi ne zdi, da bi bil nek ful predsodek. /

(SPOLNOST) Ne vem, ali sem jaz naletela na takšne ljudi, sploh to glede fantov – še tisti ljudje, ki so se mi zdelo najbolj taki, da oni pa res ne bi hoteli seksat med menstruacijo, so bili takoj za. Če ženska da, da. Če ima menstro, a jebat ga. /

(GOVOR) Tako, da nisem zaznala ful nekih predsodkov. Lahko pa da ljudje, ko se pogovarjajo z mano, vidijo, da sem odprta in da me ne briga in se potem enostavno prilagodijo temu in se zlažejo, da nimajo predsodkov. Tako kot lahko lažejo recimo, da nimajo predsodkov do črncev, pa jih imajo.« /

9.6. Intervju št. 4

Starost: 66

Veroizpoved: pravoslavna

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A4: (MENARHA) »Kaj se spomnim? Spomnim se, da sem imela 16 let, ko sem dobila prvič in noni sem povedala. Nona mi je rekla, da to ni nič, da to vsi imajo. Malček sem že nekaj vedela, ker so moje sošolke že imele, ma ne dosti, ker se ni dosti govorilo. Tudi med ženskami se je nekako bolj po tiho govorilo, da se ne sliši. /

(POČUTJE) Sem pa imela zelo obilne. Dva dni sem lila kot iz škafa. To je bilo zelo močno. Tako, da potem sem normalno ... Posledica tega je bila anemija. Anemična sem bila. Sem dostikrat morala tablete za železo jemati. Sem zgubljala precej, ne.« /

Kako si se počutila, ko si prvič dobila menstruacijo?

A4: (MENARHA) »Ma nič nisem, ni me panika primila ... Nič ni bilo kaj posebnega, nisem imela ne strah, ne nič. Kar dosti pozno sem dobila, pri šestnajstih.« /

Torej, rekla si, da si izvedela za menstruacijo od sošolk.

A4: (GOVOR Ž, KRI) »Ja, ampak so bolj tako .. *timido*, sramežljivo rekle: »Sem dobila. Se mi vidi kaj zadaj, da ne *procuri*?« /

(PRIPOMOČKI) Ker takrat niso bili tako dobri vložki. So dostikrat samo čiste bele cunje dali.« /

Kako pogosto si se o tem pogovarjala z ljudmi?

A4: (GOVOR Ž) »Nikoli nič, nikoli nič. Nič, nič, ker nisem jaz imela dosti ... razen sošolke. V hiši se pa ni govorilo o tem.«

Kako pa potem, ko si bila že v Sloveniji?

A4: (GOVOR, POČUTJE) »Oo, ma v Sloveniji je čisto drugače. Ko sem prišla, sem že imela otroke, takrat sem že itak znala dosti več o tem vsem. Samo sem bila problematična. Petkrat sem imela odliv, tako da so mi morali delati čistko.«

S kom si se pa največ pogovarjala, ko si bila že starejša? Komu si povedala, da imaš menstruacijo?

A4: (GOVOR) »Ja, ma seveda. Potem sem se pogovarjala, normalno. /

(GINEKOLOGIJA) Ker sem imela te probleme, sem tudi v bolnico morala. Celoten zdravnik mi je rekel, da dam stran *utero*, maternico. Ginekolog je rekel zakaj, če ni bolana. Potem so mi probali s hormoni to regulirati. *Invece*, so me začele zelo noge bolet, tako da sem nehala. In enih par krat se je potem vrnilo, po šest mesecev nisem imela, po tem sem malo imela – dan, dva. /

(MENOPAVZA) Potem se je v 54 letu nehala popolnoma. Kar precej let sem povlekla, ne. Do takrat sem bila anemična nonstop. Potem se je obrnilo. In sem imela celo življenje nizek pritisk. Ko sem izgubila menstruacijo, se mi je dvignil pritisk, je šlo narobe. Dvignil se je pritisk kar precej. Tudi nisem bila več anemična. *Anzi*, sem imela zelo visoko železo. Tako, da potem nisem več morala piti zdravila, železa za slabokrvnost.« /

Katere besede si uporabila, ko si povedala, da imaš menstruacijo?

A4: **(IZRAZI)** »Sem dobila »mesečno pranje«, tako so rekli pri nas. Ali pa »stigli su Rusi«. *Smeh.* To je bil znak med ženskami. Redko kdaj sem uporabila besedo »menstruacija«. Potem, ja. Potem, tu, v Sloveniji, ja. Ma tam nisem.« /

Se spomniš kakšnih pravil, mogoče iz Srbije, ampak tudi od tukaj. Na primer, v Srbiji mi rečejo, da si ne smem prati las, če imam menstruacijo.

A4: **(NAVADE)** »Ja, ja, ja, ja. Se niso smeli prat lase. In to je edino, kar vem. Drugo pa je bilo vse normalno. Normalno ... si moral pazit, da posteljo ne ... Jaz pa na splošno sem morala dat brisačo spodaj. /

(GINEKOLOGIJA) Enkrat sem šla na avtobus iz Srbije in nisem imela dva meseca, in po poti sem dobila. Ma to je začelo odlivat tako, da sem vsakič, ko smo se ustavili, po cele rolne papirja si dala. Sem imela vložke, ampak ne zadosti. Tako, da sem lahko prišla preko Madžarske. In potem sem šla k zdravniku. Me je tako nakregal, da zakaj nisem šla že tam k zdravniku, ker bi lahko umrla. Še ko me je pregledal je bil *užas jedan*. Še ko mi je sestra rekla naj se slečem, sem ji rekla, da ne morem. Je rekla: »Slečite se.«

»Ne morem, ker ne moorem. To teče kot rekla.«

»Ja morate se slečt gospa.«

Jaz se lepo slečem in pod mano je bila luža krvi. In potem je rekla: »Ojoj.« Pa sem rekla: »Sem vam rekla, da se ne morem slečt. Sem vam rekla.« In potem sem prišla tam, ko je ginekolog pogledal, je rekel: »Kaj takega še nisem videl. Kaj takega še nisem videl!« V lavor je teklo. Je rekel: »V Srbiji so tudi zdravniki.« Sem rekla: »Ja, ja. Ampak jaz sem dobila na meji.« Kaj sem mogla. Nisem mogla nazaj. Tako, da se tega spomnim. /

(MENOPAVZA) Potem sem bila vesela, ker nimam več. Samo se drugače počutiš, veš. Organizem je v menopavzi ... tudi dandanes čutim te vročinske vale, pa nimam že toliko let. Ma sem šla skozi brez hormonov, brez nekih ... Kot je prišlo, tako je šlo.« /

Ko si bila mlajša, ste se kdaj pogovarjali z moškimi o temu?

A4: **(GOVOR)** »Ma kje pa! Ma kje pa! Ma ni govora. Ne, ne. Potem, ko sem se poročila, ja. Ma ne prej. Ma ne z drugimi. Z njim.« /

Kako so pa z gledali ti pogovori? Si povedala, da imaš, ali je bilo tudi kakšno debatiranje?

A4: **(GOVOR)** »Ne, ne, ne. Samo to sem povedala.« /

Kakšne pa so bile tvoje navade glede menstrualnih pripomočkov?

A4: **(PRIPOMOČKI)** »Na začetku sem krpe, ker ni bilo drugega. Trgovina je bila daleč, jaz nisem mogla do trgovine. Da rečem mojemu očetu, da mi kupi vložke, to ni bilo absolutno ... je bilo *strašno nešto*. Tako, da sem bele cunje uporabljala, ne. Potem počasi, počasi sem začela uporabljat tiste vata vložke. Največ vata je bila, ne. Samo meni je rabilo ogromno tega. Ker je bilo dva dni katastrofa, druge tri dni ... Ker sem imela 5, 6 dni. Prvi dan ni bilo toliko, drugi in tretji je bilo katastrofa, potem četrti in peti je bilo že ... /

(GINEKOLOGIJA) Je pa potem, ko sem imela te odlive – to se ni niti ustavilo. Je šlo od ene do druge, ma vedno je bila kapljica vmes. Ma ni po cel mesec; nekje po 15 dnevih, ko bi morala nehat, ni nehala. In naenkrat se je samo vlilo dol. Potem sem morala k zdravniku, tako da se to reši.« /

Kaj pa kasneje, ko so prišli drugi vložki, tamponi, ...?

A4: **(PRIPOMOČKI)** »Tampone sem zelo malo, mogoče sem jih trikrat v življenju uporabila. Ker mi niso zadostovali, ampak tudi se mi ni zdelo to ... Ni mi bilo všeč.« /

Se je kdaj zgodilo, da si doma pozabila odprt vložek ali kaj takega?

A4: **(KRI)** »Ne, ne. Sem zmeraj skrivala. Zelo skrivala. Tudi potem. Sem zavijala v papir in vrgla tako, da se ne vidi. Ker mi je bilo zmeraj nerodno, da se vidi.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da ti je šlo skozi hlače?

A4: **(KRI)** »A, ja! A, ja! Enkrat se mi je zgodilo, sem šla z enimi prijatelji v restavracijo in se je, kljub temu da sem imela vložek in vse, je bilo tako močno, da se je vse zalilo. In sem vstala, sem dala dol jakno in jo zavezala in nekako obrisala stolico. Je bilo ja, katastrofa. Zmeraj sem se bala. Zmeraj sem oblačila taka oblačila, da tudi, če gre, da se ne vidi toliko. Da ni toliko opazno.« /

Kako si se pa počutila potem, ko ti je šlo skozi?

A4: **(KRI)** »Uu, grozno! Grozno, grozno, grozno. To je taki stres in šok za psiho. To enostavno ne moreš ... toliko, da so prav koščki šli. In nisem smela preveč na soncu bit, ker je še slabše bilo. Sem še več krvavela.« /

Kako si se počutila pred, med in po menstruaciji?

A4: **(POČUTJE)** »Alora, kako sem se počutila. Zelo pogosto me je bolela glava po menstruaciji. Da sem bruhala od glavobola. Včasih pa me je bolela tudi pred. Ma bolj pogosto po menstruaciji. Ne vem zakaj, nisem razumela nikoli zakaj. Tako, da sem zelo pogosto tudi bruhala v času menstruacije. Pred ali po. Glava je bolela samo leva polovica, nikoli cela. /

(MENOPAVZA) In to me je bolelo tudi potem, ko nehala menstruacija. Ma sčasoma je ta glavobol prenehal totalno. Kakšen krat me boli, ma iz drugih razloga. Ma cela glava. Ne da bi bilo vezano. Niti ni samo polovica glave. To je bilo specifično prav polovica, leva polovica glave.« /

Kaj pa psihično?

A4: **(POČUTJE)** »Ja, psihično ... Si utrujen. Je bila pa ena stvar zanimiva. Ker sem imela tako voljo za delat po hiši, na splošno, da delam, da se migam. Kljub temu, ker je teklo kot zmešano, sem imela voljo za pospravljat, za delat, ne. Sem prevrnila hišo. Potem, *magari*, ko je končalo, sem bila ko prazna vreča. In sem imela apetit preden sem dobila. Potem pa ne več.« /

Kako so se do tebe v teh obdobjih obnašali ljudje?

A4: **(GOVOR)** »Mah, tega nisem niti objavljala javno. Če mi je kaj bilo, če sem lahko nekemu rekla: »Veš, jaz imam. Nestoj me obremenjevat preveč. Danes bom malo bolj počasna. Bom malo pazila, da ne dvigam težko.«Ma so kar razumeli, nič ni bilo kaj, da bi bilo ekstremnih problemov zaradi tega. So bili solidarni.« /

Ko si imela menstruacijo, si šla vseeno kopat v morje ali bazen?

A4: **(PLAVANJE)** »Ne, to pa ne. Enkrat sem šla, ma to sem dobila, ko sem bila v vodi. Sem mislila, da mi puščajo kopalke barvo, ampak ne, niso bile kopalke. Sem se izogibala, tega nisem hotela. Nisem hotela niti glavo oprat. Tuširala pa sem se, to ja.« /

Kaj pa misliš o spolnih odnosih med menstruacijo?

A4: **(SPOLNOST)** »E, to *ne dolazi u obzir!* To ne pride v poštev. To je bila najboljša obramba. *Smeh.* »Jok, imam fešto!«« /

Imam še eno vprašanje glede ginekološkega pregleda. Se spomniš, kdaj si prvič bila na pregledu?

A4: (GINEKOLOGIJA) »Pri ginekologu sem bila prvič na pregledu, ko sem ostala noseča z najstarejšo hčerko. Potem so ugotovili, da sem bila noseča, ker nisem dobila menstruacije in zaradi ene ledvice sem bila vsak teden na kontroli vode, da vidijo kako se obnašala. Pri 16. letih sem zgubila ledvico. Zdravniki so se bali, kako bo ta druga prenesla nosečnost in so me držali pod strogo kontrolo. Ko sem bila prvič na pregledu sem bila stara 21 let.« /

Kakšna je bila ta izkušnja?

A4: (GINEKOLOGIJA) »Ma kaj vem, nič. To se spomnim. Je bil v redu zdravnik. Je komaj prišel iz specializacije in je ugotovil točen termin in sem res takrat rodila. Madžar je bil.« /

Kako je pa sploh prišlo do tega, da si šla h ginekologu? Si se sama odločila?

A4: (GINEKOLOGIJA) »Ja, seveda. Ker nisem imela menstruacije in sem šla. S taščo sem prvo leto imela probleme. In ko mi je rekel: »Ste noseča.« In jaz nič, sploh nisem bila vesela. »Ne vidim vas prav veselo, ko ste slišala to.« Sem rekla: »Ja, sem mislila, da bom vesela, ampak očitno, da stvari niso tako kot bi morale biti.« Ma eno leto je bila zloba, potem pa se je menjalo, je stopila na mojo stran. Ampak prvo leto je bila grozna.« /

Kdaj je bilo takrat običajno, da so šle ženske na ginekološki pregled?

A4: (GINEKOLOGIJA) »Ne vem za druge, nimam pojma. Ma v glavnem so šle, ko so bile noseče. Ko niso bile poročene. In potem ... me vpraša zdravnik: »Kaj je naredila tista deklica?« Nisem vedela nič. Verjetno je bila punca in je bila noseča. In to je bil takrat *bavbav*.« /

Kaj so naredile takrat?

A4: (GINEKOLOGIJA) »So čistile! Ne vem, samo verjetno so šle iskat tudi kakšno zaščito. Aja, to sem pa pozabila. Jaz sem potem imela spiralo. Po tretjem rojstvu. Je rekel zdravnik, da če me še enkrat vidi tam, da mi bo dal brco v rit. Ker me je komaj rešil z zadnjim otrokom. Komaj so me rešili. Je rekel, da nisem normalna, da grem z eno ledvico toliko reskirat. In potem so mi vgradili spiralo. Ker hormonskih tablet si mi niso upali dat. In dve leti je bila ta spirala garancija. Po dveh letih sem začela krvavet od spirale. Tako, da so mi jo morali dat stran.« /

To so bila moja vprašanja. Se spomniš še kaj o menstruaciji, kar bi rada povedala?

A4: (NAVADE) »Nekdo mi je govoril, da ko se vidi prvič, da se da na čelo in se reče: »Dan in noč«, tako da imaš samo en dan in eno noč menstruacijo. Ma to so *bale*. To, če je res ali ni, nimam pojma. /

(GOVOR Ž) Kakšna mi je govorila, da ima zelo malo, kakšna da ima več. /

(POČUTJE) Jaz sem imela v glavnem na 28 dni, prav redno. Ampak po 40 letu so se začeli problemi. Ni še ena nehala, je že druga začela. Potem to čiščenje ... to vse skupaj je drastično za organizem. Si buden, ni prijetno niti malo.« /

Se ti zdi, da je menstruacija v družbi sprejeta?

A4: (GOVOR, IZOBRAŽEVANJE) »Ma ne, danes se govori dosti več o temu. Danes otroci preden dobijo, vejo že precej o temu kot smo mi vedeli. Tudi v šoli se verjetno med poukom govori o temu. Sošolke med sabo in vse to skupaj. Enkrat tega ni bilo. Se ni govorilo toliko o tem. Pa je narobe. To je čisto naravna stvar.« /

9.7. Intervju št. 5

Starost: 56

Veroizpoved: katoličanka

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A5: **(GOVOR Ž)** »Pa nič, takrat je bila to malo tabu tema. Niso pogovarjale mame in hčere. Jaz sem imela boljši odnos z mojo mamo, glede tega. Smo se intimno pogovarjale. /

(MENARHA) Ko sem imela 11 let sem dobila prvi menses. Sem bila ful uno ... ustrašena, presenečena, pa tudi ponosna, ker sem nekako mislila, da sem že ženska. Sem videla, da ženske imajo, ne. Takrat me je mama poučila o temu, takrat ni bilo takšne izbire teh vložkov. So bile take higienske hlačke. Samo me je pa potem to motilo, ker si vseeno še otrok. 11 let je pa ... Bilo mi je neprijetno. /

(PRIPOMOČKI) Vložki so bili nerodni, to se je videlo skozi hlače. /

(GOVOR) Potem je pa to normalno, ne. Ne vem, o temu se je, vsaj v mojih časih, v moji okolici, malo pogovarjalo. Jaz sem 60 letnik in prihajam iz Bosne. In o temu se ni dosti govorile. Celo nekatere moje prijateljice so tudi skrivale, ker so mislile, da je nekaj narobe z njimi, ker se njihove mame niso pogovarjale z njimi o tem. Je bila tabu tema. /

(POČUTJE) Moje so bile zelo bolne, od prvega dneva do prvega poroda. Tako, da sem vsakič po dva dni manjkala v šoli, sem morala pit tablete. To so bile *užasne* bolečine. Potem, ko sem rodila prvega otroka, se je ta bolečina malo zmanjšala. Ni bilo več tako hudo kot prej. Ne vem, kaj bi še lahko rekla o temu. Tudi psihično je to obremenjujoče, ker to ni samo fizična bolečina, ampak tudi hormoni. Vsaj pri meni je bilo tako. Zmeraj sem imela ta PMS. Že 5 dni vnaprej. Sem vedla, sem bila po tleh, nisem mogla jest ...« /

Po tem, ko si dobila menstruacijo, si rekla, da si povedala mami ...

A5: **(GOVOR)** »Mama je takoj to vedla, me je poučila. Je povedala, da je to normalna stvar, da pride na vsakih 24 do 28 dni, odvisno. Mi je nabavila takrat te hlačke in te vložke, ki so takrat bili. /

(MENARHA) Tako, da sem se o temu takrat z njo pogovorila. Je rekla, da postajam ženska. Da je to sprememba iz otroštva ... Sicer malo *prerano*. Ker sem živela samo z mamo, tako da ni bilo nobenih problemov. Ni bilo nobenega sramu. Normalno sem to sprejela.« /

Kako pa je bila tema menstruacije vključena v šolo, izobraževalni sistem?

A5: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Nikakor. Takrat ni bilo teh tem v šoli. Večinoma je bila to tudi sramota povedat. Še posebej, če si bil mlad kot jaz. Večina mojih prijateljic je dobila s 14, 15 let. /

(MENARHA) Jaz sem dobila z 11. In to sem skrivala pred drugimi v šoli. /

(GOVOR) S prijateljico si si že kaj povedal, si se pogovoril. Ker sem živela tudi izključno v ženski družbi, ker sem živela samo z mamo. /

(IZOBRAŽEVANJE) V šoli je pa bila to tabu tema in se ni pogovarjalo o temu. To je bila sramota. V šoli nismo imeli nobenega krožka, niti predmeta, kjer bi o tem govorili. /

(GOVOR, IZOBRAŽEVANJE) Se spomnim dobro, da smo takrat imeli neki časopis Ciciban, ki sem ga jaz redno kupovala in tam je celo pisala vsa ta zgodba in enkrat v družbi sem hotela to povedat, ker sem jaz glasen človek, ne, in mamo je bilo takoj sram in je rekla, kaj to govorim. Pa kaj to govorim, če sem prebrala v šolskem časopisu? »Pa poglej, kaj že piše v otroških časopisih,«

je bil komentar. O tem se ni pogovarjalo, vsaj ne v moji okolici takrat. Vsaj v šoli ne. Vsaka je skrivala. Celó je bila užaljena, če si ji rekel. Ali pa jo je bilo sram. Celó, ko sem slišala zgodbe od drugih. Ene so skrivale leta in leta od mame. So mislile, da so nekaj hudo bolane, ker mame jih sploh niso o tem poučile. Tako, da je bilo še hujših primerov. Jaz s tem nisem imela nobene travme. Druge pa so imele verjetno, ker se niso doma o temu pogovarjale. To je bila takšna naša generacija.« /

Takrat si živila na vasi, v mestu?

A5: **(GOVOR)** »V mestu sem živila. In sej pravim, v šoli med sabo smo si kaj ... če je bila kakšna taka prijateljica. /

(IZOBRAŽEVANJE, POČUTJE) Ampak da bi bilo kaj pogovora o tem, se ne spomnim. Vsak je to držal za sebe. Sicer moji učitelji so vsi vedli, ker jim je mama že povedala. Tudi, če bi prišla v šolo, bi me poslali iz razreda tisti dan ali drugi dan, ker enostavno nisem bila zmožna sedet. Take bolečine so bile.« /

Se spomniš kakšnih pravil, navad? Ko grem v Srbijo, mi na primer rečejo, naj si ne operem las, ko dobim menstruacijo.

A5: **(NAVADE)** »Ja, ja. To je bilo, da ko imaš menses, da se ne perejo lasi, na kar se jaz nisem ozirala. Ker se mi ni zdelo, da je kakšna povezava. Dobro, jaz sem bila malo svojeglav človek. To so se mi zdele te *babinske priče*. Pa ful so govorili celó, da se s to krvjo lahko dela čarovnije. V tistem času so to govorile. Da moraš bit ful previden glede tega. Prat lase, sploh se kopat ... dobro, sej vem, kopat v kadi je drugo kot se stuširat. Ampak ene niso celó to. Je pa res, da jaz prihajam iz okolja Bosne, kjer je živilo ogromno muslimanov. Muslimani pa se po vsakem fiziološkem iztrebljanju operejo in to je na nek način ... Moja mama je bila zelo čist in urejen človek in to mi je na nek način in ona privzgojila in tudi te navade, ker sem živila s sosedi muslimani, ki so se redno prali. Tako, da smo mi vzdrževali to higieno. Takrat ni bilo bidejev in tople vode, ampak so nosile flaše vode in so se oprale. Tam, kjer so pač lahko. Tako, da je to tudi meni zelo privzgojeno. Zaradi tega sem imela potem težave. /

(GINEKOLOGIA) Celó sem morala h ginekologu, ker sem imela že tako suho. /

(NAVADE) Ker poleg tega, da sem se prala, sem uporabljala še mila, ki takrat še niso bila adekvatna. Se spomnim, da mi je mama kupovala Hipermagán. S tem sem se tudi oprala.« /

To je bilo kakšno posebno ...

A5: **(NAVADE)** »Hipermagán se še dandanes uporablja v medicini in pri otrocih, da se dezinficira. Ker si bil *prljav* takrat. Nisi smel v cerkev, nisi smel v džamijo, da ne govorim. Celó nisi smel takrat niti molit, niti klanjat. Ker so nečiste takrat, po nekih tistih navadah. Glede na to, da sem jaz odraščala v mestnem okolju in da moja mama ni bila z vasi, ni znala niti toliko teh *babjih prič*. Vem, da je bila to ena taka tema, ki je veljala za neko skrivnost. Dosti so se iz tega *izpredale prič*. Samo se ne spomnim vsega. Vem to, da se ne smejo prat lase. To še dandanes slišim ženske. Da se ne perejo lasje. Da prideš ves takšen otečen. Naenkrat dobiš dve kile več. Verjetno zaradi teh tekočin. /

(POČUTJE) Jaz sem bila pa tako – zelo žalostna. *Smeh*. Potem, ko je to prišlo, potem je bilo OK. /

(MENOPAVZA) Še dan danes mi je žal, da je nimam. Prej sem komaj čakala, da tega ni vsak mesec. /

(GOVOR) Takrat je bil to tabu. Mame se niso pogovarjale s svojimi otroci. Jaz sem se s svojo hčerko o vsem pogovarjala in so njene prijateljice prihajale, da poslušajo to, ker njihove mame jim tega niso povedale, niso vedele. Jaz sem se od prvih dni z njo o vsem pogovarjala. O menzesu, o seksu, o vsem. Kako da se zavaruje, kaj naj naredi.« /

Hči (prišla mimo in se usedla na kavč poleg naju): (NAVADE) »Ja, ker to je za njih umazano. Za te starejše generacije, to je za njih vse umazano. Nenaravno.« /

A5: (NAVADE) »Ne, naravno je, ampak umazano. In to je skrivnost, ki naj bi jo žena imela samo za sebe. Ki naj bi jo ženska šparala samo za sebe. Moški naj ne bi to niti videli, niti nič.« /

Hči: (NAVADE) »Ampak nekaterim moškim je za to vseeno, veš.« /

A5: (SPOLNOST, NAVADE) »Niso imele takrat ženske niti seksualne odnose. Je veljalo za umazano. Sej tudi ti si imel nek pojem, da si umazan. Pa na splošno so nas učili, da so spolni organi dol umazani. Posebej ta katoliška vzgoja. Muslimani so imeli že drugače. Pri nas katolikih – če sem se jaz samo dotaknila, je moja mama rekla: »Ne tikaj se, umazana si, to je sramota.«« /

Hči: (NAVADE) »Ampak če tako pogledaš, muslimani so se bolj čistili.« /

A5: (NAVADE) »Ja, ampak pri njih je žensko telo in moško telo dosti bolj sprejeto kot pri katolikih, ki so se skrivali, ki so nas doma naučile, da smo umazane.« /

Hči: (NAVADE) »Ma to je samo cerkev pri nas.« /

A5: (NAVADE) »Pa to je, katoliška cerkev. Tako, da se nisi nikoli osvobodil tega občutka umazanosti.« /

(Hči odide.)

Ja, eno vprašanje imam tudi, kaj misliš o spolnih odnosih med menstruacijo?

A5: (SPOLNOST) »Zakaj ne? Če si poučen o temu in če je recimo moški za to, da se njemu ne gabi, potem zakaj pa ne. Samo moreš bit malo bolj previden, ker takrat si malo bolj odprt za razne infekcije. Drugače pa tako kot neka tabu tema pa za mene ni. Takrat imaš tudi povečano seksualno slo. Zaradi teh hormonov in tako.« /

Kako pogosto se pa zdaj pogovarjaš o menstruaciji z ljudmi? In s kom največ?

A5: (GOVOR Ž) »Glede na to, da imam jaz dosti prijateljic in se dosti pogovarjamo ... zmeraj smo se pogovarjale o temu; kdaj je katera dobila, kakšne težave ima. Ne mine niti en mesec, da ena ne reče: »Joj, moram dobit fešto. Me boli vse. Sem napihnjena. Sem slabe volje.« In opazila sem zdaj, ker zadnjih par let delam v vrtcu, kjer so same ženske in en mlad fant, ki je tudi vzgojitelj, da kot da bila ena epidemija. Ko dobi ena, jih dobi še deset. To sem se potem s puncami pogovarjala in so rekle, da so one tudi opazile. Ker jaz čistim, ne, in vidim, da vržejo za sabo to. Kot da je neka energija, ki jo prenesejo ena na drugo, da dobijo vse v istem času. Precej njih pa ne beleži, kdaj so imele nazadnje, kar je zelo pomembno. Tudi jaz nisem, ko sem bila mlajša. Glede na to, da sem imela redno, sem približno vedela, kdaj je bila zadnja. Moje dve sodelavke zdaj – ena ima 35 let, ena ima 49 let – jaz jih moram spominjat, kdaj so imele nazadnje. In sem rekla: »Glej, da imaš kakšne ginekološke komplikacije, prva stvar te zdravnik to vpraša.« One ne vejo! Tako, da so si začele zdaj zadnje čase, zaradi mojega prigovarjanja, zapisovat. Tako, da veš, če ti zamuja ali kakorkoli. Tako da se dosti z ženskami o tem pogovarjamo. Če ne drugo, se vsaj zafrkavamo v zvezi s tem. Ali pa omenimo, da se slabo počutimo takrat. Ker se dejansko res večina žensk čisto spremeni tiste dneve. Je dosti bolj švoh, bolana je. Naj ne bi to veljalo za bolezen, ampak na večino

od nas to vpliva zelo slabo. Moja hči je bila prej športnica. Ona, kot da je ne bi niti imela. Zdaj, ko se ne ukvarja več s športom, verjetno te mišice drugače delajo, zdaj pa ima probleme. Ima bolečine. Prej pa ni imela sploh. Tudi so ženske različne, ampak večina ima probleme. Jaz sem imela večinoma prej in prvi dan. Ko sem bila v Nemčiji, smo se tudi s puncami med sabo to pogovarjale./

(NAVADE) In sem slišala takrat nasvet, da naj bi prvi, drugi dan, če se le da, bile fizično bolj aktivne, da prej steče to iz tebe.« /

Katere besede pa uporabljaš, ko poveš, da imaš menstruacijo?

A5: (IZRAZI) »Fešta, pri nas tukaj. In menzes. Prej včasih, v Jugoslaviji, je bila »tetka iz Rusije«. In to je to. /

Vem pa, da ko sem jaz prvič dobila, sem prišla k moji mami, da ji povem in jaz sem čula nekaj »acija«, »macija« in na koncu sem rekla: »Mama, jaz sem dobila *petljanciju*.« *Smeh*. Tega se dobro spominjam. Pa je, dejansko je petljancija.«

Kakšne navade imaš glede menstrualnih pripomočkov?

A5: (PRIPOMOČKI) »Jaz osebno sem bila malo preveč obsedena s tem pranjem. Takrat ni bilo tistih PH, pa sem se prala z mili in sem prišla do tega, da sem imela zelo suho nožnico in sem morala it k dermatologu, da mi je predpisala mazila in da mi je prepovedala, da se perem z milom. Samo enkrat na dan. Zato si zdaj zmeraj kupujem ta PH, medicinska mila. Zelo težko sem prenašala vložke, ki niso iz naravnih vlaken. Sem bila kar pripravljena dati denar, da si kupim tiste ta prave, ker sem imela neprijeten občutek, če niso bili pravi. Večinoma sem imela raje tiste čisto navadne, bombažne. Samo tisti drugi so bolj praktični, tej niso praktični. V mojem času so se celo uporabljale tiste, ki imajo mrežico in imajo noter bombaž. Tisti so bili najboljši, ker so bili čisto iz naravnih vlaken. Tako da sem vedno kupovala te naravne, kar je bil tudi en strošek. To ni prav poceni. Pa še dandanes uporabljam tiste za enkratno uporabo. Ta občutek čistoče.. Starejša kot sem, spet vse več in več ta občutek čistoče. Ker so razni problemi.« /

Kaj pa glede bazenov in morja – greš v času menstruacije na plažo?

A5: (PLAVANJE) »Ja. Ampak, ko sem imela, se nisem kopala. Še posebej ne v bazenih. Tam imam še posebej tisti občutek umazanije, ker sem tam tudi delala in vem približno, kako gre s to higieno in kakšni ljudje grejo notri. In ta voda je tudi klorirana. Morje je malo drugače, samo nisem nikoli. Vsaj tri, štiri dni. Če sem, sem nekje peti dan s tamponom. Ampak to redkokdaj. Tudi se mi ni zdelo prav do drugih kopalcev. Ker vseeno to so neki tvoji izločki. Sem se pa sončila. Ker takrat je dobro se sončit, to sem slišala in sem tudi ugotovila pri sebi. Sem pa ugotovila skozi leta tudi to, da takrat ženski dosti prej dozorijo ta jajčeca, dosti prej dobiš kot po navadi. Pa tudi prej zanosijo ženske, ker se segrejejo jajčniki, ker je to dosti bolj sproščeno. Sončila sem se, kopala pa nisem.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da bi ti v javnosti šla menstruacija skozi oblačila?

A5: (KRI) »Pa meni se ni to zgodilo. Ne, ker jaz sem imela to fobijo, da se zavarujem. Jaz sem itak tak človek, da v javnosti ne ... doma se mi je zgodilo, da sem znala pozabit. Mogoče kdaj hlačkice ali mogoče ... (*pokaže s prstom na moža*). *Smeh*. Da sem pozabila. Ampak to je res moralo biti, da sem pozabila. V javnosti pa, kamorkoli sem šla, sem se obložila z vložki, da le ne bi prišlo do tega. Pa sem se tudi na tak način oblekla. Meni se ni, ampak dosti ženskam se. Če so imele kakšne izlive ali pojačane menzese ali so dale premajhen vložek. Jaz sem po navadi prve tri dni uporabljala nočne vložke.« /

Kaj pa, ko se je drugim zgodilo? Kako si opazila odziv okolice in počutje te osebe?

A5: **(KRI)** »Pa to sem si pa mislila sama pri sebi: »Joj boga. To je sramota. To je kaos!« Sem se pa pogovarjala s puncami, ki so se ful slabo počutile ob tem. Lahko si zamislim, kako so se počutile, ker jaz bi se tudi tako počutila. Kot da bi, ne vem ... sramota, sram, neugodje. Tako, da sem imela eno tako močno empatijo do njih, ker sem se jaz bala, da bi se meni to zgodilo. Sem se lahko dala v njihovo kožo. Sramota. V glavnem sram, veliki sram. In neugodje. Še posebej, če nimaš pri sebi za zamenjavo. Si lahko predstavljaš, da ljudje gledajo kot da si naredila nekaj ne vem kaj, ko se ti je to zgodilo. Celo z gnusom in z *odbacivanjem*. Jaz se spomnim, še ko sem bila punčka, takrat so vložki še bili nerodni, sem tudi jaz rekla, ko so punčke imele kakšne hlačke in se je to *odrtavalo* in sem jaz sama rekla: »Kaj je mogla ravno to obleč, da se vse to vidi?« Jaz sem pa zelo pazila. Takrat sem se tudi tako oblačila. Mi je pa šlo skozi nekajkrat v postelji. To se mi je znalo zgodit, če sem imela kakšne težave. In takrat me je tudi to obdalo z nekim ...« /

Kdaj si bila prvič na ginekološkem pregledu in kaj je bil povod za to?

A5: **(GINEKOLOGIJA)** »Moj prvi pregled je bil pri šestnajstih letih, ker sem zanosila, kot teenagerka. Takrat je bilo to, ker nisem dobila menzesa in sem šla na pregled. Bilo je prav grozno. Ko si mlad, ko si nepripravljen na to. (*Zašepeta: »Možu je neprijetno, zato gre ven.»*) Jaz sem itak bila sramežljiva. In dandanes se ne počutim tak prijetno, ko grem h ginekologu. Ful se počutim izpostavljeno. Tako, da ta prvi pregled .. se spomnim tega straha, kaj mi bo rekel. Takrat sem čutila neko javno ponižanje, čeprav sem pa *s ludom glavom* stopila v te prerane seksualne odnose, da sem sama sebi kriva, da sem se *dovela* v to situacijo pri šestnajstih. Zato sem svojo hčerko od prvega menzesa stalno poučevala, vse povedala in rekla, da če bo hotela stopit v seksualne odnose, da jo bom jaz peljala, da bo seznanjena, da se obvaruje. Pač zaradi teh mojih slabih izkušenj. Sej pravim, še dandanes me je sram. Ne počutim se dobro. Zato sem vedno izbirala, da grem k ženskam. *Smeh.*« / (*Mož se vrne in prisede na kavč.*)

S ti zdi, da je danes v družbi sprejeta menstruacija?

A5: **(OGLAŠEVANJE)** »Zdaj ti lahko povem, da mi zelo grejo na živce te reklame, ker vsaka druga reklama je o vložkih. Ne vem, verjetno je tržišče ugotovilo, da je tu biznis, da je to nuja. Ampak malo *pretjeruju* s tem. /

(IZOBRAŽEVANJE) Kot reklame, ampak po drugi strani se mi zdi premalo pogovora z otroci glede tega. Ker dosti otrok, mislim punčk ... pa tudi fantki bi morali vedet, tudi fantki bi morali biti poučeni vsaj o temu. Da bi to nekako sprejeli kot nekaj normalnega. Sej pravim, premalo so izobraženi o temu. Po eni strani. /

(OGLAŠEVANJE) Po drugi strani pa mediji zasipajo s tem – vsaka druga reklama, ne vem: »Sproščeno hodim v belih pajkicah, ker imam te vložke.« Na nek način neko zadrego občutim ob tem. Dobro, občasno lahko pokažejo. Ampak ne minejo ene reklame brez vložkov. In to me ful moti. Ob tistih dnevih, oblečem bele hlače in grem plesat in bla bla bla. Kar je tudi dostikrat daleč od resnice. Tudi dandanes tej vložki te ne zaščitijo tako, da boš ti šla v belih hlačkah plesat. Če imaš eno normalno, kar močno, ne.« /

V kakšnem smislu si mislila, da te spravi v zadrego?

A5: **(OGLAŠEVANJE)** »Ne vem, ne vem si pojasnit, kakšna je to zadrega. V glavnem, kot prvo se mi zdi to žensko izpostavljeno. Kot drugi se mi zdi, kako bi rekla ... da je to malo preveč vsiljivo. Seveda služenje denarja, na račun ... Potem sprobaš vse varjante in vidiš, da to sploh ni tako. /

(PRIPOMOČKI) Na koncu koncev je najboljša tista roba, ki je res bombažna, medicinska. A ne vse te reciklirane stvari, ki kupuješ tukaj. /

(OGLAŠEVANJE, GOVOR Ž, M) In nekako se mi zdi, da oni na tak način samo služijo. In to se samo podgreva na teh reklamah. Meni grejo dostikrat na živce. Zadrego, ki ti je ne znam zdaj prav najboljšo objasniti. Ne vem, če si kdaj tudi ti čutila kakšno zadrego, pa je ne znaš pojasniti. Mogoče je to tudi malo mentaliteta, starokopitnost. Ker so te stvari, ki le ... kako bi rekla. To so bile tudi svete stvari. To je bila ena taka tema, ki je samo za žene. A zdaj je to po medijih, preko reklam, ne. Zakaj bi sploh moški mogli vedeti, da ti ... Mislim, vsaj v tem trenutku, da je to tolko ... Kaj bomo zdaj začeli govoriti: »Ej, katere vložke uporabljaš?« Mislim, halo? Razumeš? *Smeh.* Ne vem, tako je moje mnenje.« /

OK. To je to od mojih vprašanj. Razen, če želiš še kaj povedati.

A5: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Ne vem. Treba bi bilo otroke bolj v šolah ... Ne vem, če so danes v šoli tej predmeti in to. /

(GOVOR Ž) Še zmeraj obstajajo starši, to so mame - predvsem bi to morale mame - ki se s svojimi puncami premalo o tem pogovarjajo. In jih ne pripravijo na to. In na higieno in na to, kaj to pravzaprav pomeni za celo telo. Vsaj v tistih pubertetniških časih. Boljše, da zve od mame in da je mama s tem na tekočem kot da iz medijev ... Vse te punce, kjer je bila doma to tabu tema in se niso dovolj pogovarjali ... Recimo, bilo je primerov, da so prišle hčerkinе prijateljice in so rekle: »Veš, jutri grem s fantom, nima veze, če ga imam rada ali ne, hočem probat, ker mi starši prepovedujejo.« Potem sem jaz njim razlagala, da to ni tako, da greš iz tega razloga ... Sej pravim, kjerkoli je bila tabu tema med mamo in hčerko: menstruacija, seksualno življenje, te punce so prej začenjale nekaj, kar ni bil še čas za to. Ali pa so to naredile iz napačnega razloga. Tako, da bi jih bilo treba vsaj v šoli teoretično izobraziti. Na koncu koncev tudi starše mogoče. Mogoče že v vrtcu bi lahko začenjali počasi. Tako, da je potem to nekje v tvoji zavesti, da je to ena normalna stvar, ampak spet z druge strani, da si ti takrat vseeno v enem drugem stanju. In psihično in fizično. Si izpostavljen in ranljiv.« /

Zdaj sem razmišljala. Mi lahko še enkrat poveš, kaj misliš o vlogi moških, ker si govorila, da že fantke ...

A5: **(GOVOR M)** »Pa pri fantkih bi bilo treba, da so seznanjeni s tem, da to je pri ženskah normalen pojav. Da ko postanejo moški to razumejo. In da tudi na nek način razumejo, da je takrat ženska mogoče bolj ranljiva. Zaradi česa? Mislim, 95% žensk trpi fizične ali pa psihične simptome. Zakaj to ... Po mojem so to hormoni. Vse je odvisno od osebe do osebe koliko to vpliva nanjo. Mogoče, če bi bili bolj seznanjeni s tem, bi bolj razumeli svoje žene, punce v tistem času. V mojih časih so se znali fanti tudi iz tega smejat, se zafrkavat. /

(GOVOR Ž) Jaz sem spomnim, da je ena punca, generacija od moje hčerke, so sedele s puncami zunaj, so se nekaj pogovarjale. So imele enih 13, 14 let. In jaz sem itak zmeraj rada med mladimi in jaz njih sprašujem. In rečem tej puncici: »Ma ti si že dobila?« In ona je tako agresivno vstala in začela tepst hčerko, da je sigurno ona meni povedala, da ona ima menzes. Ona je bila tako prestrašena in užaljena, da je jo je začela tepst. Ona je mislila, da je hčerka meni povedala, da ima menzes. Torej, vidiš, kaj je prinesla od doma. Tako, da ... evo, izobraževanje. Pri ženskah več poudarjeno, pri moških lih tisto, da razumejo, da je to normalen pojav in da ženske takrat med menstruacijo *nisi sam svoj.*« /

Kakšna se ti zdi vloga očetov v družini?

A5: »Jaz sem ta generacija, kjer očetje to ... Edino, če bi oče sam vzgajal otroke in bi imel hčerke, pa mogoče, da je educiran, da vsaj pove svoji hčerki, da ni prestrašena in mu ne sme povedat in ne ve, kako se s tem spopast. Ampak tam, kjer je v družini mama, vsaj jaz tako mislim, se očetje ne bi rabli s tem ukvarjat. To so čisto ženske zadeve. Tako kot bi očetje mogoče mogli sinovom dat kakšne nasvete glede britja, glede tudi nekih tistih svojih zadev, ki jih moški imajo ... sej vemo kaj. Mogoče bi jih mogli educirat, vsaj povedat kakšne nasvete. Za kar mame ne vejo, vejo samo moški. Tako bi tudi mame mogle svoji hčerki. Tu bi pa morale nekako biti te vloge razdeljene. Ampak tudi tako, da ni te punce sram rečt pred očetom: »Imam fešto.« Ampak samo to, ne da je to ne vem kako izpostavljeno./

(GOVOR Ž) Mislim, da so to *ipak* neke ženske zadeve.« /

Še to bi te vprašala: kako vzameš vložek, ko greš na stranišče?

A5: **(KRI)** »Sem ti razlagala o tem svojem nadzoru, da ne bi šlo kaj mimo ... Torej, to je samo moja stvar. Zakaj bi moral kdo to videt? To je enostavno moja intimna stvar. Verjetno, da bi me bilo sram, da pred vsemi zdaj to vzamem in da si vejo, da si grem zdaj zamenjat vložek. Zato, ker sem sramežljiv človek. In sem diskretna glede tega. Se mi ne zdi OK, da zdaj pred vsemi vzameš vložek. Kot da bi jaz zdaj rekla: »Veste kaj, ne grem na lulanje, grem na kakanje.« *SmeH.* /

(GOVOR Ž) To so fiziološke stvari, fiziološke potrebe. Lahko tisti prijateljici zraven tebe poveš. Med prijateljicami ne bi smelo bit tega sramu. To smatram med ženskami. Pred moškimi pa vseeno neka distanca. Nekaj rezervirano samo za tebe, mislim za ženske. Ni treba, da skrivaš in da je to neka tabu tema, ampak da je to nekako rezervirano za tebe in tako. Na primer vi ste tri sestre, zakaj bi to skrivale ena pred drugo. In še mama. Oče pa vseeno ne mora, da vse to vidi. On je itak bogi med vami štirimi. *SmeH.* To so vseeno ženske stvari. Kakšen je to narejen korak. To je stoletja bila taka tabu tema. Pred 30, 40 leti je to veljalo za kaos. Zdaj je pa to tako. Ampak spet po drugi strani v družinah ... moram poudarit spet, jaz prihajam iz Bosne. Pri muslimanih je to nekako bolj sprejeto. Ampak spet moški to niso smeli videt, absolutno. Ampak njihove matere so te punce bolj dosti bolj liberalno poučevale o temu in so sprejemale one bolj svoje telo kot mi, ki smo katoličanke bile. /

(NAVADE) To je pri nas veljalo za totalno umazanijo. Nisi se smel niti dotaknit. Če si se tako dotaknil, to je že bilo umazano. Tako da ti odraščáš z občutkom, da je to umazano. Že sam spolni organ. Ampak dobro, če pogledáš, ne vem, če je še vedno tako, da ne smeš it med menstruacijo k maši. To je bilo prej. Pri muslimanih, one ne smejo niti blizu džamije in niti ne smejo tiste dneve molit. Ker se ženska takrat tretira kot nečista. Čeprav, ko tako pogledáš – smo vsi božji otroci in če je bog to ustvaril, zakaj bi bile nečiste. To je samo proces, da se lahko nadaljuje vrsta. Je pa to, da je takrat ženska bolj občutljiva. /

(PRIPOMOČKI) Jaz se spomnim, da v času moje mame one celo niso imele vložkov. One so si šivale krpe iz nekih starih cunj ali pa so celo take hlačke imele, ki se jih je vezalo. Pa so jih potem raskuhavale. Ampak to se je potem pazilo, kako se *prostire* to perilo. Da ne bi slučajno kdo videl. Celó je bilo prepovedano – rit je mogla bit na zunanji strani. Je bila sramota, da se hlačke suši obratno. To je spet bila neka tabu tema.« /

9.8. Intervju št. 6

Starost: 50

Veroizpoved: pravoslavka

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A6: (MENARHA) »Spomnim se, da sem pri sedemnajstih dobila prvo menstruacijo, ma se nisem ustrašila, ker mi je mama govorila o tem, kaj to pomeni in to.« /

Kako si se počutila takrat, ko si jo dobila? Rekla si, da se nisi ustrašila, ampak ...

A6: (MENARHA) »To, kar so nam govorili, da si odrasla oseba, ko dobiš menstruacijo. Uno, se počutiš: »zdej sem odrasla oseba, zdej lahko najdem kakšnega fanta«. *Smeh.* To so tudi govorili, to se dobro spomnim, ko sem dobila menstruacijo, da če spiš s fantom, da lahko postaneš noseča.« /

Kaj pa potem ... si se v družini pogovarjala o tem?

A6: (GOVOR Ž) »Z mamo in starejšo sestro.« /

Ni bila to tabu tema?

A6: (GOVOR Ž) »Ne, ne, ne. S starejšo sestro smo dosti govorile o tem.« /

Kaj pa z moškimi člani družine?

A6: (GOVOR M) »Ne, z moškimi, ne. Se nismo pogovarjali o tem. Vedno mi je sestra kupovala vložke, ker je delala, je bila starejša od mene.« /

Kaj pa v šoli? Ste kaj govorili v šoli? Je bilo to vključeno v izobraževanje?

A6: (IZOBRAŽEVANJE) »V šoli, ja, tudi.« /

Ste imeli kakšen predmet ali kako?

A6: (IZOBRAŽEVANJE) »Mislim, da ne. Samo pri biologiji nam je učiteljica razložila o menstruaciji.« /

Kako pa kasneje v življenju – si se v svoji družini pogovarjala o menstruaciji? Ali pa z drugimi ljudmi?

A6: (GOVOR Ž) »Ja, ko smo se s kolegicami sestajale, družile ... smo se pogovarjale.« /

Je bila to pogosta tema ali ste jo samo kdaj omenjale?

A6: (GOVOR Ž) »Sem imela dve kolegice, smo se res pogovarjale – koliko dni traja, koliko je močna ... o temu smo se, ja.« /

So bile kakšne razlike v tvojem počutju v različnih obdobjih ciklusa?

A6: (POČUTJE) »Psihično mislim, da nisem imela probleme. Fizično, kaj jaz vem. Dobro, kakšen krat sem imela bolečine v trebuhu. Drugače je razlika pred in potem. /

(NAVADE) »Joj, ne smem teč!« /

(KRI) Malo me je strah bilo, nisem bila sproščena, ko jo imam. Pa se paziš, da ne bo šlo na spodnje hlačke. Pa ko greš spat, tudi moraš pazit. /

(NAVADE) Ja, nismo imeli WC-jev kot danes, kopalnice, ovo ono, pa smo mogli imet une banjice, pa se večkrat na dan oprat. In tako. To so nas učile.« /

Omenila si to, da si pazila, da ti ne gre skozi. Se ti je kdaj zgodilo, da ti je v javnosti šla menstruacija skozi oblačila?

A6: (KRI) »Mislim, da ne. Ponoči ja. Čez dan pa ne. Ker sem bila vedno previdna.« /

Si imela kakšne občutke ponoči, ko je šlo skozi? Pa če je mož videl ali kaj podobnega?

A6: (KRI) »Ne, ne.« /

Se spomniš, da bi kdaj bila zraven, ko se je kakšni drugi ženski zgodilo, kakšne so bile reakcije ljudi?

A6: (KRI) »Ne, nisem, nisem.« /

OK, nič hudega. Sem se spomnila, da so mi nekatere razlagale, da se spomnijo za druge ženske, zato sem rekla, da bom vprašala.

Kako je bilo pa z možem? Je bila to stvar, ki si jo lahko povedala?

A6: (GOVOR M) »Ja, ja, ja. Ko smo se poročili, smo bili mladi. Koliko sem jaz imela? 19, on je imel 22./

(SPOLNOST) To so mi tudi mama in starejša sestra govorile: »Ko imaš menstruacijo, ne smeš imet odnose, to ni zdravo za žensko.« /

(GOVOR Ž) To vem, da so me učile še preden sem se poročila. /

(GOVOR M) In to sem z možem ... ma tudi on je to vedel, ga nisem točno spraševala od kod – ali so se v šoli učili ali kako .. /

(SPOLNOST) Tako, da ko sem imela menstruacijo, nisem nikoli ..« /

Katere besede uporabljaš za menstruacijo?

A6: (IZRAZI) »Menstruacija. Kakšen krat perilo, ampak menstruacija.« /

Kakšne navade pa imaš glede menstrualnih pripomočkov?

A6: (PRIPOMOČKI) »Vložki. Tampone sem imela, ampak me je skrbelo, po moje kakšna alergija.« /

Ti je pomembno, kakšne vložke kupiš?

A6: (PRIPOMOČKI) »Vedno tiste Always. Vedno. In nočne in dneve uporabljam.« /

Si med menstruacijo šla na morje ali v bazen?

A6: (PLAVANJE) »Ne. Sem šla, ampak nisem šla v vodo. Nikoli nisem.« /

Se spomniš iz otroštva in tudi kasneje, da so ljudje govorili kakšne vraže, navade, pravila in podobno? Na primer, v Srbiji mi vedno rečejo, da si ne smem oprati las, če imam menstruacijo. Se spomniš kaj podobnega?

A6: (NAVADE) »Ko imaš menstruacijo ne smeš počepo delat. Ne vem zakaj. To so mi govorili. Pa to, da ne smeš odnose imet, ko imaš menstruacijo. Ne smeš preveč dvigovat težko. Ja, to tudi – ko imaš menstruacijo ne smeš iti v cerkev.« /

V kateri veri to?

A6: (NAVADE) »V pravoslavni. Za ostale ne vem.« /

OK. Kaj se ti pa zdi na splošno o menstruaciji – mogoče v primerjavi s tvojim otroštvom – kako se ti zdi, da je v družbi sprejeto? Se o tem dovolj govori?

A6: (GOVOR M) »Zdaj več. Zdaj več. Prej manj. Ali nas je bilo sram. Pol sčasoma se odpiraš, bolj sproščeno ... Zdej je čisto drugače. Zdej se lahko pogovarjaš tudi z moškimi. Prej pa ne. Kje češ, da je moj oče znal za menstruacijo, da jaz to kaj omenim ... da bi on znal, kdaj jo jaz imam? Ni šans. Zdej pa ... ko je sin tle, če jaz rečem: »Me boli trebuh« ali pa »Moram it na WC«, se mi zdi, da me ni sram. Ker ve, bolj so seznanjeni s tem kot prej. Tudi zdaj, ko se sestanemo vsi in se pogovarjamo. Otroci, mi in neveste. Rečejo: »Joj, imam menstruacijo:« ali pa sin reče, da ima nevesta menstruacijo, da jo boli trebuh. Njega ni sram povedat. Prej – ni šans. Da moj mož komu reče, da mene boli trebuh, ker imam menstruacijo, to ni šans! To je bilo ... Tako, da danes je ful drugače.« /

Kako ti je bilo na prvem ginekološkem pregledu? Kako si se odločila zanj?

A6: (GINEKOLOGIJA) »Prvi ginekološki pregled je bil, ko sem se poročila. Prej nisem ga imela. In obvezno žensko ginekologinjo. Obvezno! In ajde, ženska je, ni me bilo uno ... Ampak to je vse iz otroštva: »Sramota, sramota, sramota.« In potem je moja ginekologinjo menjal moški ginekolog. Ajoj, jaz sem mislila, da se bom vrgla iz čakalnice!« /

Aja, nisi vedela prej, a ne?

A6: (GINEKOLOGIJA) »Ja, nisem vedela prej. In prav uno ... sram. Potem, ko sem šla tam, vidiš, da je to samo zdravnik. Tako, da zdaj imam vedno moškega ginekologa. Od kar je šla ona v penzijo. Prej pa ja, me je bilo sram.« /

Si se pa odločila sama, da boš šla na pregled?

A6: (GINEKOLOGIJA) »Ja, ker sem se poročila in sem takoj zanosila. Zato sem šla.« /

Kako si se počutila na pregledu?

A6: (GINEKOLOGIJA) »Spet me je bilo sram. Se niti ne spomnim toliko, ampak vem to ...« /

Ja, saj tudi mene je bilo sram, čeprav sem imela žensko ginekologinjo. Pa me je bilo ful strah. Čeprav je bila ful prijazna, ampak tako ... Potem drugič, ko sem šla, sem se že navadila. Ampak je res pomembno, da je v redu zdravnik. Ker smo tako izpostavljene tam.

A6: »No, evo. Ja.«

Je še kaj takega, kar bi rada povedala o menstruaciji? Se spomniš še kakšnih dogodkov?

A6: (IZOBRAŽEVANJE, GOVOR) »Hm, ja. Ni bilo interneta, da bi se čitalo, tudi govorilo se ni dosti o temu. Samo tiste osnovne stvari: »Ko dobiš menstruacijo se operi, zamenjaj vložke, operi se večkrat.« /

(GINEKOLOGIJA) In sem rodila prvega sina in dve leti po tem sem zanosila. En mesec po tem, vidim, da nisem dobila menstruacije, torej sem noseča. In smo šli v Bosno in sem dobila menstruacijo. In si rečem: »Nič, sem dobila menstruacijo, nisem noseča.« In ta menstruacija je začela vse bolj močno in močno in močno. »Kaj je zdaj?« In sem se tudi malo grela ... »Ma kaj mi je?« In moja tašča: »Si šla na plažo, si se sončila, nisi smela, ker si bila noseča, si zanosila in evo, zdej si dobila menstruacijo.« In vse bolj močno in močno. Jaz sem samo mislila, da je menstruacija. Nisem niti pomislila na kaj drugega! Smo šli spat in to so taki kosi šli iz mene! Niti na pamet mi ni prišlo, da bi to lahko bil spontani splav. Zjutraj, ko sem vstala ... sem si dajala en čaršav dol, ne vem kaj vse sem si dajala. In moj mož me pobere in k zdravniku. In pridem dol in malo se ustavi. In jaz: »Dobro je, jaz bi šla domov.« In ne, spet začne. In ko sem prišla not k zdravnici, me je takoj

poslala v Banja Luko na čiščenje. Da je spontani ... Ej, koliko krvi. Lahko bi umrla. Samo zaradi tega neznanja, nisem bila seznanjena, nisem vedela kaj je. In potem so mi rekli, da sem bila noseča in da je spontani. Tako, da ...takšne stvari pa res. Mislim, da se je treba pogovarjat in znat in povedat in ... to mi je pa res ostalo. Potem spet dve leti in sem rodila drugega sina.« /

Potem je bilo s tabo vse v redu?

A6: (GINEKOLOGIJA) »Ja, ja. Ampak ne bom tega nikoli pozabila, kakšni kosi so šli iz mene. Sem mogla izkrvaveti in se konča. To zdej pa vem. Ampak takrat sem imela 21 let.« /

Ja, še dobro, da ste šli takrat k zdravniku.

A6: (GINEKOLOGIJA) »Ja. To se spomnim, drugo pa ...

Ja, po drugem sinu tudi – sem pila kontracepcijske tablete in je bil en ginekolog. In sem 17 let sem imela te kontracepcijske tablete. In potem je šel v penzijo in sem šla k drugemu in sem mu povedala, da imam to kontracepcijo in koliko let zaporedoma. In je rekel, da to ne, da moram delati pavze in mi je takoj nehal dajat tablete. Meni so se začele trest roke in potem sem šla k moji zdravnici, zakaj se mi tako tresejo roke. In je rekla, da so mi hormoni podivjali, ščitnica je začela prehitro delovat. Vse od tega, ker sem preveč časa jemala in potem nehala. In potem sem eno leto pila tablete in potem se je stabiliziralo. So rekli, da ščitnica ni obolela, ampak je od hormonov. To je to. /

(MENOPAVZA) Evo, zdaj imam 50. Zdej sem malo več kot pol leta ... je ni bilo več.« /

Kako se počutiš?

A6: (MENOPAVZA) »Jaz ne čutim nobenih sprememb. Sem sproščena. Tej vročinski valovi ... ene tri mesce sem imela to. Vroče, vroče, vroče – od pasa gor mi je vroče. In kar naenkrat ni nič več. In zdej pa skoraj dva tri mesce, nič. Zelo sproščena sem, nisem živčna, nič, nič, nič. Zdej ne vem, če bo ostalo tako ali se bo kaj spremenilo. Ampak zdaj je tako.«

Prej smo se pogovarjale o tem, da so v otroštvu menstruacijo povezovali s sramom. Zanima me, kako si se ti osebno počutila, ko si imela menstruacijo?

A6: (NAVADE) »Menjavala sem vložke uno ... ampak ne vem, to mi je ostalo – ko sem šla na WC, tudi če je bilo malce na vložku, nisem se mogla obleč nazaj. Jaz sem ga morala zamenjat! In ne vem zakaj, al se je ohladilo in mi je bilo mrzlo ali ne vem zakaj. Ampak ko sem šla na WC, sem ga morala zamenjat, da sem imela čisto, ko sem dala gor.«

Kako pa ti kot oseba? Nekatero ženske so mi pripovedovale, da so se počutile manj privlačne in pravzaprav umazane. Nočem ti polagati besed v usta, ampak me zanima ...

A6: (POČUTJE) »Ne, nikoli. Nisem sploh imela občutka, da kdorkoli ve, da imam menstruacijo. Nisem se s tem obremenjevala.«

9.9. Intervju št. 7

Starost: 21

Veroizpoved: katoličanka

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A7: »Iz otroštva? A kaka slaba al dobra al karkoli?«

Kar koli se spomniš iz otroštva.

A7: (**MENARHA**) »Jaz se najbolj spomnim prvega dneva. Da sem bila ful vesela! *Smeh.* Mislim, da sem bila osmi razred in vem, da sem šla lulat in sem ful zakričala iz kopalnice mami in ona je prišla in jaz tako: »Imam nekaj rdečega, je to menstruacija?« Mami je rekla, da ne ve. Mislim pač, da ni nujno. In jaz sem ful upala, da je. Ker midve z mami sva se vedno ful pogovarjale in tako. Ni bilo neki tako, da bi ful skrivale. Tako, da se tega ful spomnim.« /

Potem si od mame izvedela za menstruacijo?

A7: (**GOVOR Ž**) »Pa ja. Mislim, da ja. Po moje sem tudi kaj brala in tako. Drugače pa ja – z mami sva se dosti pogovarjale. Mi je tudi ona potem razložila, kako je s stvarmi ... kako je treba, gor in dol.« /

Potem je bila v bistvu menstruacija neka tema, o kateri sta se večkrat pogovarjale? Ti je takrat samo razložila ali ste se tudi kasneje pogovarjale o tem?

A7: (**GOVOR Ž**) »Ne, v bistvu se še zdej. Ker imam ful probleme, ker imam ful močne menstruacije. Obležim za cel vikend. Mami je ista. In nonstop tako jamrava ena drugi. Glede tega mi je ful fajn, ker se pogovarjava o tem. Ni treba, da bi skrivale, ne. Poznam ljudi, ki morajo ful skrivati in potem se počutiš tako ... ne vem, je fajn, da si lahko zaupaš glede tega. Ker od koga boš dobil boljši nasvet kot od mame, ne? Ok, od prijateljic, ja. Ampak na začetku se mi zdi tako ... pomembno. Tako, da še zdej jamrava ena drugi. Ali pa si naročiva: »Si v trgovini? Prinesi mi vložke.« *Smeh.* Če jih zmanjka ...« /

Kaj pa oče? Je bil vključen? Na primer, ko si dobila menstruacijo, pa tudi kasneje.

A7: (**GOVOR M**) »Ne. Vedno sem imela bolj z mami ... Sej ni nič takega, da pred njim ne bi omenjala tega ali kakorkoli. To ja. Ampak se mi zdi, da je moj ati še vzgojen na tak, stari način. »Ah, ženske, menstruacija. Zakaj jamrate?« To mi gre včasih na živce. In z njim po navadi ne debatiram. Itak nas ne more razumet. Se mi zdi, no.« /

Kako je pa zvedel, da imaš menstruacijo?

A7: (**GOVOR M**) »Ne vem, tega se ne spomnim. Lahko, da mu je mami povedala, lahko da sem mu jaz.« /

Kako je pri vas z moškim delom družine – kakšno navado imate, če na primer rabiš vložke iz trgovine in je tvoj oče ali brat v trgovini?

A7: (**GOVOR M**) »Brat je itak mlajši, tako da z njim niti nisem imela debat o tem, ker je 7 let mlajši. Ga nisem s tem obremenjevala. Mislim pa, da sem enkrat naročila atiju, da mi gre po vložke. In je bilo ful smešno, ker je šel v eno ful majhno trgovino pri nas in to imajo eni iz našega kraja, to trgovino. In je prinesel domov vložke, ki so bli zaviti v papir za zavijanje. Ker mu je un v trgovini rekel, če mu zavije. In on je rekel, da ja. Ker mu je očitno bilo nerodno hodit z vložki po svetu. /

(NAVADE) Drugače pa ne, si itak kupujem sama. Mi živimo tako malo iz civilizacije in potem mi mami prinese. Ona itak naredi zalogo, tako da ni problemov. Drugače moški bolj redko, no. /

(GOVOR M) Mislim, da je bil to edini primer, ki je bil ful smešen. Drugače če bi rabla, mi ne bi bil problem reč njemu. Bi mi prinesel, ne. Samo pač po moje bi bil malo v zadregi.« /

Kako je bilo z menstruacijo v izobraževalnem sistemu? Ste se v šoli kaj pogovarjali o tem?

A7: (IZOBRAŽEVANJE) »Hm. Ne vem. Mislim tako, da bi nas neki kao pripravljali na to.. Sej po moje smo takrat že imele vse menstruacijo v gimnaziji. Ja.« /

»Kaj pa v osnovni šoli?«

A7: (IZOBRAŽEVANJE) »V osnovni pa se mi zdi, da ful ne. OK, mogoče to, ko smo imeli to, ko so nam prišli o spolnosti predavat, mislim, da je bilo hkrati še o menstruaciji. Ampak, da bi pa prav tako imeli kaj posebnega pa se ful ne spomnim. Ne vem. Mogoče je bila to bolj tabu tema v osnovni šoli. Čeprav jaz nisem nikoli tako jemala. Ampak ni bilo nikoli, da bi nam neki ful o tem razlagali. Mogoče edino pri biologiji. Tam je bila taka profesorica, taka človeška. Ona mogoče kej, no. Sicer se pa ful ne spomnim, da bi imeli kaj takega.« /

Kako pogosto se pa zdaj pogovarjaš z ljudmi o menstruaciji? Poleg mame, o kateri si že povedala.

A7: (GOVOR M) »S fantom. Nonstop. /

(GOVOR Ž) S prijateljicami, z najboljšo prijateljico. V študentskem domu recimo, tam lahko jamraš en drugemu, ker maš skoz nekoga zraven. /

(GOVOR M) Pa s fantom, itak. On ve, ker sem po navadi taka zanič. Meni je to taka stvar, da pač ne skrivam. »Ja, ej sem dobila. Se slabo počutim. Pusti me na miru.« Pač, da ve, ne.« /

Katere besede uporabljaš, da poveš za menstruacijo?

A7: (IZRAZI) »Menstruacija. Ali pa, da imam fešto. Menzes. To je to.«

Kakšne imaš navade glede menstrualnih pripomočkov? Kaj uporabljaš, kaj ti je pomembno, ko izbiraš pripomočke?

A7: (PRIPOMOČKI) »Jaz večinoma vložke uporabljam. Imam slabe izkušnje s tamponi, ker imam ful vnetja in to. /

(PLAVANJE) Pač tampone uporabim, če je res tako sila, za morje. Bazen ne. Ker mi je malo škifo. /

(PRIPOMOČKI) Kar mi je pomembno zadnje čase – do zdaj sem kupovala vedno Allways, ma zdej kupujem te bombažne. Jaz sem ful občutljiva in ta vnetja takoj *fašem*. Drugih stvari pa ne uporabljam. Te skodelice nisem še uporabljala, čeprav bi mogoče kdaj, no. To je to. Ostajam zvesta vložkom. Menjaš in čau. Najhitreje. Jaz imam tako močne menstruacije, da ...« /

Na eno vprašanje si mi že kar odgovorila. Sem imela vprašanje, če se kopaš med menstruacijo v morju ali bazenih.

A7: (PLAVANJE) »Ja, sem se ene par krat v morju. Ampak ful pazim. Grem v vodo, se skopam in grem ven. Ker drugače ni dobro. Pa tudi ne počutim se tko ... V bazenu se pa nisem še. Po moje se tudi ne bi. Se mi vseeno zdi malo preveč. Morska voda mi je drugačen *filing* kot pa bazen. /

Z vidika vode do tebe ali ...

A7: (PLAVANJE) »Ne. Sej tudi v morski vodi je *svašta*. Samo tako, ne vem, bazen se mi zdi vseeno ... V morju se mi zdi vse bolj sterilno, bolj naravno. Se mi zdi, da na bazenih vseeno mrgoli teh bakterij in pač mogoče, če nisi občutljiv, ajde. Ampak jaz sem občutljiva in nisem probala.« /

Kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa? Fizično, psihično – so kakšne razlike, spremembe?

A7: (POČUTJE) »Ovulacijo včasih ful čutim. Me recimo jajčniki dajejo. Včasih nič. Drugače menstruacije pa so po navadi kar naporne. Po navadi imam osem dni in ful imam močne. Takrat sem psihično ... bolj fizično, no. Ampak tudi psihično pol, ker maš že vsega poln kufr. Tako, da me po navadi kar izdelajo. Zdej se mi je, hvala bogu, malo izboljšalo. Sem imela včasih ful, ful še bolj močne kot zdej in ful sem slabokrvna in mene to pol pokoplje. Itak potem zgubim še ful krvi in mi železo takoj pade. Tako, da moram pazit. Moram si ga zadosti nafilat, ker potem mi odpornost preveč pade in ni dobro. Včasih sem bila nonstop bolna, bolna, bolna. In potem smo ugotovili v bistvu, da je od tega. Ker imam slabo odpornost, ker mi preveč pade železo. Me pokoplje čist. Zdej se mi malo izboljšuje, hvala bogu. Zdej boš izvedela vse moje zdravstvene težave. *Smeh*. Jaz sem imela s tem *svašta*, ne. Potem sem začela jemati tudi hormonske tabletko. Pa se mi je ful izboljšalo. Sem dobila odpornost nazaj. Ker itak – potem imaš umetno menstruacijo – pet dni, skoraj nič. Ko luksuz. Ampak potem sem jih nehala jemati, ker tudi meni ni bilo ... Imam bolj fizične probleme zaradi menstruacije. V bistvu zdravstvenih.« /

Kako se v teh obdobjih do tebe obnaša okolica oziroma kako bi si ti želela, da se?

A7: (GOVOR Ž) »V bistvu so načeloma razumevajoči. Če sem doma – mami itak ve, me pusti na miru. »Si mal boga, bodi v postelji.« Mi ne teži. Ne vem, nimam zdej nekih problemov. /

(GOVOR M) Včasih me edino mogoče razjezi doma, če reče: »Ja, kaj ležiš? Nič ne delaš.« A v bistvu jaz imam menstruacijo in sem cela boga in komaj živim. *Smeh*. To me recimo razjezi. Ampak drugače, da bi zdaj imela kake ... nimam. Sej tudi nimam nekih pričakovanj, da bi okolica govorila: »Joj, kako si boga.« Se da preživet.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da bi ti šla kri skozi oblačila? V javnosti. In tudi doma. Ampak tako, da so ljudje videli.

A7: (KRI) »Se mi je zgodilo ful krat. Mislim tako recimo, da si nisem mogla menjati. Recimo, da sem bila na vlaku. Tam so tej *škifi* vecej. Tam mi včasih ni bilo za hodit. In se molila celo pot: »Dej, prosim, zdrži.« Ko sem prišla, sem vstala in sem opazla, da imam vse, ne. Po navadi sem pol probala zakrit, z jakno na primer. Zdej ne vem, če so opazili. Se mi je zgodilo fulkrat. Doma, ponoči se mi to konstantno dogaja. Smešno, ma jaz vedno spim z brisačo. Lahko imam *grande* vložek, ampak če imam ful močno menstruacijo, je pač poplava. Tako, da se mi to pogosto dogaja. Včasih, če grem kam, grem malo z rezervo. »Joj, mam fešto, ne bo vecej. Kaj če mi bo šlo čez?« /

Kako bi opisala svoje občutke, ko se ti to zgodi?

A7: (KRI) »Malo bi me bilo sram. Pač OK, sej vem, da je to taka navadna stvar, samo, ne vem. Vseeno *folk* bi te gledal tako: »Lej, ta ima umazane hlače.« Tako, da ... sama bi se počutila malo umazano. Ne bi mi bilo prijetno, no, da bi me drugi videli. Čeprav vem, da je to čisto naravna stvar.« /

Še tri vprašanja imam. Eno vprašanje je povezano s spolnostjo. Kakšno mnenje imaš o spolnih odnosih med menstruacijo?

A7: (SPOLNOST) »Zdej jaz osebno nisem še probala. Ne vem, če bi. Pa ne da bi mi bilo *škifo*. Mojemu fantu ne vem, če bi bilo, ga nisem še vprašala. Ma ne vem, mene vse tako boli med menstruacijo, da niti ne vem, če bi mi bilo prijetno. Iz tega vidika ... OK, mogoče na začetku, ko

imaš malo ali pa na koncu. Ampak, da bi zdej med ... po moje bolj ne, no. Pač bolj iz tega vidika, da bi me vse bolelo in povsod bi bila poplava. Okej, če bi mi bilo *škifo*, ne vem. Bi morala probat. *Smeh*. Zdej se mi zdi, da bi bilo mogoče malo. Glede na moje izkušnje z menstruacijo, ki imam vedno poplavo. Po moje bolj ne bi tega prakticirali, no. Zdej za družbo pa ne vem. Nisem se neki pogovarjala o tem, da bi dobila občutek, če je to sprejemljivo ali ne. Po moje ni neki sprejemljivo. Ali pa je. Ne vem. Ne vem, če je to tabu ali ni. *Smeh*. Jaz si predstavljam tako poplavo okrog. Meni bi to bilo bolj ne, no.« /

Kakšno izkušnjo pa si imela s prvim ginekološkim pregledom? Oziroma lahko poveš tudi z ostalimi, če želiš.

A7: (**GINEKOLOGIJA**) »Prvič sem šla iz zdravstvenega razloga, takrat še nisem imela fanta, zaradi teh problemov, ki sem jih imela. So mi potem dali te tabletko, da se je stvar malo umirila. Takrat izkušnja – mi je bilo kul. Sem pri ženski ginekologinji, tako, da sem imela ful bolj zaupanje. Kasneje enkrat sem šla k moškemu, ker sem imela neke probleme in sem morala na urgenco. In je bil en tako res star, star tip. In mi je bilo tako groza. »Sleči se.« Mislim ... tip, ne. OK, mi je bilo res ... nisem imela dobrega *filinga*. Ampak drugače pri tej ginekologinji, ki jo imam, tudi zdaj hodim, mi je kul. Se fajn počutim. Ni, da bi me bilo sram. Mi je kulska, no. Tudi njen odnos in to. Nimam nekih problemov sploh. Če bi bila pa pri moškemu pa ne vem. *Smeh*. Ne vem, zakaj imam nek predsodek do moških ginekologov. Mogoče zaradi tega tam, takrat. »Punca, sleči se.« *Smeh*.« /

To ti je rekel?

A7: (**GINEKOLOGIJA**) »Ja. Sem imela neke ful bolečine in sem šla najprej na urgenco in sem rekla: »Mogoče je kaj ginekološkega.« Sej na koncu se je izkazalo, da sem imela samo ovulacijo tako močno, da me je vse bolelo. Ampak to je bilo tako nenormalno, da nisem mogla pokonci bit. Take krče sem imela. Ni se mi še nikoli zgodilo. In pač lahko bi bilo karkoli drugega in sem šla, ne. Moja ginekologinja ni delala in so me tam v Celju na urgenco peljali. Mami mi je rekla, ki je šla zraven, da je moški ginekolog. In je bil dedek! O, ne. In ful ni imel občutka, ful je bil grob. Mene je ful takrat bolelo. Drugače pri tej nisem imela nobenih slabih izkušenj, ampak pri tem sem bila tako: »A grem lahko že dol?« Ful ni imel *filinga*. Da bi bila pri njemu prvič, bi se mi ginekologi tako zasral. Tako, da, hvala bogu, ta moja je kul, no. Se zмениš vse z njo. Z njo imam ful dobre izkušnje, z njim pa katastrofalno izkušnjo. *Smeh*. In itak ni ugotovil nič pametnega. V bistvu, hvala bogu, je potem delala moja ginekologinja in sem šla k njej in me je ona pomirila, da ni nič. Da je samo tako močna ovulacija. Ker on me je razglasil, da sem noseča in ne vem kaj. Ta izkušnja je bila kar taka posebna pri ginekologu. Me je malo psihično zdelala. *Smeh*.« /

Ja, verjamem. Eni res niso občutljivi.

A7: (**GINEKOLOGIJA**) »Ja, nimajo *filinga*. Ne vem, on mogoče veš .. mogoče ena ženska, ki je rodila že tri otroke, ni tako občutljiva. Ampak jaz sem, ne. Moraš malo pazit, kako delaš.« /

Itak.

OK. Zadnje vprašanje je, če se spomniš kakšnih pravil, običajev, predsodkov, stereotipov, zgodb v svojem kraju, življenju?

A7: (**NAVADE**) »Ej, ful ne. Nisem slišala nič kaj takega. Da kaj ne bi smela ... Da bi bilo v našem kraju, niti. Da bi mi mami doma karkoli rekla, se niti ne spomnim.« /

Si slišala kakšno zgodbo od prijateljic?

A7: (**NAVADE**) »Ej, nimam pojma. Se ne spomnim. *Smeh*. Ne vem. Ti napišem, če se bom spomnila. Zdej se res nič ne spomni.« /

Ni panike.

A7: (**GOVOR Ž**) »Jaz samo vem, da mi mami skozi teži, da moram jemati te tablete železove med menstruacijo. Drugače pa nič tako posebnega.« /

Prekinjeno snemanje in zaključek intervjuja, nato se je spomnila še ene zgodbe o prijateljici.

A7: (**MENARHA**) »Se spomnim, da mi je prijateljica razlagala, da je pri njih doma to ful tabu tema. Da ko je dobila menstruacijo, je njena mami tako reagirala, da mora to skrit, da ne bo kdo videl doma. Ni ji dala nobenga nasveta, kaj mora narediti. Meni se je tako malo zasmilila. Meni je bilo grozno, ko mi je to pripovedovala. Očitno je še ful tabu tema to pri nekaterih doma. Tudi danes si ne upa fant pripeljati domov, recimo. Če je že menstruacija bila tak tabu. Kaj bo šele, če bo fant pri njej.« /

9.10. Intervju št. 8

Starost: 19

Veroizpoved: muslimanka

Kaj se spomniš o menstruaciji iz otroštva?

A8: (MENARHA) »Ko sem prvič dobila menstruacijo. To je bilo v sedmem razredu. Bila sem ful vesela, ko sem dobila menstruacijo, ker se mi je zdelo to nekaj ful pomembnega. Ne vem, cel dan sem bila živčna. In potem, ko sem rekla mami, je bila ful vesela. Čeprav p onavadi, ko čujem, da je kdo dobil menstruacijo, so bolj žalostni ali jezni. Ne vem, meni je bilo v redu. Nisem nikoli imela težave al neki.« /

Od koga si pa zvedela za menstruacijo?

A8: (GOVOR Ž) »Od mame večinoma, mi je ona vse razlagala.« /

Komu si najprej povedala, ko si jo dobila?

A8: (GOVOR Ž) »Mami. In teti, ker sem bila pri njej.« /

Imaš še kakšnega brata ali sestro?

A8: »Tri starejše brate imam.«

Ste se potem doma kaj pogovarjali o menstruaciji?

A8: (GOVOR Ž) »Z mamo sem se pogovarjala, ma sem jo samo spraševala tako, nič posebnega. Koliko traja, če kaj boli. Ampak je rekla, da ni nič kaj hudega.« /

Kaj pa z moškimi člani družine?

A8: (GOVOR M) »Bolj ne.« /

So takrat vedeli, da si dobila?

A8: (GOVOR M) »Ne, nisem povedala. Me je bilo sram po moje povedat takrat. Zdej mogoče, ja. Ampak prej ne.« /

Kako je bilo pa v šoli? V osnovni šoli in zdaj v srednji – je bila to tema, o kateri ste kdaj govorili?

A8: (IZOBRAŽEVANJE) »Ko smo imeli sistematske preglede. Smo imeli predavanje v zdravstvenem domu v Izoli. In tam smo se pogovarjali na splošno o telesu in menstruaciji. Ampak ni takrat noben jemal resno. Ker smo bili itak še mlajši. Smo dobili vedno neke vzorčke, pa kartonček za izpolnjevanje, za menstruacijo. Po navadi tudi neke vložke smo dobili.« /

Ste se pogovarjale s sošolkami, prijateljicami o tem?

A8: (GOVOR Ž) »Vedno, ko je katera dobila, je povedala. To je bilo v bistvu »uau«. Tista, ki je zadnja dobila, je bila katastrofa. »Joj, zakaj jaz nisem še dobila.« Ampak sej v bistvu nas je bilo samo par punc v razredu.« /

Kako pa zdaj? Se pogovarjaš z ljudmi o menstruaciji?

A8: (GOVOR Ž) »Ja. Nas je v družbi še kar dosti. Enih pet, šest punc. Za fante zdej ne govorim. Ampak vsaka dobi približno na isti datum menstruacijo. Verjetno, ker se družimo toliko. Ena dobi danes, druga dobi jutri. Tako. Vedno neke v istem tednu. /

(POČUTJE) Mene osebno ne boli med menstruacijo, nimam težav. Njih pa vse. Katastrofa, pijejo tablete in to. Jaz pa nisem še doživela nekih bolečin.« /

S kom bi potem rekla, da se zdaj največ pogovarjaš o menstruaciji?

A8: **(GOVOR Ž)** »S prijateljicami.« /

Katere besede uporabljaš, ko poveš, da imaš menstruacijo? Ti in ostale ženske, ki jih poznaš?

A8: **(IZRAZI)** »Fešta. Drugega nič. Ali pa samo menstra.« /

Kakšne imaš navade glede menstrualnih higienskih pripomočkov?

A8: **(PRIPOMOČKI)** »Jaz imam bolj probleme še z mehurjem, tako da ne bi sploh smela uporabljati niti papirja, ki je pobarvan, ki ima vonjave; tako da tudi pri vložkih pazim, da so čim bolj naravni, iz bombaža večinoma, in da nimajo vonjav sploh. Tamponov pa ne uporabljam.« /

Kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa? Fizično, psihično.

A8: **(POČUTJE)** »Ma psihično, ja. Preden imam za dobit, par dni. Drugače, ko imam menstruacijo, mi ni nič. Normalno. Drugače pa sem živčna ful.« /

Pred menstruacijo?

A8: **(POČUTJE)** »Ja. In lačna sem ful, to itak. Samo spet – ko pogledam druge – sem dosti bolj v redu, glede na moje druge prijateljice. One so res, prav katastrofa.« /

V kakšnem smislu?

A8: **(POČUTJE)** »Ma sploh se nočejo pogovarjat. Se zaprejo vase. Sploh komunikacija ...« /

Kako se v teh obdobjih obnašajo ljudje do tebe in kako bi hotela, da se obnašajo v primeru, da ti ni v redu, kot je?

A8: **(POČUTJE)** »Ma jaz mislim, da se vsi vedno obnašajo enako, samo ker smo mi takrat pod pritiskom, se nam zdi kot da se obnašajo drugače. Da nas nekdo napada, ne vem. Da nas hoče užaliti. A v bistvu je to, po moje, vse v naši psihi. Opazim pri sebi – vedno se, na primer mama, isto pogovarja z mano, ampak preden imam za dobit, se nočem pogovarjat z njo. En dan al neki, da me pustijo na miru.« /

Ko imaš menstruacijo, greš na bazen ali v morje?

A8: **(PLAVANJE)** »Ne, ne. Mogoče, če bi uporabljala tampon, ja. Ma ker imam vložek, ne. Tudi jaz ne maram vročine, sploh ne. In ko imam menstruacijo, mi je še bolj vroče. Tako da sem prvih par dni doma. Pol pa se grem sončit, kopat pa ne.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da bi ti šla menstruacija skozi oblačila?

A8: **(KRI)** »Se mi je zgodilo v šoli, sem sedela in ko sem vstala, je ostalo na stolu. V bistvu je šlo čez. So šli že vsi ven in sem prosila profesorico, da mi je dala razkužilo in sem počistila. Ampak mi je bilo ful *bala*. Tako pa ... mi ni šlo drugače čez. Doma mi je par krat, ko sem spala.« /

Kako si se takrat počutila v šoli?

A8: **(KRI)** »Itak je bila zadnja ura, sem šla domov. Sem imela prevoz. Ne bi šla z avtobusom, ker mi je šlo čez in bi se videlo. In drugače ne vem, kaj bi naredila. Bi šla isto domov, ker bi se morala preobleč.« /

Kako bi takrat opisala svoje občutke?

A8: **(KRI)** »Sram me je bilo. Samo sem upala, da ni kdo videl al neki. Drugače pa nisem oseba, da bi me neki ful prizadelo. Sem bolj flegmatik.« /

Se je še kdaj zgodilo v šoli ali kje drugje, kakšni prijateljici?

A8: **(KRI)** »Ja, eni prijateljici se je zgodilo. Pa je ful paranoična. Ful je tako, živčna. Ji je šlo ful malo čez. In je naredila celo paniko, da hoče it domov, da to se ji še ni zgodilo. Zaradi takih stvari je tudi dobila občutek ... noče spat pri kolegicah, ko ima menstruacijo, ker jo je strah, da bi šlo na rjuhe. In potem je raje doma, ko ima menstruacijo.« /

Takrat je tudi kdo videl, da ji je šlo čez?

A8: **(KRI)** »Ne, ne. Samo nas par kolegic. Če bi še kdo videl, po moje bi začela še jokati.« /

Kaj so ji pa rekle ostale kolegice?

A8: **(KRI)** »Nič. Nič posebnega. Da ni hudo. So jo bolj pomirjevale.« /

OK. Se spomniš mogoče kakšnih navad, pravil, vraž, kar koli kar je povezano z menstruacijo? Na primer, meni v Srbiji rečejo, da si ne bi smela oprati las, ko dobim menstruacijo.

A8: **(NAVADE)** »To sem čula tudi jaz. Ma tega sem se držala bolj, ko sem bila majhna. Ma pol nisem več. Zdej ne vem. Čokolada, sladkor. Že tako, ko imaš za dobit in ko si v ovulaciji, dobivaš mozolje in to. In prehrana potem še bolj vpliva na to. In naše počutje ... jemo zato, da se počutimo boljše, ampak potem se počutiš slabše. Ker veš, da si dosti kalorij pojedel al neki.« /

Ene so mi govorile, da se morejo ful umivati, druge so mi govorile, da ne smejo počepniti, da ne smeš težko nositi.

A8: **(NAVADE)** »Ja, težja fizična dela naj ne bi delali, ker ko imamo menstruacijo, se nam niža pritisk. In pol je večja možnost, da bomo padle skupaj al neki. Tudi, na primer, za tampon. Naj si ga ne bi dali, ker je potem manjša možnost, da zanosimo. To sem tudi čula. Ker se ti ne sčisti kot je treba.« /

Se ti zdi, da izhajajo kakšna pravila tudi iz religije?

A8: **(NAVADE)** »Pri nas, v bistvu, ko dobiš menstruacijo si v veri polnoleten. Takrat lahko imaš pač otroke. Sej, če dobiš pri štirinajstih letih, ne boš se šel takrat kar poročiti, ampak pač naj bi bil takrat že polnoleten. Isto je pri fantih, na primer. Samo zdej se točno ne spomnim, kako je pri njih. Ko naj bi imeli prvič izliv sperme. Samo to se včasih pri njih zgodi, ko so ful majhni, tako da ne vem.« /

Ena ženska, ki je živela v Bosni, mi je povedala, da je imela občutek, da so muslimanske ženske gledale na menstruacijo ful bolj pozitivno. In je tudi rekla, da ženske niso smele v cerkev med menstruacijo.

A8: **(NAVADE)** »V bistvu, ja. Mi imamo zdaj ta mesec posta. In ko dobiš menstruacijo se ne smeš postiti. In ne smeš v džamijo in ne smeš molit. Ker si v bistvu umazan takrat. Je treba počakat, da se čisto sčisti telo in potem nadaljuješ naprej. In to, kar je rekla, da so bolj pozitivne do menstruacije. Vsaj pri meni, dol v Bosni, se mi zdi, da ful skrivajo menstruacijo. Na splošno se ne pogovarjajo o temu. Jih je sram o temu govorit. Na splošno o nekih ženskih težavah.« /

Kako druge ženske gledajo na ta pravila? Se ti zdi, da je to sprejeto, je negativno, pozitivno?

A8: (NAVADE) »Vsi se tega strogo držijo. Na primer, tudi če bi se zgodilo, da si notri v džamiji in greš na stranišče in vidiš, da si dobila fešto, greš takoj ven. Ne bojo not. Ker je to sveta hiša, ne. Glede tega pa se res ful vsi držijo.« /

Kaj pa ti misliš o tem?

A8: (NAVADE) »Meni se tudi zdi bolj logično. Ker v bistvu takrat smo pod nekim pritiskom, si umazan v bistvu. Pri nas se gleda ful higiena. In pol to je ... Pač ful ni obsojanja.« /

Obsojanja koga?

A8: (NAVADE) »Na primer, da se mi zgodi, da dobim menstruacijo in da bi me kdo napadel, da grem ven. Tega pač ni.« /

Kako pa ti doživljaš menstruacijo? Kako se počutiš kot oseba, kako v svojem telesu?

A8: (POČUTJE) »Ma se počutim v redu, ampak imam občutek kot da sem umazana v bistvu. Kot da je nekaj narobe z mano. Čeprav ... spet mi ni nič posebnega. Normalno. Ker, na primer, jaz niti nimam nekih močnih menstruacij in potem je to ful bolj umirjeno. Nimam nekih posebnih občutkov glede tega.« /

Se spomniš, da imajo tudi Judje omejitve stikov z drugimi osebami in skupnih obrokov. Je tudi pri vas podobno?

A8: (NAVADE) »Na primer, ženska, ko je zavita – se v bistvu zavije zato, da se pokaže samo svojemu možu. In če bi se ona oblačila napol naga, potem vsi fanti gledajo za njo, če hodi po mestu. To je tudi greh za njo, ker ona njih izziva. Za te fizične dotike – naj se ne bi fantje in punce sploh dotaknili, ampak to se ful malo ljudi drži.« /

To si govorila na splošno, tudi ko nima menstruacije?

A8: »Ja, ja.«

Kaj pa kakšne omejitve, ko ima menstruacijo?

A8: (NAVADE) »Ma mislim, da ni nobenih posebnih omejitev. Ne da bi vedla.« /

OK. Potem je še eno vprašanje glede spolnosti. Lahko odgovoriš, če želiš. Me zanima, kakšno je tvoje mnenje o spolnih odnosih med menstruacijo?

A8: (SPOLNOST) »Jaz osebno ne bi. Mi je to nekako čudno, umazano. Če že, proti koncu, ko že ni menstruacije. Na začetku pa sigurno ne. Ne vem lih točno, kako gre, ker nisem imela še spolnih odnosov, ampak če bi že imela, ne bi.« /

Imam še vprašanje glede ginekološkega pregleda, ne vem, če si že bila.

A8: (GINEKOLOGIJA) »Sem bila, ampak sem se samo pogovarjala, ker me ni hotel pregledat. Sem dobila kontracepcijo, ker nisem imela urejene menstruacije. Sem jih pila samo dva mesca, ma sem se ful zredila in sem nehala pit. Sem šla v bistvu h ginekologu, ker vedno ko grem na stranišče me peče. To mi traja že od sedmega leta in še zdej niso ugotovili, kaj je. Sem bila na ultrazvokih in to, ampak ne vejo. Samo takrat sem bila pri ginekologu. Z razlogom za mehur. In sem dobila kontracepcijo. Zdej imam normalno urejeno. Nič posebnega, da bi mi rekel, svetoval.« /

Kako se ti pa zdi z moškimi prijatelji – se z njimi lahko o tem pogovarjaš?

A8: (GOVOR M) »V bistvu imam dosti prijateljev, ampak lahko govorim o menstruaciji samo z dvema ali tremi, ker se res dobro razumemo. Ker tudi oni povejo vse glede njih. Ne glede spolne in

to, ampak si povemo vse. Tudi se mi zdi, da ko imamo menstruacijo ženske – kot da takrat fantje (nekateri, ne vsi), zanalašč te hecajo al neki. Takrat si pod nekim pritiskom in bi bilo boljše, da te noben ne tika. Da se noben ne krega s tabo, ampak se mi zdi, da oni zanalašč iščejo to, na nek način. Da je to vse njim neka šala.« /

Kakšno je mnenje družbe o menstruaciji – se ti zdi tabu ali poznamo dovolj informacij – kako se ti zdi?

A8: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Vemo dosti informacij, ampak se vedno najde kakšna nova informacija. Nikoli ni nekaj dovolj raziskano. Tako, da bi se sigurno še kaj našlo. Ampak tiste osnovne, glavne stvari, mislim, da že vsi poznamo.« /

Ko si mi govorila, sem večkrat pomislila, da o teh stvareh bereš.

A8: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Ma ja, po internetu gledam vse. Da bi brala neke članke ali knjige, to ne. Iskreno, se mi ne da brat. Drugače po internetu, karkoli vidim, da mi je nekaj všeč, takoj kliknem in preberem. Pa *magari*, da berem pol ure. Na splošno o telesu me vse zanima. In ful bi rada celo telo raziskala.« /

OK, samo še to bi te vprašala. Ko si govorila o Bosni – mi lahko še kaj poveš o tamkajšnjih izkušnjah?

A8: **(NAVADE)** »Ma največ skrivajo od moških. Da bi rekla ženska naglas pred moškimi, da ima menstruacijo, to je za njih ful velika sramota. Če se že morajo pogovarjat o temu, bojo šle na samo, da ni nobenega od moških tam. Na splošno pa verjetno, ko žena pove možu, da ima menstruacijo, pa so ful bolj spoštljivi. Ne pustijo ženski nič delat. Kot da bi bila noseča. Vse dela oni. Že na splošno ta fizična dela delajo moški. One samo doma kuhajo. Niso za hec. Če ji nekaj pove, da jo pusti na miru, na primer, se bojo tega držali. Ampak to je po moje tudi odvisno, koliko let ima nekdo.« /

9.11. Intervju št. 9

Starost: 35

Veroizpoved: ateistka

Kaj se spomniš iz otroštva o menstruaciji?

A9: (MENARHA) »Spomnim se, da sem dobila prvo menstruacijo že relativno zgodaj. V osnovni šoli. Se mi zdi, da sem imela 11 let, če se prav spomnim. Mama mi je čisto tako razložila, brez nobenih nekkih zadržkov: »Zdej boš rabla to, pa to ...« Ne spomnim se *momenta*, ne spomnim se ali je bilo v šoli ali doma, poleti. Samo to mi je ostalo – od tega maminega feedbacka, da sem to dojela kot nekaj čisto normalnega. Če se ne motim, me je na to že vnaprej pripravljala, da sem vedla, da me ni to presenetilo, ko sem to prvič zagledala. Tako da mi je to pač razložila, da zdej bom morala uporabljat te vložke. Tako. Nobenega posebnega travmatičnega dogodka ali da bi mi ostalo v nekem slabem spominu. Potem se še spomnim sošolk, ki so kasneje dobile. /

(GOVOR Ž) Ko sem bila na obisku pri najboljši prijateljici in je bilo treba menjat vložek, mi je pokazala njen način, kako vložek pospravi in ga odvrže. *Smeh*. Take banalnosti, no. Meni je mama na nek način pokazala, kako to zavržemo, potem sem videla, da ima ona čisto drugačen način. Drugega se pa ne spomnim. Očitno mi ni predstavljalo nobene večje zadrege, da bi mi to ostalo v spominu.« /

Torej si najprej mami povedala, da si dobila menstruacijo? Kako je bilo pa potem z ostalimi družinskimi člani? Si jim povedala?

A9: (GOVOR M) »V resnici se ne spomnim. Brat je bil zelo majhen, je imel nekje 4 leta, tako da njemu sigurno nisem govorila. Očetu pa se ne spomnim. Al je povedala mama ali sem jaz.« /

Kaj pa pozneje, ko si bila starejša – se spomniš, da bi se o menstruaciji pogovarjali z mamo in očetom?

A9: (GOVOR Ž) »Ja, potem kasneje vem, da je bilo normalno. S starši smo tudi hodili na *nudo* plažo. Pač dobro, itak v puberteti imaš zadržke do tega nudizma, nosiš vsaj spodnji del, ampak se mi zdi, da sem hitro šla skozi to, sem hitro bila brez kopalk. In kadar sem imela menstruacijo, sem jih pač morala imet. Vsaj spodnji del. Tako, da sem povedala kar hitro, no. »Ja, danes pa ne morem bit prez kopalk.« Tako, da je vedel in oče in mama. Potem kasneje tudi brat. Nisem skrivala, sploh ne.« /

Kje si shranjevala vložke, ko si še živela tu, doma, in kje jih zdaj? So bila kakšna pravila glede tega?

A9: (NAVADE) »V kopalnici smo imeli že takrat vsak svoj predalček, v katerem je vsak lahko imel svoje stvari. To so bile lahko zobne ščetke, karkoli svojega osebnega. Mislim, nove ščetke za kasnejšo uporabo ali pa britvice pri fantih. In v tem svojem predalu sem jaz imela svoje vložke, mama pa svoje v svojem. Nismo jih pa puščale po hiši, tako kot drugih stvari, ki sodijo v kopalnico ne puščamo po hiši. Nek red je bil, ampak čisto iz nekega vidika reda, ne v smislu: »To moraš imet skrito, da drugi ne vidijo.«, ampak tam je mesto za tvoje osebne, intimne stvari. Zdej imam isto pospravljeno v svojem predalu v kopalnici. /

(PRIPOMOČKI) Uporabljam tampone in vložke. Že ful hitro sem začela tampone. Relativno se mi je zdelo, no. Kar me je kasneje potem v življenju presenetilo je to, da sem spoznala punce, ki so imele ful zadržkov glede tega in sem bila tako: »Kaj res? Zakaj? Ma to je super! Moraš probat! Potem si kar naenkrat spet *free*, vsaj kar se kovanja tiče.« Tako, da to dvojje uporabljam in imam pospravljeno.« /

Zdaj, ko si omenila morje – torej se kopaš med menstruacijo?

A9: (PLAVANJE) »Ja, ja.« /

V bazenih in morju? Je kakšna razlika?

A9: (PLAVANJE) »Bi se tudi v bazenu, ampak v resnici se v bazenih relativno malo, no. Ampak, če je bila prilika in sem slučajno imela menstruacijo, sem tudi šla. Je pa res, da tudi nimam bolečih menstruacij in me tudi več kot toliko ne ovirajo in delam vse normalno in tampon je super rešitev.« /

Na kaj si pozorna, ko izbiraš vložke in tampone?

A9: (PRIPOMOČKI) »Izberem tiste, na katere sem navajena. Tiste, ki sem jih že sprobala in so mi bili v redu. Najbolj v smislu zadrževanja. Na sestavo se nisem nikoli preveč ozirala. Čeprav mogoče zdaj šele začenjam bolj aktivno razmišljat, da bi morala tudi na to pazit. Ampak se mi zdi, da večinoma imajo vsi več ali manj isto, razen če vzameš res tistega bombažnega, ki ti ga dajo v porodnišnici po porodu. Za menstruacije pa teh ne uporabljam. Ker se mi zdi udobje – se pravi, da ga ni treba na eno uro menjavat in pazit, da ti kje kaj ne bo šlo mimo – se mi zdi to bolj pomembno. Tako da v glavnem gledam na vpojnost – iz izkušenj, kar sem sprobala. Pri tamponih pa sem opazila, da vzamem največkrat tisto firmo, ki jo že poznam, ki je najbolj poznana in najširše prodajana. Ker se mi zdi, da je zaradi te široke uporabe posledično tudi najbolj preverjena. Če pridejo kakšni novi, sem zmeraj malo skeptična. Ampak to je pri meni na splošno glede vseh stvari, kar se osebne higijene tiče. Takoj, ko je nekaj novega, si mislim: »A ste vi preverili vse, kar ste dali noter, vse te dodatke, materiale?« Kar še vedno ne pomeni, da tisto kar je na trgu od nekdanj, da je najboljše. Ampak si mislim, da če ne drugo je že toliko ljudi uporabilo, da če bi bilo kaj hudo narobe, bi nekako že prišlo na dan.« /

Se ti je že kdaj v javnosti zgodilo, da ti je šla kri skozi oblačila?

A9: (KRI) »Ja, se mi je zgodilo, da sem na WC-ju opazila, da je rob al spodnjega perila ali pa včasih celo zgornjega umazan. Potem sem najprej preverila, če se mi od zunaj vidi, ampak mislim, da se mi še nikoli to ni zgodilo, razen v pižami. Da bi se mi to v javnosti zgodilo, se ne spomnim. Sploh pa ne, da bi me kdo drugi na to opozoril. Če sem pa opazila, da je samo z notranje strani umazano – recimo jeans – ki se z druge strani ne vidi, sem si rekla: »OK, pravi čas sem si zamenjala.« *Smeh.* »Doma se bom pač preoblekla.« In to je to.« /

Se spomniš mogoče, da bi bila prisotna, medtem ko je kateri drugi ženski šla skozi kri?

A9: (KRI) »Nisem opazila še, ni se mi še zgodilo.« /

Kako si pa predstavljaš, da bi se ti počutila, če bi ti šlo skozi?

A9: (KRI) »Bilo bi mi nelagodno. Kot če imaš en flek nekje sredi majice, ampak mogoče malenkost bolj bi mi bilo nelagodno. Če bi bila taka nujna situacija, da ne bi mogla it domov se preobleč, bi pač ostala in probala kaj pokrit, če bi se dalo. Še prej bi vprašala prijateljice okoli, če imajo kaj za preobleč. Če se ne bi dalo in bi morala nujno tam ostati, bi se nekako zakrila. *Smeh.* In počakala do konca. Če bi se pa dalo, bi se pa šla valda najprej preobleč.« /

Eno vprašanje sem preskočila, tako da bova vseeno morali malo skočiti nazaj. Kako je bilo pa v šoli – ste kaj govorili o menstruaciji v osnovni in kasneje v srednji šoli?

A9: (IZOBRAŽEVANJE) »Ne spomnim se. Sploh nič mi ni ostalo v spominu. Predstavljam si, da ja. *Smeh.* Ampak spomnim se pa ne. Žal. Tako v razredu? Z učitelji? Ne spomnim se, kar ne nujno pomeni, da nismo govorili. V srednji pa sploh ne.« /

Kaj pa s sošolci in sošolkami – se spomniš, da bi se o tem kaj pogovarjali?

A9: **(GOVOR Ž)** »Ja, s temi najozžimi prijateljicami, s katerimi se najbolj družiš, smo se o tem pogovarjale. Čisto tako, a katero kaj boli, kako je vsaka doživljala.« /

Kaj pa v trenutnem obdobju – s kom se pogovarjaš o menstruaciji?

A9: **(GOVOR Ž)** Pogovarjam se ne veliko, ker se mi zdi, da se mogoče na začetku pogovarjaš dosti več, ker ti je nekaj novo, sam raziskuješ, kaj je pravzaprav to. Kako si lahko pomagaš, kako si lahko nekaj olajšaš. /

(GOVOR M) Zmeraj povem partnerju: »Zdej imam pa to.« ali pa: »Včeraj sem bila ful živčna, ker sem danes dobila.« /

(GOVOR Ž) S prijateljicami se več kot toliko niti ne več pogovarjamo, ker se mi zdi, da nimamo nič več novega o tem za povedat. Zdej pa, da bi o tem neki razglabljal – ne. /

(GOVOR M) Tako da mogoče največ partnerju.« /

Katere besede uporabljaš za menstruacijo?

A9: **(IZRAZI)** »Fešta. Po primorsko. Sem morala partnerja naučit, kaj to pomeni, ker ni z Obalo, ampak to uporabim. V službi lahko pride situacija, da dobiš nepričakovano, kakšen dan prezgodaj in nimaš vložka. Vprašaš sodelavke in takrat uporabim besedo menstruacijo.« /

Aha, torej fešta in včasih menstruacija.

A9: **(IZRAZI)** »Ja. *Smeh.* Ne vem od kje ta izvor – fešta – ni lih fešta, ma dobro.« /

Kako se počutiš v različnih obdobjih ciklusa?

A9: **(POČUTJE)** »Psihično sem začela zadnja leta opazat, da imam en dan prej ali kakšen čustven izbruh v negativno ali nek neustavljiv jok, magari zaradi ene banalnosti. Pa ful hitreje zgubim potrpljenje z otrokom ali pa s partnerjem. S tistimi seveda, na katere si najbolj navezan. Po navadi je to tako. In v zadnjih letih sem ugotovila, da je to prav en dan prej. Se pravi, da je kar velik vpliv tega hormonskega stanja, kakršnokoli že je en dan prej. Drugače s ciklom ... najbolj opazim te biološke znake na dojkah ali karkoli. Tako da mislim, da lahko kar določim cikel, če se malo opazuješ in poznaš. Na razpoloženje pa bolj en dan prej. Drugače pa nič posebnega.« /

Kakšno je pa tvoje mnenje o spolnih odnosih med menstruacijo?

A9: **(SPOLNOST)** »Mislim, da je predvsem stvar dogovora med partnerji. Jaz sem imela vedno neko prepričanje, da takrat ne. Predvsem iz vidika, kako se partner počuti ob temu, ker je to le neka krvavitev. Z medicinskimi razlogi se nisem nikoli niti ubadala, ker ne vem zakaj bi bilo, če imaš nebolečo menstruacijo. Potem pa sva s partnerjem enkrat ugotovila, da on ne ve, zakaj bi mu bilo to moteče. Tako da mislim, da je predvsem odvisno od partnerskega odnosa. Oziroma od partnerjevega dojemanja tega. Ker moje izkušnje ... se ne počutim drugače. Me nič ne boli, da bi zaradi tega zavračala, kot rečeno imam neboleče menstruacije. Tako da iz mojega vidika nimam zadržka. Potem pa edino kar partner – če je njemu OK ali ne.« /

Se ti zdi, da je v družbi sprejeta spolnost med menstruacijo?

A9: **(SPOLNOST)** »V resnici se nisem nikoli pogovarjala o tem. Ne vem, po moje večinoma kot sem imela sama na začetku, da je apriori ne. Potem pa kolikor je kdo pripravljen o tem vnaprej razmišljat, raziskovat. Jaz bi rekla, da je apriori je ne, ampak nisem pa prepričana, ker se res o tem še nisem pogovarjala.« /

Se spomniš svojega prvega ginekološkega pregleda? In kakšna izkušnja je bila to zate?

A9: (**GINEKOLOGIJA**) »Ne spomnim se pregleda, spomnim se, kdaj me je mama naročila na prvi pregled. Takrat sem imela kakšnih 17 let, ko sem imela prvega fanta. Mami sem povedala, da imam fanta, ker imamo kar tak zaupljiv odnos. In si predstavljam, da je v njeni glavi bilo tako: »Aha! Ima prvega fanta, ima že 17 let, OK, te bom naročila pri ginekologu.« In tako mi je rekla: »A počneta tudi tiste stvari? Imata tudi spolne odnose?« In sem rekla, da ja. Ali da bova imela. Zdaj se ne spomnim točno ali sva takrat že imela. Aha, v bistvu po mojem prvem spolnem odnosu sem ji povedala, ja. In me je naročila, ker »sej veš, zaščita je zelo pomembna.« Vprašala me je, kaj sva takrat uporabila, povedala sem, da kondom. In je rekla: »Nič, te bom naročila na pregled in posvet glede kontracepcije.« Tako, da je bil to povod za prvi pregled. Mislim, da je bil možki moj prvi ginekolog. V bistvu se ne spomnim več, tudi samega pregleda se ne spomnim. Samo ta občutek mi je pa le ostal – vedno sem si mislila, da ti je nelagodno, ko prideš tam. Ampak potem sem prišla v tisto ambulanto in ne vem, ali zaradi odnosa zdravnika ali samega okolja, se mi je zdelo vse čisto normalno. Kot da bi prišla k splošni zdravnici. Pogledal te bo, ker te mora in tako ...« /

Imam še eno vprašanje. Se spomniš kakšnih pravil, vraž, zgodb, kar koli v zvezi z menstruacijo? Na primer, las naj si ne bi oprale, ko dobimo menstruacijo.

A9: (**NAVADE**) »Ker si omenila lase – sama se ne bi spomnila – ne vem, kdo mi je sicer rekel, prijateljice ali kdo drug – v nekem trenutku sem to slišala, pa me je zanimalo zakaj. Naj bi bil takrat bolj občutljiv in se lahko prehladiš. Potem ena stvar, ki sem jo nedavno od prijateljice slišala, ki prakticira jogo – se zelo s tem ukvarja – da so ji vaditelji pri jogi povedali, da če ima menstruacijo, ne sme delat teh raznih elementov, ki vsebujejo to, da dvigneš noge gor. Bodisi, da je to stoji na glavi ali naša sveča, ki jo delamo pri telovadbi in jo vsi poznamo. Karkoli, kjer noge in spodnji del trebuha dvigneš nad zgornji del. Da tega ne smeš delat, ker se med menstruacijo menda čistiš in gre ta tvoj energetski tok ali kakršen koli tok navzdol. Če se pa obrneš, pa v bistvu zaviraš to naravno pot. Ne spomnim se zdaj še česa drugega.« /

Mogoče kakšna higienska pravila?

A9: (**NAVADE**) »To mislim, da me je mama doma tudi dosti navadila, da se večkrat umiješ. Sploh, ko uporabljaš vložke. Ko uporabljaš tampone, mislim da ni tako več ... Ne da je nujno, ampak po potrebi. Ko sam čutiš, da se moraš umiti. V tem smislu bolj. Iz praktičnega vidika. Ne v smislu nekih ritualov.« /

Se ti zdi, da menstruacija vpliva na dožemanje ženske v družbi? Na to, kako se družba obnaša do nas in na položaj, ki ga potem imamo ženske v družbi?

A9: (**POČUTJE, ZAPOSILITEV**) »Nisem nikoli o tem tako razmišljala. Ampak tako iz prve bi rekla, da sama menstruacija niti ne. Bolj bi rekla, da v povezavi s tem, da mogoče potem kasneje kdaj zanosiš. Če zanosiš, greš na porodniško, to mislim da nas zelo zelo postavlja v neenakovreden položaj moškemu. Ker vidim recimo pri zaposlitvah. Enkrat se mi je zgodilo na razgovoru, da so me vprašali, če že imam kaj otrok. Znanke in prijateljice mi pravijo, da se jim to vse večkrat dogaja, da jih sprašujejo o otrocih. Pa pri pogodbah tudi vidim, da možki prej dobijo pogodbo za nedoločen čas. In tudi sem že slišala, da je razlog v temu: »Ja pa potem gre takoj na porodniško, ko dobi za nedoločen čas.« Mislim, da bolj to kot sama menstruacija, tisti dogodek enkrat mesečno. To mislim, da ne. Verjamem pa, da izkušnja drugih žensk, ki imajo mogoče dosti bolj težavne menstruacije – kot sem imela nekoč eno sodelavko, ki je imela res izrazito težavne menstruacije, mogoče ona to drugače dojema. Ker ona je bila res tisti teden praktično nesposobna dela, vsaj nekaj dni v tistem tednu. Včasih je doma ostala, včasih je vseeno prišla v službo, ampak se je potem pol časa zvijala. Je imela res hude težave. In zdej predstavlja si, da če delodajalec to opazi, mogoče ga kdaj to tudi zmoti, da je ženska enkrat na mesec manj učinkovita ali pa celo odsotna. Jaz osebno nimam te izkušnje, da bi to vplivalo na naš položaj – zdej sem predvsem službo izpostavljala, no.

Med prijatelji in družbo pa sploh mislim, da dandanes ne. Ker s tamponi, kot rečeno, se da ... še jaz včasih pozabim, da imam tampon. Dolgo dolgo časa nazaj pa je najbrž bilo to drugače. Že zaradi tega, ker niso imele tamponov ali pa takih vložkov kot jih danes poznamo, da vse vpijejo, so se že zaradi tega najbrž morale nekam umaknit. Ne vem kako je to včasih bilo. Tako da takrat verjamem, da je ta vpliv na tvoje delovanje v družbi dosti večji. Danes pa se mi zdi, da če kolikor toliko normalno poteka, ne vpliva.« /

Prej si že nekaj govorila o tem, ampak me zanima, kako se ti, kot oseba, počutiš med menstruacijo? Nekatero ženske se počutijo manj privlačne, druge umazane, tretje imajo veliko energije.

A9: **(POČUTJE)** »Mogoče sem včasih malo izčrpana, malo manj energije. Privlačna / manj privlačna – na to nisem nikoli pomislila v povezavi z menstruacijo, da bi to kakorkoli vplivalo. Ne počutim se kakorkoli zaradi tega prikrajšana, ali da bi se sama sebi smilila zaradi tega: »Joj, jaz pa moram zdaj te ženske tegobe prenašat!« *Smeh.* Nisem nikoli tako razmišljala.« /

Se ti je kdaj zgodilo, da bi se okolica do tebe drugače obnašala ali da bi denimo kdaj bil odgovor na tvoje obnašanje, da imaš PMS.

A9: **(GOVOR Ž, M)** »Ne spomnim se konkretne situacije, ampak se pa pogosto zgodijo te pripombe s strani moški, ampak včasih tudi žensk. Spet največ v službi se mi to dogaja. Da če je nekdo bolj razdražljiv, da se hitro razjezi, da to pripišejo temu – se pravi PMS-ju. Tako moški kot ženske to izjavljajo. Moški iz tega vidika: »Ah, spet tej ženski hormoni na delu.« Ženske pa iz nekega vidika lastne izkušnje: »Ja, ja, sej te štekam. PMS.« Večkrat se to sliši, ja.« /

9.12. Intervju št. 10

Starost: 81

Veroizpoved: ateistka

Kaj se spomnite iz otroštva o menstruaciji?

A10: **(GOVOR)** »V mojih časih se o tem ni govorilo. /

(IZOBRAŽEVANJE) Jaz sem v nižjo gimnazijo hodila in tam smo imeli čudovito profesorico Ireno, priimka se žal ne spomnim. In ona nas je takrat deklice poučila. /

(GOVOR) Ma doma, v hiši, je to bil tabu, o katerem se ni govorilo.« /

Kaj pa vam je povedala profesorica Irena?

A10: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Je povedala, da ko so deklice toliko let stare, dobijo določeno mesečno čiščo oziroma krvavitev in potem, ko pride redno perilo je vsak mesec. Ampak v začetku je neredno. Da je treba bit pripravljen. /

(PRIPOMOČKI) Takrat ni bilo tako kot je zdaj - higienskih vložkov, ampak smo od bombaža sešite krpice, ki so bile pralne in so se potem likale. Se v mrzlo vodo namočijo, da se sperejo. Voda se vsaj dvakrat, trikrat zamenjala, da ne bi slabo dišala. Tako, da nas je čisto lepo na to pripravila.« /

Ste se potem tudi s sošolkami ali sošolci o tem pogovarjali?

A10: **(GOVOR Ž)** »S sošolkami smo se pogovarjali, s fanti pa nikoli.« /

Se spomnite vaše prve menstruacije?

A10: **(MENARHA)** »Ja, se spomnim. Pri dvanajstih letih me je zelo, zelo bolel trebuh, zelo me je bolel križ in sem en teden prav grdo, grdo krvavela. /

(POČUTJE) Vsaka naslednja menstruacija je bila zelo boleča. Vse do zadnje.« /

Ste že vedeli prej za menstruacijo ali ste takrat za to prvič slišali?

A10: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Ne, ne. Ta profesorica Irena na to pripravila. Njej gre vsa zahvala. Doma se ni o tem govorilo.« /

Kaj pa kasneje v življenju – ste se s kom pogovarjali o menstruaciji?

A10: **(GOVOR Ž)** »Ja, s prijateljicami smo se pogovarjale. Po navadi kadar je katera imela težave. Drugače pa ne.« /

Katere besede pa ste uporabljali za poimenovanje menstruacije?

A10: **(IZRAZI)** »Mi smo se pri Ireni naučili, da je to mesečna čišča ali menstruacija in smo sprejeli besedo menstruacija med prijateljicami, tudi pozneje med dekleti v internatu smo to besedo uporabljale.« /

Je še kakšen tak izraz, ki ste ga slišali, da ga kdo uporablja?

A10: **(GOVOR)** »Ne, jaz nisem veliko o tem komunicirala.« /

O navadah ste mi že nekaj povedali – da ste najprej uporabljale bombažne krpe. Kaj pa kasneje?

A10: **(PRIPOMOČKI)** »Pozneje se je v lekarnah dobilo vložke. Tosama je začela prva izdelovat higienske vložke. To je bilo nekaj čudovitega. Leta pozneje so prišli tudi tamponi, samo jaz jih nisem nikoli uporabljala.« /

Ne vem, koliko je bilo takrat izbire, ampak me zanima, na kaj ste bili pozorni pri izbiri vložkov.

A10: **(PRIPOMOČKI)** »Mi smo takrat, v mojih časih, imeli Tosamo in smo ji bili hvaležni, da smo jo imeli.« /

Povedali ste mi že, da ste imeli boleče menstruacije. Se spomnite mogoče, kako ste se počutili v različnih obdobjih ciklusa?

A10: **(POČUTJE)** »Malo nervoze je bilo, bolela je glava, hrbet. Nekaj dni prej si bil bogi. Potem se je pa vneslo.« /

Kako se vam zdi, da se je okolica obnašala do vas?

A10: **(GOVOR Ž)** »Zdaj se več govori o tem. Jaz recimo s hčerkami, z vnukinjami, se več pogovarjamo. Medtem, ko se v mojih časih ni govorilo.« /

Ste imeli kdaj željo ali potrebo po tem?

A10: **(IZOBRAŽEVANJE)** »Jaz sem hodila v srednjo medicinsko šolo in sem tam kar dosti znanja v šoli o tem pridobila, tako da tukaj nisem imela kakih tabujev.« /

Kaj se vam pa zdi glede plavanja v bazenih in morju med menstruacijo?

A10: **(PLAVANJE)** »Zdaj uporabljajo tampone in se kopaj in plavajo. V mojih časih se mi to ni zdelo higiensko in sem se absolutno tega izogibala. Zdaj pa vem, da dekleta dajo tampone in se kopajo. Presoja vsakega posameznika. Meni se ne zdi to higiensko. Nekaj dni raje bodi čist.« /

Se spomnite kakšnih pravil, navad, kar koli v povezavi z menstruacijo?

A10: **(NAVADE)** »Pri nas smo veliko dali na čistočo, na umivanje. Moja mama je bila učiteljica gospodinjstva in je vedno insistirala – čistoča, umivanje. Čeprav nekoč nismo imeli tekoče vode, smo imeli vsak svoj lavorček. Ni bilo tople vode na pretek. Predvsem je bilo podrejeno higieni. /

(PRIPOMOČKI) Tudi tisti vložki so se morali menjati, če ne se je duh vonjal. Hvala Tosami, ki je to naredila. Ko sem šla v srednjo šolo, leta 49, sem živela v Uršulinskem samostanu in smo morale imeti tudi kropice s sabo. Bilo je na seznamu, ki smo ga dobile, da smo vedele, kaj moramo imeti s sabo. Troje gat, troje majčk in tudi 12 kosov za menstruacijo. Ne vem, eno ime so jim dali, ki ga nisem nikoli razumela. Pinta, binda, nekaj takega. Meni je bilo tako neumno ime, ki ga nikoli nisem uporabljala. Na teh pintah smo morale imeti izvezane številke. Jaz sem imela recimo številko 53. Pri tuših smo imele posodo, kjer smo to noter metale in to je šlo v posebno pranje in posebno likanje in smo potem to dobile nazaj dezinficirano. Tako je to bilo leta 1949. Kratica je bila DŠMS – Državna šola medicinskih sester. Prva štiriletna šola za medicinske sestre.« /

Se spomnite še kakšne take zgodbe v povezavi z menstruacijo?

A10: **(KRI)** »Predvsem smo zmeraj imele skrb, da nismo nosile hlač v tistih časih, da ne bi šlo skozi. Če je ena rekla: »Ne, hlač pa ne bom oblekla.«, smo vedle za kaj gre. Te krpice niso bile

sigurne. Tista, ki je imela močno perilo (ne samo menstruacija, tudi perilo smo rekle), si ni mogla privoščiti, da bi hlače nosila.« /

To je bilo tudi eno od mojih vprašanj – se vam je kdaj zgodilo, da vam je šla kri skozi oblačila?

A10: (KRI) »Ne, jaz sem zelo vodila račune o temu, da sem bila navtirana. *Smeh.* Podložena.« /

Ste kdaj bili poleg, ko se je zgodilo kakšni prijateljici ali drugi ženski?

A10: (KRI) »Ja, se mi je zgodilo. Za njo je bilo obupno. Vse smo stopile za njo ali pred njo, da smo ji nekako pomagale, da smo šli do stranišča. Da je počakala, da smo ji prinesli nekaj za preobleč. Se ji je pač tako zgodilo. Ji je zamujalo perilo in ni bila pripravljena. Ko ga dobim, najprej začne malo, potem močno. Njej je prišlo z zamudo, ampak takoj močno. Je bila boga.« /

Če si predstavljate, da bi se vam to zgodilo, kako bi se počutili?

A10: (KRI) »Ah, verjetno obupno. Zagotovo obupno. Ni prijetno.« /

O tem, kako ste se fizično počutili med menstruacijo, sva se že pogovarjali, me pa zanima, če ste se kot oseba kako drugače počutili?

A10: (POČUTJE) »Nisem temu pridajala neko posebno ... to je pač bil del normalnega življenja in tako sem sprejela. /

(SPOLNOST) Če te zanima, spolnih odnosov nikdar med menstruacijo. Tega ne bi dovolila za noben denar. Tega pa ne. Se mi zdi, da le higiena mora biti na prvem mestu.« /

Torej iz higienskih razlogov?

A10: (SPOLNOST) »Čisto higiensko.« /

Če sem prav razumela, ste v otroštvu dekleta dobila sporočilo, da je menstruacija ... kako bi vi pravzaprav opisali?

A10: (IZOBRAŽEVANJE) »Čisto navaden, naroden pojav, ko iz dekleta postaneš žena in da menstruacija pravzaprav pomeni dozorevanje jajčeca. Dekle lahko tudi zanosi, če gre s fantom. V moji okolici je bila menstruacija nekaj popolnoma normalnega, nič posebnega.« /

Ste opazili, da bi vaši starši govorili o tej temi?

A10: (GOVOR) »Ne, glasnega govora o tem nikdar ni bilo. Kaj sta se med seboj pogovarjala, ne vem. /

(GOVOR M) Moj odnos z očetom – ni bilo govora o tem. /

(GOVOR Ž) Z mamo je bilo samo toliko, da je povedala, da moramo biti čisti.« /

Kako je bilo potem z vašim možem?

A10: (GOVOR M) »Normalno. Nič posebnega ni bilo, to je bilo pač del življenja. Razen, če ni prišla menstruacija, če je potem bila nosečnost. /

(GINEKOLOGIJA) Če ni prišla še naslednji mesec, si potem šel k zdravniku, ki je potem ugotovil nosečnost.« /

Se spomnite vašega prvega obiska pri ginekologinji?

A10: **(GINEKOLOGIJA)** »Ko sem bila noseča s prvo hčerko. In sem bila pri ginekologu pri 42 letih in čez 6 mesecev sem dobila strahoten odliv. Križ me je bolel strahotno, menstruacije ni bilo, potem pa se je vlilo. In so ugotovili, da imam raka. Sem bila operirana, maternico, jajčnike, vse. 6 mesecev prej pa sem bila pri zdravniku pa ni nihče nič ugotovil. Tudi PAP test, vse sem imela in nič ni pokazalo. Ne vem niti, kako bi z zdravjem končala, če ne bi moja prijateljica me napotila k njenem možu, ki je bil tudi moj profesor v šoli. On me je takoj vzela, vse pregledal in ugotovil, da moram takoj na operacijo. Sem bila drastično operirana. Ni bilo niti kemoterapije, niti žarčenja, nič. To je bilo pri 42 letih, zdaj jih imam pa 81. Pusti pa posledice, logično. Se moraš naučiti živeti s tem. Tudi hormonov ni, prej začne revma, prej začnejo vse te težave. Ker hormoni te zaščitijo. Tudi zdravila sem dve leti jemala, iz 65 kg, sem prišla na 70kg. Kup stvari, ki potem spremljajo to, ampak sem živa.

Tudi tisti tabu mi je bil smešen, ki sploh ne drži. Da ko žena doji, ne more zanositi. Jaz poznam cel kup žensk, ki so dojile in so zanosile.« /

Ko pogledate nazaj, kakšne so spremembe v pogledih na menstruacijo?

A10: **(GOVOR)** »Zdaj je drugače. Moj vnuk je končal srednjo medicinsko šolo in se s svojimi kolegicami normalno pogovarjajo o tem. Brez zajedljivosti, brez ironije, čisto en normalen pogovor. »Ne, morem, ker me boli. Bom dobila menstruacijo.« / »Pa vzemi tableto, kaj si sitna.« To je tak pogovor. Medtem, ko v mojem času se nismo pogovarjali.« /

Se vam zdi, da menstruacija kakor koli vpliva na položaj ženske v družbi?

A10: »Ne vem. Nisem o temu nikoli premišljevala. Ne vem, kako si kdo kaj vtepe v glavo. Jaz temu nisem dajala nobenega posebnega poudarka. Je pač tako narava ustvarila. Še naša muca jo je imela na 6 mesecev in naša psička.«